

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

EVELINA KUNDAVIČIŪTĖ
VAIKO TEISIŲ APSAUGA

**SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS PREVENCIJOS
PRIELAIIDOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Prof. dr. Brigita Kairienė

Vilnius, 2025

TURINYS

IVADAS.....	3
1. SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS APIBRĖŽTIS.....	7
2. SEKSUALINIŲ NUSIKALTIMŲ PRIEŠ VAIKUS PAPLITIMAS IR TENDENCIJOS.....	11
3. SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS YPATUMAI	16
3.1. Seksualinę prievartą prieš vaikus sąlygojantys veiksniai	16
3.2. Seksualinės prievartos prieš vaikus padariniai	20
4. VAIKŲ SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PREVENCIJOS GALIMYBĖS	23
4.1. Institucinis lygmuo	23
4.2. Teisėkūros lygmuo.....	29
4.3. Paslaugų teikimo lygmuo	33
5. SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS PREVENCIJOS PRIELAIIDOS	38
5.1. Tyrimo metodologija.....	38
5.2. Tyrimo rezultatai.....	40
5.2.1. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai.....	40
5.2.1.1. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje.....	40
5.2.1.2. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai instituciniame lygmenyje	44
5.2.2. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai	47
5.2.2.1. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje	47
5.2.2.2. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai baudžiamajame procese.....	53
5.2.3. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės	58
5.2.3.1. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės programų, priemonių ir paslaugų teikimo ir instituciniame lygmenyse	58
5.2.3.2. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės baudžiamajame procese	62
DISKUSIJA.....	65
IŠVADOS.....	69
REKOMENDACIJOS	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	73
SANTRAUKA.....	80
SUMMARY	81
PRIEDAI	82
AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA.....	99

IVADAS

Temos aktualumas. Seksualinė prievarta – viena aktualiausių, jautriausių ir sudėtingiausių psichosocialinių problemų, sutrikdančių kasdienį aukos ir jos artimųjų gyvenimą, iškreipiančių visuomenėje priimtų normų ir vertybių sistemą bei pažeidžiančių įtvirtintas įstatymų nuostatas. Ši netinkamo elgesio forma neretai vyksta slapta, ją nėra lengva pastebėti ir atskleisti, todėl apie tokius atvejus pranešama santykinai retai, jie pasižymi dideliu latentišku (Sakalauskas et al., 2011). Taip pat ši problema siejama su neigiamomis trumpalaikėmis ir ilgalaikėmis fizinėmis, psichologinėmis, socialinėmis ir kitomis pasekmėmis, paveikiančiomis ne tik pačią auką, bet ir jos šeimos narius bei visą visuomenę. Tačiau vaikų įtraukimas į seksualinę veiklą dar labiau padidina problemos sudėtingumą. Seksualinė prievarta prieš vaikus yra psichologiškai sudėtinga ir socialiai jautri (Mathews ir Collin–Vézina, 2019). Vaikų seksualinė prievarta meta iššūkį įprastoms globėjų pareigų ir vaikų vertės visuomenėje sampratoms bei moralinio elgesio standartams, socialiniams konstruktais, susijusiems su lytimi, šeimos sistemomis ir seksualumu (Haaken ir Lamb, 2000). Vaikai ypač pažeidžiami dėl jiems būdingo menko prievartos situacijos suvokimo ir prastų sprendimų priėmimo įgūdžių (Ogunjimi et al., 2020). Seksualinis vaikų išnaudojimas yra morališkai neteisingas ir neteisėtas, todėl vaikai turi teisę būti apsaugoti nuo bet kokios prievartos (Pūras ir Ulevičiūtė, 2010). Atsižvelgiant į tai, išlieka būtinybė skirti dėmesį šiai problemai, siekiant kuo anksčiau ją pastebėti ir apsaugoti vaikus nuo galimo tolimesnio traumavimo, suteikti visą reikiamą paramą ir pagalbą bei imtis visų įmanomų prevencinių pastangų, nukreiptų į įvairias tikslines grupes, siekiant išvengti tokių patirčių ateityje.

Joks vaikas negali tapti bet kokio aplaidumo, diskriminacijos, išnaudojimo, smurto ar žiaurumo objektu, taip pat bet koks veikimas ar neveikimas, pažeidžiantis pagrindines vaiko teises, turi būti baudžiamas įstatymo (Miranda et al., 2020). Siekiant apsaugoti nuo seksualinės prievartos labiausiai pažeidžiamą visuomenės dalį – vaikus – valstybės, savivaldybės ir instituciniu lygmeniu, būtina sutelkti dėmesį į turimas žinias, išteklius bei diegti įvairias priemones prevencijos plėtrai. Atsižvelgiant į tai, tikslinga į prevencijos programų ir priemonių vystymo procesus įtraukti įvairius žmones, įskaitant tėvus, specialistus, plačiąją visuomenę ir pačius vaikus, siekiant sumažinti jų pažeidžiamumą ir apsaugoti nuo neigiamo seksualinių veiksmų poveikio (Martin ir Silverstone, 2016). Svarbu, kad vaikai būtų atsargūs, nepakliūtų ir gebėtų apsisaugoti nuo seksualinės prievartos, nebijotų ir nejaustų gėdos pranešti ir atskleisti apie kito žmogaus nepageidaujamą elgesį su juo, o aplinkiniai galėtų laiku pastebėti, atpažinti ir patikėti apie galimus viktimizacijos atvejus. Todėl seksualinio išnaudojimo prevencijos metodai, programos ir priemonės tampa veiksmingu indėliu plėtojant vaikų apsaugą nuo tokio pobūdžio smurto formų.

Jungtinių Tautų (toliau – JT) vaiko teisių konvencija (1989) įpareigoja valstybes dalyves ginti vaikus nuo visų seksualinio išnaudojimo, suvedžiojimo formų, kurias jie gali patirti iš tėvų, globėjų

ar kito asmens, imantis visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių, švietimo priemonių. Visų formų smurto prieš vaiką draudimas ir vaiko apsaugos užtikrinimo poreikis akcentuojamas ir Lietuvos Respublikos (toliau – LR) vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) (a. r. nuo 2024–11–01). Europos Tarybos konvencijoje dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos (2007) taip pat akcentuojama kiekvienos Šalies pareiga imtis visų būtinų priemonių, siekiant užkirsti kelią visoms seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš vaikus formoms ir apsaugoti juos. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR (2011), pažymima, jog valstybės narės privalo imtis būtinų priemonių, siekiant užtikrinti, kad tyčiniai veiksmai, susiję su vaiko vertimu stebėti ar atlikti seksualinius veiksmus ar seksualinę prievartą, vaiko vertimu dalyvauti pornografiniame renginyje, vaikų pornografijos įsigijimu, turėjimu, gavimu, platinimu ar gamyba, vaiko vertimu arba verbavimu užsiimti prostitucija, suaugusiojo, besinaudojančio informacinėmis technologijomis, ryšių su vaiku mezgimu, būtų baudžiami. Atsižvelgiant į tai, visais laikais vaikų apsauga nuo seksualinės prievartos išlieka prioritetine sritimi.

Apžvelgiant seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų prieš vaikus paplitimo rodiklius, pažymėtina, jog oficialūs statistiniai duomenys leidžia susidaryti tik bendrą paplitimo vaizdą, didžioji dalis atvejų visgi lieka latentinė – niekam nežinoma. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento statistiniais duomenimis, lyginant 2015–2024 m. rodiklius, galima pastebėti, jog mažiau registruota nuo seksualinės prievartos nukentėjusių vaikų (2015 m. – 43, 2024 m. – 36). Tačiau lyginant pastarųjų dešimties metų statistinius rodiklius galima įžvelgti didėjančią nepilnamečių asmenų privertimo lytiškai santykiauti tendenciją (2015 m. – 0, 2024 m. – 4). Taip pat atkreiptinas dėmesys į ženkliai didėjančius mažamečių ir jaunesnių negu šešiolikos metų asmenų tvirkinimo rodiklius, kurie nuo 38 (2015 m.) išaugo iki 185 (2024 m.). Taigi, registruotų nusikaltimų dalis atskleidžia pakankamai aukštus seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimo rodiklius, tačiau tikrieji skaičiai (latentinė dalis) gali būti ženkliai didesni.

Temos ištirtumas ir naujumas. Trumpai apžvelgiant temos ištirtumą Lietuvoje ir pasaulyje, P. Celik (2024) tyrė mokykloje vykdomų seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programų veiksmingumą tarp pradinio mokyklinio amžiaus vaikų. S. Weston ir G. Mythen (2023) nagrinėjo visuomenės sveikatos prevencijos metodų taikymą seksualinio vaikų išnaudojimo prevencijos srityje. A. Piolanti, E. N. Jouriles ir H. M. Foran (2022) analizavo psichosocialines prevencijos programas, skirtas seksualiniam smurtui paauglystėje. K. Guastaferrro, K. M. Zadzora, J. M. Reader, J. Shanley ir J. G. Noll (2019) apžvelgė į tėvus orientuotos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programos plėtrą, priimtinumą ir įgyvendinimo galimybes. J. P. Kurniawan ir T. Arsil (2019) rašė apie vaikų kaip seksualinio smurto aukų apsaugą taikant skatinamuosius, prevencinius, gydomuosius

ir reabilitacinius metodus. Taip pat seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tema nagrinėta ir Lietuvoje. Seksualinio vaikų išnaudojimo aukų ir kaltininkų charakteristikas, priežastis, pagrindines identifikavimo ir išaiškinimo problemas bei prevencines priemones aprašė R. Giedrytė ir J. Venckevičienė (2013). Seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimo tendencingumą ir prevencijos prielaidas, įskaitant informatyvumo didinimą bei gebėjimų priimti pagalbą formavimą, atskleidė I. Kuginytė–Arlauskienė ir T. Butvilas (2007). R. Kavolius ir A. Norvilienė (2007) analizavo globos namuose dirbančių pedagogų profesinės kompetencijos didinimo svarbą kaip seksualinio smurto prevencijos aspektą. Šio magistro baigiamojo darbo naujumas pasireiškia tuo, jog jame analizuojami ne tik bendri vaikų seksualinės prievartos ypatumai ir prevencijos galimybės, bet ir atskleidžiami įvairūs teigiami ir neigiami esamos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai bei identifikuojamos prevencijos tobulinimo galimybės.

Mokslinė problema. Seksualinė prievarta laikoma sudėtinga, daugialype ir endemine visuomenės sveikatos problema, kylančia iš nelygybės ir galios santykių socialiniame ir kultūriniame kontekste, paveikiančia visas socialines klases, nepaisant lyties, rasės ar etninės priklausomybės (Miranda et al., 2020). Išskirtinai vaikų seksualinė prievarta vis dar plačiai paplitusi kiekvienoje kultūroje ir visuomenėje ir yra paremta savavališka agresoriaus ir vaikų dinamika, apimančia visą šeimą ir kenkiančia socialinei struktūrai (Miranda et al., 2020). Todėl, siekiant užkardyti tokio pobūdžio veiklą, išvengti neigiamų ilgalaikių pasekmių bei užtikrinti ir apsaugoti vaikus ir jų teises gyventi, augti ir vystytis sveikai ir būti apsaugotiems nuo smurto, būtina akcentuoti prevencijos svarbą sutelkiant veiksmingus įrankius ir išteklius, padėsiančius ne tik aptikti smurtinę situaciją ir atskleisti nukentėjusiuosius, bet ir juos apsaugoti (Ferragut et al., 2023). Šiuo metu vis daugiau dėmesio skiriama seksualinės prievartos prieš vaikus problemai ieškant efektyvių ir veiksmingų būdų užkirsti kelią prievartos paplitimui ir jos tolimesnėms neigiamoms pasekmėms. Tačiau Lietuvoje vis tik stinga tyrimų vaikų seksualinės prievartos prevencijos tema. Didžiausias dėmesys skiriamas mokyklose vykdomoms prevencijos programoms ir priemonėms, skirtoms apsaugoti vaikus nuo fizinio smurto ir patyčių. Taigi, nepaisant visų pastangų ir taikomų priemonių, siekiant apsaugoti vaikus nuo seksualinės prievartos, ši problema vis dar išlieka aktuali, nes užfiksuojamų smurto prieš vaikus atvejų nemažėja, o tai reiškia, kad vaikai vis dar tampa seksualinės prievartos aukomis. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe sprendžiama problema formuluojama tokiais klausimais: kokie yra teigiami esamos (dabartinės) seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai, kokie yra neigiami esamos (dabartinės) seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai, ką reikėtų keisti arba tobulinti įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją?

Tyrimo objektas – seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos prielaidos.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos prielaidas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti seksualinės prievartos prieš vaikus apibrėžtį.
2. Apžvelgti seksualinių nusikaltimų prieš vaikus paplitimą ir tendencijas.
3. Išanalizuoti teorinius seksualinės prievartos prieš vaikus ypatumus.
4. Aptarti teorines vaikų seksualinės prievartos prevencijos galimybes.
5. Atskleisti teigiamus esamos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus.
6. Identifikuoti neigiamus esamos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus.
7. Atskleisti seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybes.

Tyrimo metodai. Teorinė tyrimo strategija – mokslinės literatūros, teisės aktų ir statistinių šaltinių analizė pasirinkta siekiant apžvelgti esamus teorinius seksualinės prievartos prieš vaikus ypatumus ir prevencijos galimybes. Kokybinio tyrimo strategija – interviu metu surinktų duomenų interpretacija ir apibendrinimas, kurio metu identifikuojamos reikšmingos prasminės subkategorijos, jos grupuojamos į kategorijas bei formuluojamos apibendrintos ir pagrįstos išvados. Šis metodas taikytas siekiant suprasti, įvertinti ir atskleisti ekspertų veiklą, jos stipriąsias ir silpnąsias puses bei tobulinimo galimybes užkertant kelią seksualinei prievartai prieš vaikus ir remiantis gautais duomenimis padaryti išvadą, kokie šiai dienai vyrauja vaikų seksualinės prievartos prevencijos teigiami ir neigiami aspektai bei tobulinimo galimybės.

Darbo struktūra. Pirmame šio darbo skyriuje aptariama seksualinės prievartos prieš vaikus apibrėžtis. Antrame skyriuje apžvelgiamas seksualinių nusikaltimų prieš vaikus paplitimas ir tendencijos. Trečiame šio darbo skyriuje analizuojami seksualinės prievartos prieš vaikus ypatumai. Ketvirtame skyriuje aptariamos vaikų seksualinės prievartos prevencijos galimybės. Penktame šio darbo skyriuje pristatomi kokybinio tyrimo metu surinktų apibendrintų duomenų rezultatai apie teigiamus ir neigiamus esamos (dabartinės) seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus bei tobulinimo galimybes. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

1. SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS APIBRĖŽTIS

Vaikų seksualinė prievarta – viena labiausiai paplitusių grėsmių vaikų gerovei visame pasaulyje. Tai itin jautri, sudėtinga, žiauri ir nuolatinė prievartos forma, kurią sunku nustatyti, apie kurią pranešama santykinai retai, todėl ji dažnai lieka paslėpta ir niekam nežinoma. Nepaisant to, į šią problemą vis dažniau imama žiūrėti kaip į vieną šiurkščiausių bei sudėtingiausių psichologinių, teisinių, socialinių vaiko teisių pažeidimų. Svarbu tai, jog šis socialinis konstruktas sąlygojamas įvairių veiksnių, pasireiškia įvairiais būdais ir formomis, priklauso nuo skirtingos tarpusavio sąveikos ir yra giliai įsišaknijęs kultūrinėje, ekonominėje ir socialinėje praktikoje. Seksualinė prievarta pasitaiko visose šalyse, kultūrose, visų socialinių ir ekonominių statusų ir įvairaus amžiaus vaikų atveju (Bayrak et al., 2022). Ši neigiama patirtis apima daugybę seksualinių veiksmų, atliekamų prieš vaikus, todėl nėra aiškaus ir vieningo šio reiškinio apibrėžimo.

Plačiąja prasme seksualinė prievarta prieš vaikus apibrėžiama kaip viena iš prievartos rūšių, kai vaikas prieš savo valią verčiamas tenkinti kito asmens seksualinius poreikius, siekiant suteikti jam seksualinį pasitenkinimą. Tokio pobūdžio prievarta paprastai apibūdinamos įvairios patirtys, susijusios su vaiko (asmens iki 18 m.) nepageidaujamu, netinkamu, prievartiniu ir neteisėtu suaugusio ar vyresnio vaiko seksualiniu išnaudojimu¹ (Walsh et al., 2015). Seksualinė prievarta gali apimti bet kokią seksualinę veiklą, kurią vaikui primeta suaugusysis ir nuo kurios vaikas yra apsaugotas pagal baudžiamąją teisę (JT vaiko teisių bendrasis komentaras Nr. 13, 2011). Tačiau pažymėtina, jog seksualinė prievarta taip pat galima, jeigu ją įvykdo vaikas prieš kitą vaiką, kuris paprastai būna vyresnis už auką arba naudoja jėgą, grasinimus ar kitas spaudimo priemones (JT vaiko teisių bendrasis komentaras Nr. 13, 2011). Neretai tokiose situacijose vaiką kaip seksualinį stimulą naudoja asmuo, su kuriuo palaikomi asimetriniai santykiai, t. y., egzistuoja amžiaus, brandos, psichosocialinio išsivystymo lygio ar autoriteto nelygybė ir vaikas dėl savo augimo ir vystymosi stadijos iki galo nesuvokia šios situacijos bei tokių santykių pasekmių, todėl negali duoti pagrįsto sutikimo (Ferragut et al., 2020). Atsižvelgiant į tai, galima pastebėti, jog seksualinė prievarta vyksta jėgos panaudojimo, galios santykių, nelygybės pozicijos, apgaulės ir (arba) pažeidžiamumo išnaudojimo kontekste, neretai pasinaudojant silpnesnio ir labiau pažeidžiamo už suaugusį smurtautoją vaiko meile, naivumu, pasitikėjimu, priklausomybe ir paklusnumu suaugusiojo atžvilgiu. Be viso to, kaip teigia Å. Landberg ir kt. (2023), seksualinė prievarta prieš vaikus gali būti vertinama ir kaip bandymas neigti vaiko iniciatyvą atimant iš jo teisę į savo kūną ir galią pasirinkti, kadangi skriaudžiant vaiką pasinaudojama tiek jo protu, tiek ir kūnu. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog seksualinė prievarta, lydimą grasinimų ir manipuliacijų, riboja aukos gebėjimą veikti, o kai smurtautojas yra artimas ar šeimos narys, reiškia, kad prievarta integruota į kasdienį gyvenimą – vaikystės dalį (Landberg et al., 2023). Todėl tokio

¹ Sąvokos vartojamos kaip sinonimai, atsižvelgiant į literatūros šaltiniuose vartojamas sąvokas.

pobūdžio smurtas gali būti suvokiamas ir kaip piktnaudžiavimo valdžia išraiška – suaugęs asmuo, kuris turėtų atlikti apsaugos ir globos vaidmenį, panaudodamas prievartą sukuria šių funkcijų sutrikimus, palikdamas vaiką visiško bejėgiškumo padėtyje be galimybės pasirinkti.

Gana tikslų seksualinės prievartos prieš vaikus apibrėžimą pateikia Pasaulio sveikatos organizacija, anot kurios, seksualinė prievarta – tai priklausomų raidos požiūriu vaikų ir paauglių įtraukimas į seksualinę veiklą, kuriai jie nėra pakankamai subrendę, kurią nevisiškai suvokia, nesugeba tinkamai reaguoti ir negali duoti informuoto sutikimo, kuri pažeidžia įstatymus ar visuomenės socialinius tabu ir ja kitas asmuo, kuris pagal amžių ar išsivystymą siejasi atsakomybės, pasitikėjimo ar galios santykiais, siekia patenkinti savo seksualinius poreikius ar gauti su šia sritimi susijusį pelną (World Health Organization, 1999). Atsižvelgiant į tai galima pastebėti, jog pagrindinis seksualinės prievartos prieš vaikus apibrėžiamasis elementas yra vaiko išsivystymo lygis, dėl kurio jis negali tinkamai suvokti seksualinių veiksmų jo atžvilgiu ir duoti pagrįsto sutikimo tokiems santykiams. Taip pat paminėtina, jog vis dėlto yra kritikų, kurie mano, jog šis apibrėžimas negali būti nuosekliai taikomas, kadangi nėra apibrėžtas amžiaus intervalas, veiksmai, kurie pripažįstami kaip prievarta, ir kalba, vartojama norint atskirti norminį vaikų seksualinį elgesį nuo žalingo seksualinio elgesio (Mathews ir Collin–Vézina, 2019).

Detalizuojant seksualinės prievartos apibrėžtį, paprastai ji skirstoma į dvi pagrindines kategorijas pagal patiriamos prievartos tipą: apimanti fizinį kontaktą – kontaktinė seksualinė prievarta, ir seksualiniai veiksmai be kontakto – nekontaktinė seksualinė prievarta. Kontaktiniai veiksmai gali apimti, bet tuo neapsiribojant, seksualinius prisilietimus, glostymą, glamonėjimą, lytinių organų dirginimą, masturbaciją, lytinį aktą su vaginaliniu, analiniu, oraliniu ar kitu prasiskverbimu, piršto ar kokio nors daikto kišimą į makštį ar išangę, liepimą bučiuoti, laižyti, čiupti smurtautojo lytinius organus ar išangę ir pan. (Kilikevičienė ir Viltrakytė, 2012; Kairienė, 2013; Walsh et al., 2015). Nekontaktiniai veiksmai paprastai apima seksualinius komentarus ar kalbas apie seksualinę veiklą, siekiant šokiruoti arba sužadinti vaiko smalsumą, nepadorių, nešvankių gestų demonstravimą vaikui ir kitokį intelektualinį tvirkinimą, lytinių organų demonstravimą vaikui ir vertimą tai žiūrėti, vertimą arba liepimą vaikui nusirengti kito asmens akivaizdoje ir masturbotis, vaiko stebėjimą jam apie tai neįtariant, kai jis nusirengia, šlapinasi ar tuštinasi, vaiko fotografavimą ar filmavimą nusirenginėjimo metu, vaiko vertimą stebėti lytinį aktą, atliekamą jo akivaizdoje, leidimą vaikui žiūrėti ar girdėti seksualinius veiksmus ar pornografinio turinio medžiagą, pornografinės medžiagos kūrimą arba platinimą, vaiko įtraukimą į prostituciją, vuajerizmą („žiūrėjimą“), ekshibicionizmą („demonstravimą“) ir pan. (Kilikevičienė ir Viltrakytė, 2012; Kairienė, 2013; Walsh et al., 2015; Ali et al., 2024). Tačiau yra autorių, kurie seksualinę prievartą prieš vaikus skirsto net į keturis tipus: 1) nekontaktinę (aukos vertimą žiūrėti į kito asmens lytinius organus ar stebėti masturbaciją), 2) lytinių organų lytėjimą (kai smurtautojas rankomis ar burna liečia

aukos lytinius organus arba auka verčiama liesti smurtautojo lytinius organus), 3) bandymą įsiskverbti į lytinius organus (smurtautojo bandymą įkišti kokį nors daiktą, pirštą ar savo varpą į aukos makštį ar išangę) ir 4) skverbimosi veiksmus (kai smurtautojas įkiša kokį nors daiktą, pirštą ar savo varpą į aukos makštį ar išangę) (Martin ir Silverstone, 2013). Be to, atkreiptinas dėmesys, jog seksualinė prievarta prieš vaikus gali būti susijusi ir su seksualiniu vaikų išnaudojimu internete. Atsiradus naujoms skaitmeninėms technologijoms ir plintant internetui išaugo galimybės daryti nusikaltimus prieš vaikų seksualinio apsisprendimo laisvę už kompiuterio ekrano. Tiek neteisėtas vaikų seksualinio išnaudojimo medžiagos platinimas, įgijimas ir laikymas, tiek internetinis viliojimas, priekabiavimas, internetinių kontaktų su vaikais inicijavimas, siekiant patenkinti savo seksualinį potraukį gaunant nepadoraus seksualinio turinio vaizdus, patenka į seksualinės prievartos prieš vaikus apibrėžimą (Wild et al., 2020). Atsižvelgiant į tai, svarbu suprasti, jog vaikai gali patirti seksualinę viktimizaciją, kuri nebūtinai lydi fizinės jėgos ar suvaržymo, bet vis dėlto yra psichologiškai žalinga ir traumuojanti. Taip pat pažymėtina, jog seksualinis išnaudojimas retai pasitaiko kaip pavienis epizodas, dažnu atveju jį sudaro nuolatinė seksualinė viktimizacija ir netinkamas elgesys. Be to, seksualinė prievarta paprastai pasireiškia kartu su vienu ar keliais netinkamo elgesio vaikystėje tipais, įskaitant fizinį ir (ar) psichologinį smurtą.

Be viso to, svarbu aptarti ir teisinį seksualinės prievartos prieš vaikus apibrėžimą. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) (a. r. nuo 2024–11–01) seksualinis smurtas apibrėžiamas kaip – „*tyčinės nusikalstamos veikos, kaip jos apibrėžiamos LR baudžiamojo kodekso (toliau – BK) XXI skyriuje <...>, padaromos vaikui, taip pat pelnymasis iš vaiko prostitucijos, vaiko įtraukimas į prostituciją ar įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje, pornografijos rodymas vaikui, vaiko vertimas užsiimti prostitucija, vaiko išnaudojimas pornografijai ar disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, ar vaiko įtraukimas į seksualinę vergovę bei kitos vaiko seksualinio išnaudojimo formos*“ (3 str. 3 p.). LR BK (2000) (a. r. nuo 2025–02–01 iki 2025–12–31) taip pat įtvirtintos kelios normos, susijusios su kėsಿನimusi į nepilnamečių ir mažamečių asmenų² seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą: BK 149 str. 3 ir 4 d. įtvirtinta nepilnamečio (14–17 m.) ir mažamečio (jaunesnio negu 14 m.) asmens išžagavimo sudėtis, BK 150 str. 3 ir 4 d. – nepilnamečio ir mažamečio asmens seksualinio prievartavimo sudėtis, BK 151 str. 2 d. – nepilnamečio asmens privertimo lytiškai santykiuoti sudėtis, BK 151¹ str. – lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą sudėtis, BK 152¹ str. – jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimo sudėtis ir BK 153 str. – jaunesnio negu šešiolikos metų asmens

² Sąvokos vartojamos kaip sinonimai, atsižvelgiant į literatūros šaltiniuose vartojamas sąvokas.

tvirkinimo sudėtis. Pagal LR BK (2000) (a. r. nuo 2025–02–01 iki 2025–12–31) įtvirtintas seksualinių nusikaltimų prieš nepilnamečius ir mažamečius asmenis apibrėžtis seksualiniai veiksmai apima:

- lytinius santykius su nepilnamečiu ar mažamečiu asmeniu prieš jo valią grasinant ar panaudojant fizinį smurtą, atimant galimybę priešintis ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle (BK 149 str. 1 d.);
- lytinės aistros tenkinimą analiniu, oraliniu ar kitu būdu (BK 150 str. 1 d.);
- privertimą užsiimti lytiniais santykiais ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu grasinant ar panaudojant smurtą, psichinę prievartą ar pasinaudojant nepilnamečio asmens priklausomumu (BK 151 str. 1 d.);
- lytinius santykius ar kitokį lytinės aistros tenkinimą pasiūlius, pažadėjus ar suteikus nukentėjusiajam ar kitam asmeniui pinigų ar kitokio pobūdžio atlygį (BK 151¹ str. 2 d.);
- lytinius santykius ar kitokį lytinės aistros tenkinimą piktnaudžiaujant įgaliojimais, pasitikėjimu, autoritetu, įtaka nepilnamečiui (BK 151¹ str. 3 d.);
- pilnamečio asmens pasiūlymą nepilnamečiui asmeniui susitikti siekiant užsiimti lytiniais santykiais, kitaip tenkinti lytinę aistrą ar išnaudoti jį pornografinėi produkcijai gaminti, jei po tokio pasiūlymo imamasi konkrečių veiksmų susitikti (BK 152¹ str. 1 d.);
- tvirkinamuosius veiksmus (BK 153 str. 1 d.).

Šiuos teiginius papildo ir JT vaiko teisių konvencijoje (1989) įtvirtinta būtinybė „<...> ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų <...> siekiant uždrausti: a) lenkti ar prievartauti vaiką dalyvauti kokioje nors neteisėtoje seksualinėje veikloje; b) išnaudoti vaikus verčiant juos užsiimti prostitucija arba kita neteisėta seksualine veikla; c) išnaudoti vaikus pornografijai ir pornografiniams leidiniams“ (34 str.).

Taigi, apibendrinant galima daryti išvadą, jog seksualinė prievarta prieš vaikus siejama su neteisėtais veiksmais, kai suaugęs asmuo, pasinaudodamas savo pranašumu, pasinaudoja vaiku seksualiniam malonumui ar pasitenkinimui gauti. Tai tam tikras piktnaudžiavimas vaiko atžvilgiu panaudojant jėgą, grasinimus ar prievartą, dėl kurių vaikas išnaudojamas situacijose, kai suaugęs arba vyresnis už auką vaikas, turintis didesnę jėgą ir galią, siekia seksualinio pasitenkinimo per nesubrendusį asmenį, iki galo nesuvokiantį tokių santykių pasekmių ir negalintį duoti pagrįsto sutikimo. Tačiau seksualiniai veiksmai nebūtinai apima fizinį smurtautojo ir aukos–vaiko kontaktą. Vietoj to, neretai seksualinė prievarta yra susijusi su įvairiais seksualinio išnaudojimo tipais, pasireiškiančiais esant galios ir kontrolės testinumui, pradedant nekontaktiniu seksualiniu prievartavimu, įskaitant virtualią bei žodinę veiklą, ir baigiant atvirais seksualiniais veiksmais – fiziniu prievartavimu. Visi šie veiksmai siejami su asmens ir jo ribų nepaisymu bei aukų teisių į savarankiškumą ir laisvą pasirinkimą pažeidimu.

2. SEKSUALINIŲ NUSIKALTIMŲ PRIEŠ VAIKUS PAPLITIMAS IR TENDENCIJOS

Seksualinė prievarta prieš vaikus – paslėpta smurto forma, apie kurią pranešama santykinai retai, todėl jos atpažinimas, atskleidimas ir užkardymas tampa itin sunkiu, ilgai trunkančiu, jautriu ir neretai pakartotinę traumą sukeliančiu procesu.

Seksualinis vaikų išnaudojimas yra tylus nusikaltimas, paprastai vykdomas slapta, niekam to nematant, galintis nepalikti jokių fizinių požymių ir veiksmingai slepiamas smurtautojų. Tapę tokio smurto aukomis vaikai gali būti linkę šią patirtį laikyti paslapyje dėl artimo ryšio su smurtautoju, grasinimų, keršto, gėdos, kaltės, stigmos, baimės dėl galimų neigiamų padarinių ir delsti pranešti arba niekada neprabilti ir neatskleisti apie patirtą prievartą. Taip pat maži vaikai gali sunkiai atpažinti seksualinio pobūdžio veiksmus jų atžvilgiu arba jausti baimę prisipažinti dėl aplinkinių reakcijos ir jų neigimo, netikėjimo, kad taip gali įvykti, šeimos iširimo baimės, žinių apie savo teises stokos bei apskritai neturėti prieigos prie skundų mechanizmo (Devgun et al., 2021; McGill ir McElvaney, 2022; Hartman et al., 2023; Tian et al., 2024). Būtent dėl šių priežasčių tikrasis seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimo mastas lieka nežinomas. G. Sakalausko ir kt. (2011) teigimu, ši problema vadinama „ledkalnio viršūnės“ fenomenu, kur matoma tik nedidelė seksualinės prievartos prieš vaikus dalis, o daug didesnė lieka nežinoma (latentinė) ir nėra užregistruojama oficialiosios statistikos duomenimis.

Lietuvoje 2004–2024 m. laikotarpiu registruotų nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų skaičius svyravo nuo 124 (2014 m.) iki 326 (2018 m.), o bendras laikotarpio vidurkis sudaro apie 209 atvejus per metus (žr. 1 priedą). Pažymėtina, jog kiekvienais metais daugiausia registruojama nuo tvirkinimo veiksmų nukentėjusių jaunesnių negu šešiolikos metų asmenų, kurių per visą analizuojamą laikotarpį užregistruota – 1 679, daugiausia 2024 m. – 185. Taip pat nuo 2016 m. iki 2017 m. tokių atvejų registruota 2 kartus daugiau, t. y., 49, lyginant su 98, ir toliau kiekvienais metais šie skaičiai palaipsniui didėjo. Atkreiptinas dėmesys, jog didele dalimi nepilnamečiai ir mažamečiai nukentėjo ir nuo išžaginimo. Per 2004–2024 m. laikotarpį nuo šių nusikaltimų nukentėjo 1 161 vaikas, daugiausia 2004 m. – 100. Priešingai, mažiausiai visais metais registruota jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimo atvejų, tačiau nėra tikslinga aptarinėti šio nusikaltimo, kadangi jo sudėtis įtvirtinta tik 2014 m., todėl ir statistikoje kaupiami rodikliai tik nuo tų metų. Tikslingiau kalbėti apie nuo privertimo lytiškai santykiauti nukentėjusius nepilnamečius asmenis, kurių analizuojamu laikotarpiu registruota nuo 1 iki 5, o bendrai – 40 atvejų. Be to, galima pastebėti, jog 2012 m. registruota beveik 2 kartus daugiau nuo išžaginimo (67, palyginti su 35 – 2013 m.) ir seksualinio prievartavimo (67, palyginti su 33 – 2013 m.) nukentėjusių nepilnamečių ir mažamečių asmenų, tačiau vėlesniais metais šių nusikalstamų veikų skaičiai reikšmingai nekito ir išliko gana stabilūs.

Taip pat svarbu akcentuoti, jog kasmet registruojamas reikšmingai didesnis nukentėjusių mergaičių skaičius lyginant su nukentėjusių berniukų. Lietuvoje 2004–2024 m. nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų nukentėjo 3 715 mergaičių, t. y., 5,6 kartų daugiau lyginant su nukentėjusiais berniukais, kurių per šį laikotarpį užregistruota 663. Tai patvirtina ir ankstesnių tyrimų duomenys, jog mergaitės daugiau nei tris kartus dažniau patiria seksualinę prievartą nei berniukai (Kilikevičienė ir Viltrakytė, 2012; Martin ir Silverstone, 2013; Castro et al., 2019). Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, jog dėl vyriškumo aspektų ir baimės būti stigmatizuotiems, berniukai dažnai nepripažįsta patyrę prievartą, todėl ir nukentėjusių vyriškos lyties vaikų dalis gali būti ženkliai didesnė nei užregistruojama oficialiosios statistikos duomenimis (Castro et al., 2019).

Dar vienas statistiškai reikšmingas rodiklis – aukos amžius. Remiantis oficialiosios statistikos duomenimis, Lietuvoje seksualinių nusikaltimų aukomis dažniausiai tampa 14 – 17 m. amžiaus paaugliai (iš viso – 1 443). Taip gali būti dėl to, kad tokio amžiaus asmenys jau suvokia seksualinius veiksmus jų atžvilgiu, geba numatyti tam tikras galimas pasekmes ir nebijo pasisakyti apie tai artimiesiems bei atsiskleisti, dėl ko tokie atvejai „išlenda į ledkalnio paviršių“, yra matomi ir užregistruojami. Taip pat didele dalimi nuo seksualinių nusikaltimų nukenčia ir 10 – 13 m. amžiaus asmenys, kurie tampa tvirkinimo aukomis. 2004–2024 m. laikotarpiu nuo tvirkinimo nukentėjo 756 10 – 13 m. amžiaus vaikai, daugiausia 2024 m. – 111, tačiau daugiau analizuojamu laikotarpiu šie rodikliai reikšmingai nekito. Šiuos duomenis patvirtina ir ankstesnių tyrimų duomenys, jog seksualinės prievartos rizikos amžiaus intervalas yra nuo 6 iki 12 m. (Castro et al., 2019). Analizuojant statistinius rodiklius galima pastebėti, jog vaikai iki 3 m. amžiaus rečiausiai tampa seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų aukomis. Taip gali būti dėl to, kad mažamečių patirta seksualinė prievarta sunkiai fiksuojama ir atskleidžiama, nes maži vaikai negeba patys pasiskųsti ir atpažinti seksualinių veiksmų jų atžvilgiu, o smurtautojai dažnai būna gerai pažįstami arba šeimos nariai. Be to, aptarti duomenys leidžia pastebėti, jog su amžiumi didėja tikimybė tapti seksualinių nusikaltimų aukomis.

Kalbant apie smurtautojus, nuo kurių gali nukentėti vaikai, pastebima, jog jie dažniausiai tampa pažįstamų asmenų išžagavimo aukomis. Per 2004–2024 m. laikotarpį nuo pažįstamų asmenų išžagavimo nukentėjo 500 vaikų, daugiausia 2007 m. – 39, tačiau kiekvienais metais šis skaičius palaipsniui mažėjo. Tai patvirtina ir kitų autorių atlikti tyrimai, jog apie 50 proc. atvejų vaikus seksualiai išnaudoja jiems gerai pažįstami asmenys, kuriais aukos pasitiki (Pūras ir Ulevičiūtė, 2010; Solehati, 2021). Taip pat dažniausiai vaikai tampa tėvų ir patėvių (iš viso – 329, daugiausia 2023 m. – 42) bei pažįstamų asmenų (iš viso – 368, daugiausia 2018 m. – 49) tvirkinimo aukomis. Tai patvirtina ir ankstesnių tyrimų duomenys, jog apie 30–40 proc. išaiškintų atvejų vaikus seksualiai išnaudoja šeimos nariai (Pūras ir Ulevičiūtė, 2010). Rečiausiai vaikai nukenčia nuo įtėvių ir globėjų / rūpintojų išžagavimo, atitinkamai, 4 ir 8 atvejai bei įtėvių seksualinio prievartavimo ir tvirkinimo,

atitinkamai, 3 ir 8 atvejai. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog 2004–2024 m. neužfiksuotas nei vienas įtėvių, globėjų / rūpintojų ir kitų šeimos narių (brolių, seserų, senelių) privertimo lytiškai santykiuoti atvejis. Aptarti duomenys leidžia pastebėti, jog didžiąja dalimi seksualinius nusikaltimus prieš vaikus įvykdantys asmenys priklauso artimiausiai vaiko–aukos aplinkai.

Analizuojant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus (toliau – VTAK) 2005–2023 m. veiklos ataskaitose pateiktus statistinius rodiklius pastebima, jog nuo 2005 m. iki 2018 m. VTAK įstaigoje buvo žinoma nuo 1 (2017 m.) iki 35 (2009 m.) seksualinio smurto prieš vaikus atvejų, iš kurių daugiausia vyko šeimoje bei kitose vietose, o mažiausia globėjų šeimoje ir globos įstaigoje bei švietimo įstaigose (LR VTAK 2010 m. ir 2018 m. veiklos ataskaitos). Daugiausia seksualinio smurto prieš vaikus atvejų VTAK įstaigai buvo žinoma 2008 m. – 12, 2009 m. – 35 ir 2010 m. – 10 (LR VTAK 2009 m., 2010 m. ir 2011 m. veiklos ataskaitos). Nuo 2011 m. VTAK įstaigoje buvo gauta nuo 1 (2017 m., o 2 atvejai – 2016 m.) iki 4 (2011 m., 2015 m., 2018 m.) skundų dėl seksualinio smurto prieš vaikus (LR VTAK 2012 m., 2016 m., 2017 m., 2018 m. ir 2019 m. veiklos ataskaitos). Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog 2012 m., 2013 m. ir 2014 m. VTAK įstaigoje nebuvo nustatyta nei vieno seksualinio smurto prieš vaikus atvejo (LR VTAK 2013 m., 2014 m. ir 2015 m. veiklos ataskaitos). Taip pat pažymėtina, jog 2007 m. ir nuo 2019 m. buvo kaupiami bendrai nuo smurto nukentėjusių vaikų statistiniai duomenys, tarp kurių, 2007 m. įstaigoje gauti 35 skundai bei pradėti tyrimai dėl smurto prieš vaikus, įskaitant psichologinį (patyčios) ir fizinį smurtą, 2019 m. baigtuose tyrimuose buvo vertinti 65 galimi smurto prieš vaikus atvejai, iš kurių – 29 pasitvirtino, 2020 m. buvo vertinti 78 galimi smurto prieš vaikus atvejai, iš kurių – 40 pasitvirtino, o 2021 m. baigtuose tyrimuose pasitvirtino 28 proc. smurto prieš vaikus atvejų (LR VTAK 2008 m., 2020 m., 2021 m. ir 2022 m. ataskaitos). Be to, 2022 m. buvo pradėta 10,8 proc. tyrimų dėl vaiko teisės į apsaugą nuo smurto pažeidimo, iš kurių – 7,8 proc. pasitvirtino, o 2023 m. buvo pradėta 10 proc. tyrimų, iš kurių – 8,3 proc. pasitvirtino (LR VTAK 2023 m. ir 2024 m. veiklos ataskaitos).

Trumpai aptariant moksliniuose tyrimuose gaunamus ir analizuojamus seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimo rodiklius, įvairių užsienio mokslininkų darbuose pateikti tyrimų apie vaikų seksualinės prievartos mastą duomenys svyruoja. N. Pereda, G. Guilera, M. Forns ir J. Gomez–Benito (2009) išanalizavo bendrus 65 tyrimų rezultatus ir nustatė 19,2 proc. mergaičių ir 7,4 proc. berniukų seksualinės prievartos paplitimo rodiklius. M. Stoltenborgh, M. van Ijzendoorn, E. Euser ir M. Bakermans–Kranenburg (2011) išanalizavo 217 tyrimų ir nustatė, kad vienas iš aštuonių vaikų (12,7 proc.) patyrė seksualinę prievartą, iš kurių – 18 proc. mergaičių ir 7,6 proc. berniukų. J. Barth, L. Bermetz, E. Heim, S. Trelle ir T. Tonia (2013) nustatė, kad kontaktinę seksualinę prievartą patyrė 13 proc. mergaičių ir 6 proc. berniukų, o bendras paplitimas tarp mergaičių ir berniukų – 8 proc. Visai neseniai G. Moody, R. Cannings–John, K. Hood, A. Kemp ir M. Robling (2018) atlikta sisteminga 300 tyrimų iš viso pasaulio apžvalga parodė, kad 1 iš 5 moterų ir 1 iš 13 vyrų pranešė patyrę

seksualinę prievartą vaikystėje nuo 0 iki 17 m. O B. Mathews ir kt. (2023) atliktas paplitimo tyrimas parodė, kad 1 iš 3 moterų ir 1 iš 5 vyrų patyrė seksualinę prievartą vaikystėje iki 18 m. Iš šių tyrimų rezultatų galima pateikti bendrą apskaičiuotą tarptautinį paplitimo rodiklį – tarp mergaičių 15–20 proc., o berniukų – 5–10 proc. Nagrinėjant vaikų seksualinės prievartos paplitimą Lietuvoje, Ž. Barkauskaitė–Lukšienė (2008) tyrė 6–7 klasių (11–14 m. amžiaus) mokinių patirto smurto bendrojo lavinimo mokykloje raišką ir nustatė, kad iš 602 tirtų mokinių, seksualinę prievartą patyrė 3,28 proc. – 2,60 proc. berniukų ir 0,68 proc. mergaičių, tačiau svarbu tai, jog į klausimą neatsakiusių mokinių dalis viršijo 32 proc. Atsižvelgiant į pateiktus vaikų seksualinės prievartos rodiklius svarbu akcentuoti, jog šie duomenys visgi neįvertina tikrojo paplitimo, nes tam tikra dalis asmenų niekada neatskleidžia savo viktimizacijos.

Iš 2011–2016 m. policijos užregistruotų seksualinių nusikaltimų prieš vaikus pasiskirstymo 100 tūkst. gyventojų įvairiose užsienio šalyse galima pastebėti, jog per šį laikotarpį daugiausia seksualinių nusikaltimų prieš vaikus registruota Švedijoje (337,3), Islandijoje (254,2), Suomijoje (166,3), Belgijoje (127,9), Norvegijoje (117,4) ir Prancūzijoje (104,4) (žr. 2 priedą). Lietuvoje per 2011–2016 m. laikotarpį 100 tūkst. gyventojų tenkantis seksualinių nusikaltimų prieš vaikus skaičius siekė – 21,2, daugiausia 2011 m. – 4,3, kai tuo tarpu kaimyninėse šalyse šie skaičiai svyravo nuo 18,8 (Lenkijoje) iki 20,3 (Estijoje). Mažiausiai visais metais seksualinių nusikaltimų prieš vaikus užregistruota Juodkalnijoje (2,2), Albanijoje (2,9), Kipre (3,9), Vengrijoje (4,8) ir Italijoje (5,0).

Atsižvelgiant į šiuos duomenis galima kelti prielaidą, jog Lietuvoje oficialiosios statistikos duomenimis užregistruojama santykinai daug seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų palyginti su visame pasaulyje vyraujančiomis tendencijomis. Tačiau svarbu suprasti, jog seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimas įvairiose šalyse gali skirtis dėl kultūros skirtumų ir prisidedančių veiksnių, tokių kaip kalba, etninė kilmė ir religija, kadangi kultūriniai įsitikinimai gali turėti įtakos aukų norui atskleisti savo patirtį (Li et al., 2022). Be to, dar kartą reiktų akcentuoti, jog visose visuomenėse oficiali vaikų seksualinės prievartos statistika yra ženkliai mažesnė nei jos faktinis paplitimas.

Išanalizavus statistinius rodiklius iš skirtingų šaltinių galima pastebėti, jog seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimo duomenys yra gana nenuoseklūs. Siekiant tai paaiškinti svarbu suprasti, jog tais atvejais, kai asmenys anketose pažymi savo patirtį, pvz., atliekant mokslinius tyrimus, arba patys atsiskleidžia, pvz., VTAK pateikdami skundą arba kreipdamiesi į kitas atsakingas institucijas, tokie rodikliai gerokai skiriasi nuo oficialiosios statistikos. Tai iš dalies galima paaiškinti skirtingais seksualinės prievartos paplitimo vertinimo būdais – ar įvykis fiksuotas ir užregistruotas oficialioje statistikos suvestinėje, ar tik pats nukentėjęs vaikas atsiskleidžia, nurodo ar prisipažįsta apie savo patirtį (kai apie įvykį nėra pranešama teisėsaugos ar kitoms atsakingoms institucijoms). Dažnu atveju moksliniuose tyrimuose remiamasi pačių asmenų atsakymais apie seksualinės

prievartos patirtį, su prielaida, kad asmuo gali būti neatviras ir nenuoširdus bei, esant tikimybei, jog dalis apklaustųjų yra patyrę seksualinę prievartą, tačiau to nenurodo arba atvirkščiai.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog oficialūs seksualinių nusikaltimų prieš vaikus statistiniai duomenys leidžia pamatyti tik bendrą paplitimo vaizdą ir tendencijas. Kiekvienais metais Lietuvoje užregistruojami nuo keliasdešimt iki kelių šimtų nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų, tačiau neabejotina, kad tikrieji skaičiai (latentinė dalis) gali būti ženkliai didesni lyginant su oficialiais duomenimis. Statistinių duomenų analizė atskleidė, jog kiekvienais metais Lietuvoje seksualinių nusikaltimų aukomis tampa vidutiniškai 209 vaikai, dažniausiai nukenčiantys nuo tvirkinimo veiksmų. Didžiąja dalimi, t. y., kiek daugiau nei 5,5 karto dažniau, seksualinių nusikaltimų aukomis tampa mergaitės lyginant su berniukais. Taip pat amžiaus augimas koreliuoja su didesne tikimybe tapti seksualinių nusikaltimų aukomis – dažniausiai nukenčia 14 – 17 m. bei 10 – 13 m. amžiaus asmenys, o rečiausiai – vaikai iki 3 m. amžiaus. Be to, dažniausiai vaikus seksualiai išnaudoja asmenys, priklausantys artimiausiai aukos aplinkai – pažįstamieji bei tėvai ir patėviai, o rečiausiai vaikai nukenčia nuo įtėvių ir globėjų / rūpintojų prievartos.

3. SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS YPATUMAI

3.1. Seksualinę prievartą prieš vaikus sąlygojantys veiksniai

Seksualinė prievarta gana dažnas reiškinys šiuolaikiniame pasaulyje dėl kurio kenčia daugybė vaikų ir paauglių, įskaitant berniukus ir mergaites. Vaikai – viena pažeidžiamiausių smurtą patiriančių grupių dėl jiems būdingo trapumo, socialinio, ekonominio, emocinio pažeidžiamumo, nebrandumo, fizinės, emocinės ir finansinės priklausomybės bei menko gebėjimo reaguoti, apsiginti ir pasipriešinti stipresniems už save – suaugusiems, o jeigu jie yra artimi žmonės, tai tampa beveik neįmanoma (Pedroso ir Leite, 2022). Nors seksualinė prievarta prieš vaikus yra problema visame pasaulyje, nėra konkretaus ir vienintelio veiksnio, paaiškinančio, kodėl tam tikri žmonės seksualiai išnaudoja vaikus arba kodėl seksualinė prievarta kai kuriose bendruomenėse ar namuose pasireiškia dažniau nei kituose. Yra žinoma, kad seksualinis vaikų išnaudojimas atsiranda dėl sudėtingos kelių veiksnių sąveikos, todėl galima išskirti kelias pagrindines rizikos veiksnių grupes: individualūs vaiko veiksniai, šeimos veiksniai ir aplinkos veiksniai (Kairienė, 2013; Erens et al., 2022).

Prieš pradedant analizuoti seksualinės prievartos prieš vaikus rizikos veiksnius svarbu akcentuoti, jog dažniausiai ne vienas, o keli rizikos veiksniai lemia patiriamą prievartą, todėl vaikų seksualinį išnaudojimą reikėtų vertinti kompleksiskai, t. y., kaip sudėtinę kelių veiksnių sąveiką. Taip pat svarbu suprasti, jog seksualinės prievartos prieš vaikus riziką didinantys veiksniai kiekvienu konkrečiu atveju yra skirtingi tiek savo raiška, tiek pobūdžiu, tiek intensyvumu.

Nors nė vienas vaikas nėra atsakingas už patirtą seksualinį išnaudojimą, tačiau kai kurios jo charakteristikos gali padidinti prievartos riziką. Kaip teigia M. Assink ir kt. (2019), vaiko savybės gali padidinti viktimizacijos riziką, kadangi (1) jos pažeidžia vaiko gebėjimą atsispirti tapimo auka procesui, todėl jis tampa lengviau pažeidžiamas; (2) jos atspindi tam tikrus vaiko įgūdžius ir požymius, kuriuos smurtautojas nori įgyti ir naudoti, siekiant manipuliuoti vaiku, arba kurie sukelia smurtautojo pyktį, pavydą ar destruktivius impulsus. Prie tokių savybių priskiriama didesnė priklausomybė nuo aplinkinių, negebėjimas apsisaugoti ir atskleisti savo patirtį ar ieškoti pagalbos, jaunas amžius, negalia ir nebrandumas. Paprastai tiek jaunesnio amžiaus vaikai, tiek vaikai, turintys specialių sveikatos priežiūros poreikių ar negalią, yra labiau priklausomi nuo suaugusių globėjų, su kuriais praleidžia didžiąją laiko dalį, nuolatos bendrauja, dėl ko padidėja seksualinio išnaudojimo artimoje aplinkoje rizika (Erens et al., 2022). Be to, vaikai, turintys įvairių pažinimo problemų ar fizinę arba komunikacinę negalią, gali būti mažiau pajėgūs išvengti pavojingų situacijų ir ieškoti pagalbos (Assink et al., 2019). Pavyzdžiui, judėjimo negalia gali sumažinti vaiko gebėjimą atgrasyti potencialų smurtautoją, kadangi toks vaikas negali fiziškai pabėgti iš grėsmę keliančių situacijų. Taip pat tokie vaikai gali būti labiau izoliuoti nuo bendraamžių grupių ir socialinių tinklų, kuriuose lengviau rasti pagalbą ir atsiskleisti apie kylančią riziką. Be to, vaiko negalia gali būti našta vaiko

tėvams ir kelti jų susierzinimą, pyktį, nusivylimą. Kaip teigia M. Assink ir kt. (2019), vaikai, kurie atrodo ar elgiasi kitaip, pvz., dėl psichinės ar fizinės negalios, gali sukelti nemeilę ar pasipiktinimą (padidinti priešišką jų atžvilgiu), o tai padidina viktimizacijos riziką.

Taip pat vienas iš individualių rizikos veiksnių yra tam tikras vaiko raidos etapas. Anot M. Assink ir kt. (2019), vaikų raida (kognityvinė, emocinė ar fiziologinė) yra susijusi su prievartos rizika ir priklausomai nuo amžiaus vaikai skirtingai prieinami ir pažeidžiami potencialių nusikaltėlių. Tačiau laikui bėgant rizika gali didėti arba mažėti, nes keičiasi vaiko raidos stadija ir aplinkos kontekstas. Kaip teigia P. Celik (2024), vaikai labiausiai pažeidžiami būtent ankstyvosiose paauglystės fazėse (5–12 m.), kuomet vaikystės raidoje dar vystosi pažintiniai ir socialiniai gebėjimai, todėl tokie vaikai tampa labiau jautrūs suaugusiųjų ar bendraamžių manipuliavimui ir yra mažiau linkę atpažinti netinkamą elgesį jų atžvilgiu arba apie jį pranešti. Svarbu akcentuoti ir tai, jog seksualinė prievarta gali būti siejama ir su rizikingu seksualiniu elgesiu paauglystėje. Paauglystė paprastai yra kritinis laikotarpis, kai prasideda seksualinis aktyvumas, o seksualinį elgesį veikia daugybė veiksnių, įskaitant bendraamžius, žiniasklaidą, lengvai prieinamą pornografinį turinį, kurie gali prisidėti prie susilpnėjusios situacijos kontrolės ir padidinti pažeidžiamumą (Castro et al., 2019). Autorių teigimu, prie rizikos veiksnių, pasireiškiančių paauglystėje, galima priskirti ir mažą rizikos suvokimą, alkoholio, narkotikų vartojimą, lytinių santykių neplanavimą, romantiškus idealus, prastą suvokimą bei įgūdžius užsiimti saugiu seksualiniu elgesiu.

Be to, svarbus lyties aspektas, kadangi dažniausiai seksualinio smurto aukomis tampa mergaitės, nors jį gali patirti ir berniukai, tačiau jie sunkiau pripažįsta ir atskleidžia seksualinės prievartos jų atžvilgiu buvimo faktą. Ši situacija atspindi lytį kaip socialinę struktūrą, susijusią su istorine vyrų ir moterų nelygybe, dėl kurios moteriškos lyties atstovės daugiau ar mažiau visais laikais tampa labiau pažeidžiamos visų rūšių smurtui, ypač seksualiniam, nepaisant jų amžiaus (Pedroso ir Leite, 2022). Dalis visuomenės stereotipuoja moteris ir mato jas kaip trapias ir nuolankias, nes jos laikomos vyrų pasitenkinimo objektais. Taigi, šioje vietoje iškyla skirtingų galios santykių ir socialinių normų suvokimo problema.

Pažymėtina, jog etninė kilmė, migranto arba socialinis ir ekonominis statusas gali būti laikomi papildomais riziką didinančiais veiksniais. Kaip teigia A. N. David ir kt. (2016), globojami, įvaikinti, nelydimi vaikai arba povaikiai taip pat gali būti labiau pažeidžiami seksualinės prievartos. Autorių teigimu, ypatingą pavojų patiria ir tie vaikai, kurie dalyvauja karuose ar ginkluotuose konfliktuose, esantys pabėgėlių stovyklose, benamiai, gatvės vaikai arba socialiai izoliuoti vaikai, neturintys emocinės paramos tinklo. Be to, anksčiau patyrę prievartą ir tapę seksualinio išnaudojimo aukomis vaikai taip pat gali susidurti su didesne pakartotinės viktimizacijos rizika.

Šeimos dinamika taip pat vaidina svarbų vaidmenį seksualiai išnaudojant vaikus. Ilgas šeimos ypatybių ir auklėjimo praktikų sąrašas, įskaitant šeimos santykius, ribotą gebėjimą tinkamai atlikti

tėvų pareigas, tėvų priežiūros, stebėjimo ir paramos trūkumą, šeimos konfliktus, tėvų išsiskyrimą bei vieno ar abiejų tėvų nebuvimą, gali priversti tėvus prarasti autoritetą savo vaikui, o būtent ši situacija lemia paramos trūkumą, emocinį nepriteklių šeimoje, prastus santykius su globėjais bei ardo vaiko gebėjimą priešintis ir neretai manipuliacijų pagalba atveria kelią tapimo seksualinės prievartos auka procesui. Be to, prie tapimo seksualinio išnaudojimo auka rizikos paprastai prisideda ne tik su šeimos savybėmis ir dinamika susiję veiksniai, bet ir kiti aplinkos – bendruomenės bei visuomenės – veiksniai.

Seksualinė prievarta vaikystėje dažnai pasireiškia kartu su nepalankiomis sąlygomis šeimoje. Prie tokių sąlygų priskiriamas šeimyninės funkcijos sutrikimas, nesantaika, smurtas šeimoje, nepriežiūra, tėvystės įgūdžių stoka, tėvų globos ir paramos nebuvimas, tėvų skyrybos (Rudolph et al., 2017; Satar et al., 2021). Skyrybos paprastai yra šeimos nesuderinamumo rezultatas, darantis neigiamą įtaką tėvų atsakomybei rūpintis ir išlaikyti savo vaikus, o tai lemia didesnę jų pažeidžiamumą tapti seksualinės prievartos aukomis. Be to, M. Assink ir kt. (2019) teigia, jog tais atvejais, kai trūksta tinkamos globėjo priežiūros ir auka yra arti potencialaus smurtautojo, tai ne tik motyvuoja tokį asmenį padaryti nusikaltimą, bet ir jis mato auką kaip patrauklų taikinį (aukos pažeidžiamumas dėl tinkamos globos nebuvimo). Jeigu vaikai daug laiko praleidžia vieni arba atokiau nuo tėvų ar kitų globėjų, sumažėja tėvų priežiūros ir globos galimybė, reikalinga siekiant apsaugoti vaiką nuo seksualinės prievartos (Assink et al., 2019; Danaeifar et al., 2022). Be to, anot S. Pandey ir S. Reddy (2019), šeimos dydis taip pat gali būti laikomas vienu iš esminių seksualinės prievartos prieš vaikus rodiklių. Autorių teigimu, vaikai iš didesnių šeimų arba gyvenantys išplėstiniuose namų ūkiuose yra gana pažeidžiami, kadangi tėvai nepajėgia pasirūpinti ir skirti pakankamai laiko kiekvieno vaiko priežiūrai.

Vaiko globa arba priežiūra taip pat gali sutrikti, kai tėvai ar globėjai nuolat piktnaudžiauja priklausomybę sukeliančiomis medžiagomis, t. y., alkoholiu ar narkotikais. Tokių priklausomybių turintys tėvai gali būti per daug užsiėmę savo problemomis, dėl ko negali tinkamai prižiūrėti, stebėti ir apsaugoti vaiko bei užtikrinti saugios namų aplinkos (Gwirayi, 2012; Kairienė, 2013; Assink et al., 2019; Danaeifar et al., 2022). Taip pat tokiems tėvams būdinga žema savivertė ir prasta impulsų kontrolė, dėl ko jie nepasitiki savo gebėjimais ir negali tinkamai atlikti savo pareigų vaiko atžvilgiu (Kairienė, 2013). Tokioje šeimoje augantys vaikai paprastai neturi galimybių išsiugdyti būtinų gyvenimo įgūdžių, pasitikėjimo savimi, todėl pasiduoda smurtautojo provokacijoms, kuris vaikui atrodo kaip autoritetas, rūpinasi juo, dovanoja dovanas, rodo dėmesį, ko vaikas negauna savo šeimoje. Tai reiškia, jog padidėjusią tapimo auka riziką lemia vaiko buvimas rizikingoje šeimos aplinkoje.

Šeimos narių elgesio, emocijų ir psichikos sutrikimai, tokie kaip depresija, nerimas, menka tolerancija nesėkmėms, žema savigarba, taip pat gali būti susiję su seksualine prievarta prieš vaikus (Kairienė, 2013; Danaeifar et al., 2022). Prie šeimos rizikos veiksnių galima priskirti ir nedėmesingą

tėvų elgesį, gyvenimą namuose su vienu iš tėvų (kai vaikas auga nebranduolinėje šeimoje ir turi patėvį), priimtina auklėjimo stilių, prastus tėvų ir vaikų santykius, menką prieraišumą ir emocinį ryšį, bendravimo bei meilės trūkumą (Rudolph et al., 2017; Assink et al., 2019; Abera et al., 2021). Kalbant apie augimą nebranduolinėje šeimoje, vaikas augdamas be biologinio tėvo gali jausti didesnę emocinį apleistumą, o tai savaime yra rizikos veiksnys, nes emociškai apleistas vaikas nevertina savęs ir jaučiasi niekam nereikalingas (Kuginytė–Arlauskienė ir Butvilas, 2007). Autorių teigimu, toks vaikas siekia užmegzti artimus santykius su kitais ir tokiu būdu gauti daugiau dėmesio, šilumos, dėl ko smurtautojui tampa lengviau „suvilioti“ jį. Be to, nesaugus tarpusavio ryšys šeimoje gali padidinti seksualinės prievartos prieš vaikus riziką, kadangi, viena vertus, smurtautojas iš artimos aplinkos, kuris nėra stipriai prisirišęs prie savo vaiko, gali blogai kontroliuoti savo impulsus ir seksualinius potraukius jam, kita vertus, neprisirišę prie savo vaikų tėvai gali nepastebėti, kad vaikas patiria seksualinę prievartą (Gwirayi, 2012). Dėl to vaikai gali būti labiau linkę pasiduoti seksualinei prievartai, jeigu jiems tai yra vienintelis būdas sukurti prieraišumą, kurio kitais atvejais jiems trūksta. Atsižvelgiant į tai galima kelti prielaidą, jog viena didžiausių rizikos veiksnių grupių būtent yra visa tai, dėl ko vaikas jaučiasi emociškai nesaugus, nereikalingas, nepalaikomas, kadangi smurtautojai didžiąja dalimi taikosi į vaikus, kurie yra pažeidžiami ir kuriais lengva manipuliuoti.

Tapimą vaikų seksualinio išnaudojimo aukomis gali nuspėti ir tam tikri aplinkos veiksniai: socialinės paramos trūkumas, žemesnė socialinė ir ekonominė padėtis, diskriminacija, socialinė izoliacija, didelis nusikalstamumo ir smurto lygis gyvenamoje aplinkoje (Erens et al., 2022). Taip pat kai kurie autoriai prie vaikų seksualinės prievartos rizikos veiksnių priskiria ir silpną teisinę kontrolę, mažą baudžiamąjį persekiojimą, kultūros, socialines ir lyčių normas, nedarbą, mažas pajamas, lyčių nelygybę ir ribotas mokymosi galimybes (Pandey ir Reddy, 2019; Legesse et al., 2021). Skurdas taip pat gali padidinti seksualinės prievartos prieš vaikus riziką, kadangi jis siejamas su prastesne vaikų gerove, žemesniu išsilavinimu, informacijos stoka bei ribota prieiga prie prevencijos ir intervencijos išteklių (Pandey ir Reddy, 2019; Danaeifar et al., 2022).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog individualiu lygmeniu didžiausią riziką patirti seksualinę prievartą vaikui kelia didesnė priklausomybė nuo aplinkinių, negebėjimas apsisaugoti ir atskleisti savo patirtį, jaunas amžius, moteriška lytis, negalia, nebrandumas. Taip pat prie individualių rizikos veiksnių priskiriamas tam tikras vaiko raidos etapas – ankstyvoji paauglystė – kuomet kyla didžiausia seksualinės prievartos rizika dėl mažo rizikos suvokimo, alkoholio ar narkotikų vartojimo, lytinių santykių neplanavimo, romantiškų idealų, prasto suvokimo bei įgūdžių užsiimti saugiu seksualiniu elgesiu. Be to, etninė kilmė, migranto arba socialinis ir ekonominis statusas priskiriami prie papildomų individualių riziką didinančių veiksnių. Šeimos lygmeniu tam tikri šeimyninių funkcijų sutrikimai gali prisidėti prie vaikų seksualinės prievartos pasireiškimo, tokie kaip smurtas šeimoje, nesantaika, nepriežiūra, tėvystės įgūdžių stoka, tėvų globos ir paramos

nebuvimas, skyrybos, alkoholio ar narkotikų vartojimas, šeimos narių elgesio, emocijų ir psichikos sutrikimai, nedėmesingas tėvų elgesys, gyvenimas su vienu iš tėvų, patėvio turėjimas, priimtinas auklėjimo stilius, prasti tėvų ir vaikų santykiai, menkas prierašumas ir emocinis ryšys bei bendravimo trūkumas. Taip pat vaikų seksualinės prievartos patyrimui įtakos turi ir aplinkos veiksniai, įskaitant socialinės paramos trūkumą, žemesnę socialinę ir ekonominę padėtį, socialinę izoliaciją, didelį nusikalstamumą ir smurtą gyvenamojoje aplinkoje bei, tam tikrais atvejais, silpną teisinę kontrolę, kultūros ir lyčių normas, nedarbą, mažas pajamas, lyčių nelygybę, ribotas mokymosi galimybes, skurdą.

3.2. Seksualinės prievartos prieš vaikus padariniai

Vaikystė – augimo ir vystymosi laikotarpis įvairiose srityse – fizinėje, psichologinėje ir socialinėje – kurios yra tarpusavyje susijusios. Optimalus klimatas šiam vystymosi etapui apima saugią, stimuliuojančią aplinką namuose ir mokykloje, kuri palengvina teigiamos sąveikos su socialiniu pasauliu modelius (Thomas et al., 2022). Autorių teigimu, nepakankama ir žalinga aplinka, dėl kurios pasireiškia nuolatinė nepriežiūra ir prievarta, blokuoja normalų psichosocialinį vystymąsi bei sukelia ilgalaikį pažeidžiamumą ir netinkamą vaiko prisitaikymą visą gyvenimą. Būtent seksualinė prievarta prieš vaikus laikoma viena iš sunkiausių traumų formų dėl galimų neigiamų pasekmių – medicininių, psichologinių, fizinių, elgesio, tarpasmeninių, dvasinių, socialinių ar kitų. Svarbu tai, kad tokio pobūdžio prievarta ne tik daro žalingą poveikį jį patyrusiam vaikui, bet ir gali turėti neigiamų, visą gyvenimą išliekančių ar net gyvybei pavojingų, pasekmių vėliau suaugus.

Seksualinė prievarta prieš vaikus apima daugybę seksualiai neteisėtų veiksmų, galinčių sukelti įvairių problemų tolimesnėje vaiko raidoje. Neretai seksualinę prievartą patyrę vaikai susiduria su įvairiais psichikos sveikatos sutrikimais, įskaitant aukštą streso lygį, nuolatinę baimę, įtampą, nerimą, pyktį, neigimą, atsiribojimą, didesnę pažeidžiamumą, nesaugumą, bejėgiškumą ir beviltiškumo jausmą, sumažėjusį pasitikėjimą savimi ir aplinkiniais, savęs kaltinimą, žemą savigarbą, o svarbiausia – apskritai nesuvokimą apie patirtą prievartą (Malhotra ir Biswas, 2006; Muridzo et al., 2018; Pandey ir Reddy, 2019; Thomas et al., 2022; Batool et al., 2024). Aukoms–vaikams neretai gali pasireikšti ir rimtesnė psichologinė–psichiatriinė simptomatologija, įskaitant normalaus vystymosi sutrikimą, susilpnėjusias pažinimo funkcijas, susikaupimo problemas, depresiją, neurozę, nemigą, potrauminio streso sutrikimo simptomus ir net mintis apie savižudybę ar save žalojančią elgesį bei kitus lėtinius psichikos sutrikimus, tokius kaip kliesėsiai, šizofrenija ir asmenybės sutrikimai (Malhotra ir Biswas, 2006; David et al., 2016; Pandey ir Reddy, 2019; Ali et al., 2024).

Vaikų seksualinė prievarta taip pat susijusi ir su elgesio problemomis bei emociniais sunkumais. Seksualiai išnaudojami vaikai paprastai pasižymi didesniu irzlumu, agresyviu elgesiu, priešišku, impulsyviu, hiperaktyviu, susijaudinimu, apgailestavimu, susikaustymu, gėda,

kalte, neigiamu savęs suvokimu, nepasitikėjimu savimi ir aplinkiniais, dėmesio stokos sutrikimais, slegiančiomis emocijomis, socialiniu atsiribojimu, netinkamu prisitaikymu, atstūmimu, vienatvės bei išdavystės jausmu, mokymosi sunkumais ar padidėjusiu alkoholio ir kitų narkotinių medžiagų vartojimu (Mallhotra ir Biswas, 2006; Muridzo et al., 2018; Pandey ir Reddy, 2019; Tsang et al., 2021). Kai kuriems vaikams taip pat gali pasireikšti ir stereotipinis, pernelyg seksualizuotas elgesys, įskaitant perdėtą domėjimąsi seksualinėmis temomis, seksualinį smurtą prieš kitus vaikus, seksualizuotą bendravimą su aplinkiniais, viešą ar įkyrią masturbaciją, seksualiai provokuojantį elgesį arba priešingai, vengimą bendrauti su aplinkiniais dėl galimos reviktimizacijos baimės (David et al., 2016; Muridzo et al., 2018; Tsang et al., 2021). Aukos–vaikai gali susidurti ir su miego, valgymo sutrikimais bei socialinio funkcionavimo problemomis, kurios atsispindi pasitikėjimo stoka, kadangi yra pažeidžiamas vaiko privatumas, sumažėjusiais socialiniais kontaktais, mažesniu pasitenkinimu tarpasmeniniais santykiais, prastu prisirišimu arba visai jo nebuvimu, prasta gyvenimo kokybe, prastu kalbos funkcionavimu bei prastesniais akademiniiais pasiekimais ar net pasitraukimu iš mokyklos, kuris gali turėti įtakos finansiniams ištekliams ateityje (David et al., 2016; Thomas et al., 2022). Be to, vyresniems vaikams gali pasireikšti asocialus, delinkventiškas, nekontroliuojamas elgesys, dažnesnis bėgimas iš namų.

Be psichologinių, emocinių ir elgesio problemų seksualinis smurtas prieš vaikus turi tiesioginį poveikį aukų fizinei gerovei. Seksualinis fizinis kontaktas gali sukelti smurto aukoms įvairių medicininių problemų ir fizinių sužalojimų, tokių kaip lytiniu keliu plintančios ligos, įskaitant ŽIV, nepageidaujamas nėštumas, vaikščiojimo, sėdėjimo, koordinacijos sutrikimai, įvairūs lūžiai, nugaros, galvos, pilvo, kūno skausmai, genitaliniai ar analiniai sužalojimai ar skausmai, įskaitant dirginimą, niežulį, deginimą, patinimą, kraujavimą, nevalingą šlapinimąsi arba tuštinimąsi, burnos gleivinės pažeidimus ir pan. N. Muridzo ir kt. (2018), taip pat pažymi, jog seksualinė prievarta gali tapti pagrindine mergaičių problemų, tokių kaip bloga sveikata, negalia ir net mirtis, priežastimi. Be to, seksualinė prievarta gali būti siejama ir su socialiniu poveikiu, kuomet socialinė vertė, siejama su moters nekaltybe, automatiškai atima iš skriaudžiamų moteriškos lyties atstovių socialinio orumo jausmą.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog seksualinė prievarta gali paveikti ne tik pirminę auką – vaiką, bet ir jo šeimos sistemą – tėvus, brolius ir seseris, kitus šeimos narius ir kai kuriais atvejais bendruomenę. Po seksualinės prievartos atskleidimo tėvams taip pat gali pasireikšti įvairūs socialiniai, emociniai, psichologiniai ir ekonominiai sunkumai, tokie kaip depresija, nerimas, sumišimas, sielvartas, pyktis, bejėgiškumas, netikėjimas, šokas, gilus liūdesys, savęs kaltinimas, sumišimas, potrauminio streso sutrikimas, stigma, padidėjęs izoliacijos jausmas, pajamų praradimas, didesnė priklausomybė nuo valstybės pagalbos (Lindauer et al., 2014; Muridzo et al., 2018; Tsang et al., 2021). Be to, seksualinės prievartos patirtis gali neigiamai paveikti šeimos vientisumą, įskaitant

skyrybas ir šeimos iširimą, sutrikdyti tarpusavio santykius, sukelti šeimos krizę ar nukentėjusio vaiko kaltinimą bei atskirtį visą gyvenimą (Muridzo et al., 2018; Bayrak et al., 2022).

Be milžiniškų nuostolių, susijusių su vaikų emocine ir fizine sveikata, seksualinis smurtas, kaip pagrindinė kliūtis tvariam vystymuisi, šeimoms ir bendruomenėms, taip pat sukelia didelių neigiamų pasekmių šalies ekonomikai, kadangi reikia skirti žmogiškuosius, ekonominius ir infrastruktūros išteklius, kad būtų išvengta šio reiškinio ir tinkamai į jį reaguojama (Muridzo et al., 2018). Seksualinis vaikų išnaudojimas stipriai veikia aukų sveikatą, o tai savo ruožtu lemia ne tik aukos–vaiko tėvų, bet ir valstybės išlaidų didėjimą nukentėjusiųjų medicininei priežiūrai, reabilitacijai, socialinėms paslaugoms, taip pat teisėsaugos institucijoms – policijai, prokuratūrai, teismams, įkalinimo įstaigoms išlaikyti (Bienfait et al., 2019; Scurich, 2024). Taip pat pažymėtina, jog neretai smurtautojas būna artimas šeimos narys, o jo baudžiamasis persekiojimas ar įkalinimas gali sukelti finansinių sunkumų šeimoje dėl maitintojo pajamų praradimo (Muridzo et al., 2018). Be to, svarbu akcentuoti, jog seksualinės prievartos patirtis gali prisidėti prie tolesnio išnaudojimo (ilgalaikės viktimizacijos) ir nusikalstamumo rizikos.

Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, jog ne visi seksualinę prievartą patyrę vaikai paveikiami daugumos minėtų problemų. Poveikis skiriasi priklausomai nuo vaiko asmeninių įveikos įgūdžių ir šeimos bei visuomenės konteksto – vaiko asmenybės, paramos sistemos, prievartos trukmės, dažnio, vaiko amžiaus, patiriamos jėgos laipsnio, santykių su smurtautoju ir prievartos sunkumo laipsnio (Muridzo et al., 2018).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog bet koks traumuojančias, apgaulingas ar priverstinis seksualinis kontaktas vaikystėje turi neigiamą poveikį aukoms tiek trumpuoju, tiek ilgalaikiu periodu. Neigiama seksualinės prievartos patirtis pasireiškia įvairiose gyvenimo srityse, įskaitant nepalankią psichinę ir fizinę sveikatą, emocinę gerovę, elgesio sunkumus ir socialinę ekonomiką. Psichologinis poveikis apima depresiją, potrauminio streso, normalaus vystymosi bei asmenybės sutrikimus, mintis apie savižudybę ar savižudišką elgesį. Fizinės sveikatos problemos susijusios su medicininėmis problemomis ir fiziniais sužalojimais, tokiais kaip lytiniu keliu plintančios ligos, nėštumas, įvairūs skausmai, lūžiai ir lytinių organų pažeidimai. Elgesio bei emociniai sunkumai pasireiškia didesniu irzlumu, agresyviu, priešišku, hiperaktyviu elgesiu, didesniu susijaudinimu, apgailestavimu, neigiamu savęs vertinimu, dėmesio stoka, slegiančiomis emocijomis, socialiniu atsiribojimu, netinkamu prisitaikymu, mokymosi sunkumais, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimu, pernelyg seksualizuotu elgesiu. Prie ekonominių pasekmių priskiriamos didesnės finansinės išlaidos bei finansiniai sunkumai šeimoje, didesnė ilgalaikės viktimizacijos bei nusikalstamumo rizika. Taip pat vaikų seksualinė prievarta gali neigiamai paveikti ir šeimos gerbūvį, įskaitant asmeninius santykius bei šeimos vientisumą.

4. VAIKŲ SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PREVENCIJOS GALIMYBĖS

4.1. Institucinis lygmuo

Prevenција – tarpdisciplininė sritis, kurios pagrindinis tikslas – ilgalaikiai pokyčiai keliais lygmenimis (Zollner et al., 2014). Būtent instituciniu lygmeniu vaiko teisių ir interesų apsauga yra itin kompleksinė, todėl seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų valdymui ir sprendimui reikalinga koordinuota veikla, t. y., įvairių sričių kartu dirbančių specialistų ir institucijų sistema, kurioje per atsakomybių ir užduočių pasidalijimą, skirtingas kompetencijas, įgūdžius ir patirtis, gali būti priimami veiksmingiausi vaikų apsaugos sprendimai. Šiam tikslui pasiekti Lietuvoje veikia įvairios institucijos – švietimo, socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros, vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ir kitos institucijos bei įstaigos, nevyriausybinės organizacijos, kurių darbas susijęs su vaikų priežiūra, auklėjimu, mokymu ir saugumo užtikrinimu. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog dėl skirtingo pavaldumo ir požiūrių vaiko apsauga visgi tampa gana sudėtingu procesu (Tamutienė ir Auglytė, 2018).

Pirminiu lygmeniu, siekiant apsaugoti vaikus nuo seksualinės prievartos, didelis prevencinis vaidmuo tenka ugdymo įstaigoms – mokykloms – bei įvairioms, dažniausiai nevyriausybinėms organizacijoms, teikiančioms universalias švietimo programas, skirtas, pirmiausia, potencialioms aukoms – vaikams, jų tėvams bei plačiajai visuomenei, suteikiant žinių apie tai, kaip atpažinti, reaguoti ir pranešti apie seksualinę prievartą. Įvairios prevencijos programos neretai skiriasi temų skaičiumi ir mastu, informacijos pateikimo formatais ir mokymo metodais, tačiau jas galima suskirstyti į dvi pagrindines kategorijas: 1) informacija pagrįsti mokymai, kuriuose naudojami didaktiniai metodai, tokie kaip įvairūs pokalbiai, diskusijos, vaizdo įrašai ir kt. ir 2) elgesio įgūdžių mokymai, kurių metu panaši informacija perteikiama naudojant elgesio modeliavimo, vaidmenų žaidimų, repetavimo ir kt. metodus (Walsh, 2015). Taip pat visas intervencijas sieja tai, jog jomis siekiama ne tik suteikti naujų žinių ir įgūdžių, bet ir perkelti juos į realias gyvenimo situacijas. Šiuo metu ugdymo įstaigų lygmeniu įgyvendinama gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, skirta pradinio ir pagrindinio ugdymo moksleiviams, suteikiant žinių apie smurto prevenciją bei ugdant juos lytiškumo tematika. Taip pat Nacionalinė švietimo agentūra mokiniams (2–12 kl.), jų tėvams, mokytojams, švietimo pagalbos specialistams ir kitiems mokyklos bendruomenės nariams siūlo metodinę seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programą „Saugok ir gerbk mane“ bei LIONS QUEST „Aš žinau“ (vaikams nuo priešmokyklinio amžiaus iki 6 kl.). Nevyriausybinių organizacijų ir kitų institucijų lygmeniu taip pat kuriamos ir įgyvendinamos įvairios švietimo programos. Pavyzdžiui, nevyriausybinė organizacija „VšĮ Paramos vaikams centras“ inicijuoja smurto prieš vaikus prevencijos programą „Esame saugūs“ bei projektą – „Saugome vaikus nuo seksualinės prievartos“. Be to, Specializuotame pagalbos vaikams ir šeimoms skyriuje organizuojami

mokymai specialistams bei profesinių kompetencijų tobulinimas mokytojams vykdant mokymus pagal darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo programą – „Seksualinis smurtas prieš vaikus: atpažinimas ir reagavimas“. Šiomis programomis siekiama suteikti vaikams žinių, kaip atpažinti pavojingas situacijas, kaip elgtis atsidūrus tokiose situacijose, kas yra smurtas ir kur kreiptis pagalbos. Tėvai ir globėjai supažindinami su prevencija, suteikiamos žinios, kaip apsaugoti vaikus, atpažinti ženklus, rodančius, kad vaikas galimai patyrė ar patiria prievartą bei mokyti, kaip elgtis tokiais atvejais. Taip pat tėvai, ugdytojai ir specialistai, dirbantys su vaikais ir jų šeimomis, mokomi kalbėtis su vaikais apie kūną, saugumą, pavojingas situacijas, kaip reaguoti, kai vaikas atsiduria pavojingoje situacijoje internete arba realiame pasaulyje. Mokyklos darbuotojams ir specialistams teikiamos žinios apie seksualinės prievartos požymius, pagalbos organizavimą, seksualinės prievartos formas, priežastis, rizikos ir apsauginius veiksmus, pasekmes. Taip pat mokyklos personalas mokomas vykdyti seksualinės prievartos prevenciją vedant užsiėmimus mokiniams apie seksualinės prievartos atpažinimą, reagavimą ir pagalbos tinklą, siekiant suteikti vaikams galimybę drąsiai kalbėti apie smurtą, užtikrinti, kad vaikai pažintų savo kūną ir žinotų artumo ribas, kurių kitiems nedera peržengti, ir kad mokyklos būtų pajėgios atpažinti prievartos požymius bei suteikti mokiniams saugią aplinką.

Tačiau nepaisant to, kaip svarbu teikti vaikams prevencines programas, siekiant suteikti žinių ir įgūdžių apsaugoti, būtina atsižvelgti ir į tam tikrus iššūkius, kurie gali kilti dėl šių intervencijų. Pirmiausia, kyla problemų dėl tam tikrų institucijų organizacinių procesų. Pavyzdžiui, ugdymo įstaigos retai kreipiasi pagalbos į kitų įstaigų specialistus, todėl dėl smurto kylančios problemos sprendžiamos ugdymo įstaigos viduje (Linkienė ir Štuopytė, 2022). Tai patvirtina ir VTAK, kuri teigia, jog neretai mokyklos nevykdo teisės aktuose numatytos pareigos informuoti atsakingas institucijas apie jai žinomus ar įtariamus vaiko teisių pažeidimus, įskaitant bet kokio pobūdžio smurtą, imasi mokyklos kompetencijai nepriskirtų veiksmų – nustatinėja asmens kaltę, sprendžia atsakomybės taikymo klausimus, imasi teisės pažeidimo tyrimo ir pan. (LR VTAK 2018 m., 2023 m. veiklos ataskaitos). Taip pat didžiulė problema mokyklose apskritai yra smurto toleravimas, pasyvus, formalus reagavimas arba tokių atvejų ignoravimas bei nebendradarbiavimas tiriant incidentus (LR VTAK 2018 m., 2019 m. veiklos ataskaitos). Nagrinėjant pačių programų įgyvendinimo iššūkius svarbu tai, jog prevencinės programos gali paskatinti neigiamo požiūrio ar nepasitikėjimo suaugusiaisiais vystymąsi. Kaip teigia P. Celik (2024), nors labai svarbu, kad vaikai žinotų apie netinkamą elgesį ir būtų apsaugoti, jie gali pradėti įtarinėti ir bijoti visų suaugusiųjų, o tai gali sukelti įtemptus santykius, sunkumų atskirti saugius ir nesaugius bei patikimus asmenis arba nenorą kreiptis pagalbos, kai to reikia. Todėl prevencinėse programose svarbu rasti pusiausvyrą tarp sąmoningumo ugdymo ir vaikų įgalinimo, kartu puoselėjant sveikus santykius ir išlaikant pasitikėjimą suaugusiaisiais. D. Finkelhor (2007) taip pat atkreipė dėmesį į keletą problemų, susijusių su seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programomis mokykloje. Pavyzdžiui, kad šiose

programose aptariamos sąvokos pernelyg sudėtingos, kad vaikai galėtų jas lengvai suprasti. Jis taip pat pažymėjo, kad prievartos negalima išvengti ar atgrasyti pačių vaikų veiksmais, nes daugelis jų yra per silpni ir pernelyg pažeidžiami, kad galėtų pasipriešinti smurtautojams, kurie dažnai yra stipresni ir turintys daugiau galios. Šiuos teiginius patvirtina ir D. W. Davis ir kt. (2013), kurie teigia, jog seksualinės prievartos prieš vaikus švietimas nesąžiningai užkrauna atsakomybės našta vaikams, kaip „pagrindinei jų pačių viktimizacijos prevencijai“. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog nedaug prevencinių programų nukreiptos į pačių vaikų žalingą seksualinį elgesį. Be to, kaip teigia K. Zeuthen ir M. Hagelskjaer (2013), teoriniai seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos modeliai ir programos, skirtos užkirsti kelią piktnaudžiavimui, yra mažai suderintos. Galiausiai, nepaisant to, kad vis labiau pripažįstama vaikų dalyvavimo priimant sprendimus, turinčius įtakos jų gyvenimui, svarba, yra nedaug pavyzdžių, kai vaikai prisideda prie seksualinės prievartos prieš vaikus ugdymo programų kūrimo ir įgyvendinimo proceso (Vosz et al., 2023).

Reaguojant į vaikų seksualinę prievartą įvairios institucijos, įstaigos ir organizacijos bei kiti asmenys, turintys informacijos apie galimą smurtą prieš vaikus, nedelsdami privalo apie tai informuoti policiją ir (ar) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą (toliau – Tarnyba) ar jos įgaliotą teritorinį skyrių (toliau – Skyrius). Taigi, įvykus ar galimai įvykus seksualinei prievartai prieš vaiką į jo priežiūros bei apsaugos procesą įsijungia vaiko teisių apsaugos bei teisėsaugos institucijos. Remiantis LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu (1996) (a. r. nuo 2024–11–01), Tarnyba ar Skyrius gavęs informacijos apie galimą smurto prieš vaiką panaudojimą kuo skubiau pradeda nagrinėti pranešimą, susitinka su vaiku, pabendrauja, išklauso vaiką, pagal poreikį įvertina jo gyvenamąją ir (ar) socialinę aplinką bei santykius su tėvais ar kitais vaiko atstovais pagal įstatymą ir atlieka vaiko situacijos vertinimą (36 str.). Nustačius vaiko apsaugos poreikį Tarnyba ar Skyrius imasi tam tikrų veiksmų: 1) užtikrina laikinąją priežiūrą; 2) jeigu nėra tokios galimybės, paima vaiką iš tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą; 3) inicijuoja atvejo vadybininko paskyrimą arba mobiliosios komandos sudarymą; 4) nustato ir nedelsiant teikia specializuotą pagalbą (36³ str.). Nagrinėjant teisėsaugos institucijų veiksmus vaiko apsaugos nuo seksualinės prievartos procese, pirmiausia, apie tai sužino ir reaguoja policijos pareigūnai. Remiantis LR baudžiamojo proceso kodeksu (2002) (a. r. nuo 2025–02–01 iki 2026–06–29), gavę skundą, pareiškimą ar pranešimą dėl smurto ir nustatę nusikalstamos veikos požymių policijos pareigūnai arba tam tikrais atvejais prokuroras, kuris įprastai organizuoja ir vadovauja ikiteisminio tyrimo procesui, atlieka pirminius veiksmus ir pradeda ikiteisminį tyrimą: vykdo apklausas, taiko procesines prievartos priemones, atlieka parodymų patikrinimo veiksmus, objektų tyrimą ir apžiūrą. Pasibaigus ikiteisminio tyrimo procesui prokuroras turi įgaliojimus baigti tyrimą arba pareikšti kaltinimus ir bylos medžiagą perduoti teismui. Bylos nagrinėjimas teisme pradedamas nuo įrodymų tyrimo, apklausų bei ekspertizių atlikimo, ekspertų ir specialistų išvadų bei paaiškinimų išklausymo ir nuosprendžio priėmimo bei

paskelbimo. Šiame lygmenyje labai svarbų vaidmenį atlieka ir teismo ekspertai ar specialistai, kurie gavę teisėjo ar teismo nutartį arba prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar kito įstatymų įgaliooto pareigūno užduotį atlikti objektų tyrimą, atlieka teismo medicinos, teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizes. Teismo medikai seksualinės prievartos tyrimo atvejais paprastai atlieka žmogaus kūno – sužalojimų, jų padarymo priemonių, būdo ir laiko nustatymo, sveikatos sutrikdymo masto nustatymo, lytinių būklių – išžaginimo, seksualinio prievartavimo, tvirkinamųjų veiksmų ir kt. tyrimus. Teismo psichiatrai, teismo psichologai atlieka asmens psichinės būklės tyrimą. Taip pat nepilnamečių apklausose dalyvaujantys psichologai – specialistai ikiteisminio tyrimo bei bylos nagrinėjimo teisme metu padeda apklausti vaikus, atsižvelgdami į jų socialinę ir psichologinę brandą ir (ar) specialius apsaugos poreikius bei pagal poreikį dalyvauja atliekant ir kitus baudžiamojo proceso veiksmus. Atkreiptinas dėmesys, jog šiame lygmenyje visais atvejais institucijos privalo tarpusavyje pasidalinti informacija apie savo pradėtus, atliekamus ar nutraukiamus veiksmus bei paskirtas, taikytas, pakeistas ar panaikintas priemones.

Tačiau vaiko teisių apsaugos bei teisėsaugos institucijos ir specialistai taip pat neišvengiamai susiduria su tam tikrais iššūkiais nagrinėdami vaikų seksualinės prievartos atvejus. Kaip teigia D. Tselenti ir kt. (2025), didelis darbo krūvis, problemiškas tarpžinybinis bendradarbiavimas ir nepakankami specializuoti interviu įgūdžiai yra pagrindiniai iššūkiai, susiję su seksualinės prievartos prieš vaikus tyrimu. Nepaisant tokių atvejų specifiškumo ir apimties, darbo krūvius apsunkina ne tik darbo dokumentavimo reikalavimai, ataskaitų teikimas, duomenų pateikimas registruose ir pan., bet ir žmogiškųjų ir materialinių išteklių stoka (Tamutienė ir Auglytė, 2018). Taip pat tarpinstitucinio bendradarbiavimo problemos sąlygoja perteklinę hierarchiją tarp darbuotojų ir užkerta kelią operatyviam informacijos keitimuisi bei pagalbos priemonių ir paslaugų nedubliavimui (Tamutienė ir Auglytė, 2018; Tselenti et al., 2025). Dar vienas svarbus iššūkis – vaiko apklausa. Dėl vaikų atminties ir kalbos raidos, sunkumų užmezgant ryšį su apklausiančiu specialistu, uždelsto neigiamos patirties atskleidimo, specialistų kompetencijų trūkumo apklausiant vaikus, pvz., kai apklausų metu užduodami įtaigūs klausimai arba naudojami sudėtingi, dviprasmiški terminai, susiduriama su vaikų parodymų patikimumo problemomis (Johansson et al., 2024). Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog apskritai trūksta kvalifikuotų specialistų, kurie galėtų apklausti vaikus, dėl ko užtrunka ir ilgėja tokių atvejų tyrimo terminai bei vis dar pasitaiko atvejų, kai apklausos vyksta netinkamose, vaikams nepalankiose ir nepritaikytose patalpose, vaikai apklausiami kelis kartus skirtingų specialistų, o visa tai sudaro prielaidą atsirasti ir antriniam traumatizavimui, t. y., pakartotinai prisiminti ir išgyventi patirtą prievartą (Tselenti et al., 2025). Tai patvirtina ir VTAK, pasak kurios, vis dar sunkiai užtikrinama, kad vaikas būtų apklausiamas tik vieną kartą, ne visada apklausą atlieka psichologai, ne visada išklausoma vaiko nuomonė ir į ją atsižvelgiama, ne visuomet užtikrinamos galimybės vaiko apklausą atlikti tam pritaikytoje aplinkoje, apklausų metu neužtikrinamas tinkamas technikos

veikimas (LR VTAK 2018 m., 2019 m., 2020 m., 2021 m., 2024 m. veiklos ataskaitos). Be to, seksualinės prievartos prieš vaikus tyrimą apsunkina įtikinamų ir patvirtinančių įrodymų trūkumas. Įrodinėjant seksualinės prievartos buvimo faktą daugiausia dėmesio skiriama fiziniams, išoriniams įrodymams, tačiau ne kiekvienas seksualinis kontaktas baigiasi fizine trauma arba tais atvejais, kai delsiama atskleisti apie patirtą prievartą arba užsitęsia medicininės apžiūros atlikimo terminai, su laiku gali išnykti arba užgyti fiziniai sužalojimai ir tokiu būdu bus prarasti įrodymai (Linkienė ir Štuopytė, 2022). Visa tai apsunkina vaikų seksualinės prievartos įrodinėjimo procesą ir gali turėti įtakos tam, kad tyrimas apskritai nebus pradėtas ir neatpažinti, neįrodyti smurto atvejai liks neišspręsti dėl nepakankamų įrodymų. Šiuos teiginius patvirtina ir VTAK, kuri teigia, jog viena iš ilgamečių, veiksmingų sprendimų reikalaujančių, tačiau neišspręstų problemų – vaikų teismo psichiatrijos ir vaikų teismo psichologijos ekspertizių atlikimo galimybės bei jų atlikimo terminai (LR VTAK 2019 m., 2020 m., 2021 m., 2024 m. veiklos ataskaitos). Atkreipiamas dėmesys į ilgus ikiteisminių tyrimų nagrinėjimo terminus, kurie didžiąja dalimi sietini su dideliu darbo krūviu ir žmogiškųjų resursų trūkumu – ekspertizes atliekančių ekspertų trūkumu, ekspertų darbo laiko praradimu dėl dalyvavimo teismų posėdžiuose, ypač dideliu ekspertams teikiamų klausimų skaičiumi, tiriamųjų neatvykimu ekspertizei skirtu laiku (LR VTAK 2019 m., 2020 m., 2021 m., 2024 m. veiklos ataskaitos). Taip pat akcentuojamos specialistų tarpusavio informacijos sklaidos, tarpinstitucinio bendradarbiavimo, specialistų įgūdžių, žinių ir kompetencijų trūkumo problemos (LR VTAK 2018 m., 2019 m., 2021 m., 2023 m., 2024 m. veiklos ataskaitos). Visi šie iššūkiai daro neigiamą įtaką vaiko gerovei, padidina antrinės traumos vaikui riziką, neatitinka geriausių vaiko interesų užtikrinimo principo, vaiko teisių ir apsaugos garantijų bei sąlygoja vaiko teisių ir interesų pažeidimus (LR VTAK 2020 m., 2024 m. veiklos ataskaitos).

Pažymėtina, jog bet kokio pobūdžio seksualinė prievarta yra psichologiškai ir fiziškai traumuojanči patirtis, todėl sveikatos priežiūros sektorius atlieka esminį vaidmenį ne tik užtikrinant ankstyvą gydymo procesą, t. y., teikiant reikalingas asmens sveikatos priežiūros paslaugas ir padedant nukentėjusiesiems atsistatyti, bet ir aptinkant seksualinės prievartos buvimo faktą sveikatos patikrinimų metu. Remiantis LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V–1765 „Dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškosios lyties asmenims aprašo patvirtinimo“ (2021) (toliau – Įsakymas), galimai seksualinį smurtą patyrusioms nepilnametėms pacientėms nenutrūkstamai (visą parą, 7 dienas per savaitę) skubiosios ir neskubiosios asmens sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos asmens sveikatos priežiūros įstaigose (3.1 p.). Nepilnametėms pacientėms paslaugas teikia vaikų ligų gydytojas, skubiosios medicinos gydytojas, gydytojas akušeris ginekologas, teismo medicinos ekspertas, medicinos psichologas, esant poreikiui, gydytojas vaikų ir paauglių psichiatras, bendrosios praktikos slaugytojas, socialinis darbuotojas (8 p.). Atsižvelgiant į Įsakymo 25 p., nepilnametėms pacientėms teikiamos skubiosios ir neskubiosios

asmens sveikatos priežiūros paslaugos, kai pacientės pačios kreipiasi į skubiosios medicinos pagalbos skyrių arba į jį yra pristatomos, arba, kai dėl kitų ligų ar sveikatos sutrikimų teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas įtariama, kad pacientės patyrė seksualinį smurtą. Remiantis Įsakymo 27 p., jeigu įtariama, kad pacientė patyrė seksualinį smurtą, jai atliekama apžiūra – teikiamos medicinos psichologo paslaugos, būtinoji medicinos pagalba bei imami įvairūs ėminiai. Taip pat policijos pareigūnas gali priimti sprendimą iškviesti teismo medicinos ekspertą, kuris atliktų asmens apžiūrą – fizinės ir emocinės būklės įvertinimą, sužalojimų nustatymą, lyties organų ir kitus tyrimus. Gavus tyrimų rezultatus pacientės gali būti siunčiamos gydymui stacionare arba profilaktiniam gydymui bei gydytojų konsultacijoms (28 ir 29 p.). Galiausiai, nepilnametės pacientės bet kuriuo paros metu pervežamos į Specializuotos pagalbos vaikams ir šeimoms skyrių, kuriame užtikrinama kompleksinė pagalba vaikams, galimai nukentėjusiems nuo seksualinio smurto (33 p.).

Sveikatos priežiūros specialistų veiksmai vaikų apsaugos nuo seksualinės prievartos procese taip pat neišvengiamai siejami su įvairiais iššūkiais ir problemomis, kurie kenkia ir pačių specialistų profesinei praktikai tiek nustatant atvejus, tiek remiant aukas bei jų šeimas. Kaip teigia I. Tamutienė ir V. Auglytė (2018), Lietuvos sveikatos priežiūros sistema apskritai ignoruoja visuomenės sveikatos problemas, neturi tinkamų priemonių smurto sužalojimų ir psichikos sveikatos sutrikimų atpažinimui, prevencijai, vertinimui, gydymui, reabilitacijai ir, galiausiai, mažai prisideda prie socialinės rizikos valdymo vaiko apsaugos srityje. Seksualinės prievartos atvejų sprendimą apsunkina ir laiko bei sveikatos priežiūros specialistų įgūdžių stoka. Itin užimtas darbo grafikas riboja pakankamo laiko skyrimo pacientams galimybes, o tai neigiamai paveikia efektyvią sveikatos priežiūrą, t. y., nuoseklias ir visapusiškas pacientų apžiūras, sveikatos problemų nustatymą, jų atskleidimą bei sprendimą (Manolios et al., 2022; Sheehan et al., 2025). Taip pat sveikatos priežiūros įstaigose trūksta tinkamo ir pakankamo privatumo, pacientai nėra pakankamai informuojami apie atliekamus tyrimus ar procedūras. Be to, McGregor ir kt. (2013), atkreipia dėmesį į galimą seksualinę prievartą patyrusių vaikų neigiamą patirtį atliekant medicinines apžiūras. Anot autorių, praktika, susijusi su prisilietimais, gulėjimu ar sėdėjimu ant ginekologinės kėdės, sveikatos priežiūros specialisto prašymas nusivilkti drabužius ir kt., gali sukelti neigiamas reakcijas, priminti piktnaudžiavimo patirtį ir pakartotinai traumuoti vaiką, todėl neretai tokių nemalonių medicininių procedūrų baimė tampa kliūtimi seksualinę prievartą išgyvenusiems vaikams ieškoti sveikatos priežiūros paslaugų ir pagalbos. Svarbu ir tai, jog kai kurie sveikatos priežiūros specialistai tiesiog gali turėti neigiamus asmeninius įsitikinimus ar išreikšti „vidinį pasipriešinimą“, jog jie nėra tinkami specialistai seksualinės prievartos prieš vaikus sprendimui, todėl dėl diskomforto ar baimės gali tiesiog vengti ar ignoruoti tokius atvejus (Manolios et al., 2022). Pažymėtina, jog seksualinės prievartos tema apskritai gali sukelti stiprius neigiamus jausmus, susipriešinimą, dviprasmiškumą, todėl kartais įvairios neigiamos emocinės reakcijos gali trukdyti nustatyti tokio pobūdžio smurtą ir imtis atitinkamų

veiksmų. Prie viso to gali prisidėti ir specialistų žinių trūkumas, kuris neretai lemia baimę diskutuoti apie seksualumo problemas ir jaustis nekompetentingai sprendžiant šią problemą, kadangi trūksta specialistų mokymo apie vaikų seksualinį išnaudojimą. Be to, kaip aktuali problema įvardijama specialistų nepranešimas apie jiems žinomus galimus smurto prieš vaikus atvejus atsakingoms institucijoms. Kaip teigia I. Tamutienė (2018), vaikų gydytojai ir pedagogai, esantys arčiausiai vaiko, dėl smurto prieš jį kreipiasi ir praneša apie tai atsakingoms institucijoms gana retai, o jeigu ir kreipiasi, tai grubaus ir itin sunkaus smurto atvejais, kai vaikas stipriai fiziškai sužalotas. Tai patvirtina ir VTAK, kuri teigia, jog vis dar pasitaiko atvejų, kai sveikatos priežiūros specialistai netinkamai vertina smurto prieš vaikus požymius bei neinformuoja arba informuoja pavėluotai atsakingas institucijas apie pastebėtą ar galimą smurtą prieš vaiką (LR VTAK 2021 m. veiklos ataskaita). Galiausiai, atkreiptinas dėmesys į kultūrinės kliūtis ir socialinę stigmą, kurios taip pat gali trukdyti aptikti vaikų seksualinę prievartą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog sprendžiant vaiko apsaugos nuo seksualinės prievartos problemą reikalinga kompleksinė ir koordinuota įvairių sričių, įskaitant švietimo, sveikatos priežiūros, vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ir kitų specialistų bei institucijų sistema, siekiant atpažinti ir atskleisti smurtą patyrusius vaikus bei juos apsaugoti ir suteikti visą reikiamą pagalbą. Tačiau dėl tam tikrų iššūkių ir kliūčių vaiko apsaugos procesas tampa gana sudėtingas. Nagrinėjant vaikų seksualinės prievartos atvejus instituciniu lygmeniu susiduriama su prevencinių programų kūrimo ir įgyvendinimo problemomis, įskaitant neigiamo požiūrio ar nepasitikėjimo suaugusiaisiais vystymąsi, sudėtingų sąvokų vartojimą, atsakomybės primetimą vaikams patiems apsisaugoti nuo galimos prievartos, prevencijos programų vaikų žalingam seksualiniam elgesiui bei vaikų dalyvavimo priimant sprendimus trūkumą. Taip pat neišvengiamai susiduriama su įvairių sričių specialistų ir institucijų bendradarbiavimo, didelio darbo krūvio, nepakankamos informacijos sklaidos, nepakankamų žinių, įgūdžių ir kompetencijų tinkamai apklausti vaikus, laiku surinkti įtikinamus įrodymus, vilkinamų tyrimo terminų, vaiko nuomonės neišklausymo, privatumo trūkumo, pakankamo nukentėjusiųjų informavimo, neigiamų asmeninių įsitikinimų bei pakartotinio traumavimo problemomis.

4.2. Teisėkūros lygmuo

Veiksmingos prevencijos strategijos veikia įvairiais lygmenimis, vienas iš kurių yra įstatymų leidybos ir taikymo lygmuo. Todėl valstybė, siekdama apsaugoti svarbiausius teisinius gėrius, priima ir taiko teisės aktus bei steigia atitinkamas institucijas (Bučiūnas ir Velička, 2017). Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, galioja tam tikri įstatymai, kuriuose apibrėžiamos vaiko teisės, susijusios su seksualine prievarta, ir kurie taikomi, siekiant apsaugoti vaikus bei valdyti seksualinės prievartos prieš juos mastą.

Iš LR Konstitucijos (1992) (a. r. nuo 2022–05–22) valstybei kyla pareiga saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (38 str.). Tai suponuoja, jog Konstitucija įpareigoja valstybę imtis visų būtinų priemonių, kad būtų užtikrinta normali vaikų raida, sukurta veiksminga jų teisių ir teisėtų interesų apsaugos ir gynimo sistema (Abramavičius ir Švedas, 2008). Taip pat pagrindinio tarptautinio vaiko teises reglamentuojančio dokumento – JT vaiko teisių konvencijos (1989) – 19 str. įpareigoja valstybes dalyves imtis reikiamų teisinių, administracinių, socialinių, švietimo ir kitų priemonių vaiko teisėms įgyvendinti, gerbti ir garantuoti bei apginti vaiką, užkirsti kelią ir panaikinti įvairaus pobūdžio smurtą, įskaitant ir seksualinį piktnaudžiavimą prieš vaikus. Be to, Konvencijos 34 str. suponuoja, jog „*valstybės dalyvės įsipareigoja ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų <...> imasi visų reikiamų priemonių nacionaliniu, dvišaliu ir daugiašaliu lygiu <...>*“.

Atsižvelgiant į šiuos įsipareigojimus ir siekiant stiprinti vaiko teisių apsaugą šalyje LR Seimas 1996 m. priėmė LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kuriame, pirmiausia, užtikrinama vaiko apsauga nuo smurto. Įstatymo 20 str. nuostatos įtvirtina vaiko apsaugos nuo įvairaus pobūdžio smurto, įskaitant ir seksualinį piktnaudžiavimą prieš vaiką, būtinybę, todėl siekiant šio tikslo valstybės ir savivaldybių lygmeniu privaloma imtis reikiamų švietimo, socialinių, administracinių, teisinių ir kitų priemonių vaiko apsaugai nuo smurto ir reikiamos pagalbos suteikimui. Atkreiptinas dėmesys, jog kiekvienas nuo smurto nukentėjęs vaikas turi teisę į jo poreikius ir geriausius interesus atitinkančią pagalbą (20 str. 2 d.). Remiantis Įstatymo 29 str. 6 d., nukentėjusiam vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą „*turi būti teikiama reikalinga kompleksinė pagalba ir kita apsauga, kad vaikas, jo tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą galėtų atkurti sveikatą po patirtos fizinės ar psichinės traumos. Ši pagalba turi būti pradedama teikti nedelsiant ir turi būti teikiama, kol ji vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą yra reikalinga*“.

Visa tai tarsi leidžia imtis priemonių, kad vaikas būtų saugus, nutrūktų smurtinis elgesys jo atžvilgiu, būtų suteikta visa reikalinga pagalba ir nustatomi bei palaikomi vaiko poreikiai.

Kita svarbi nuostata įtvirtina pranešimų apie galimą vaiko teisių pažeidimą, įskaitant smurto panaudojimą prieš vaiką, tvarką. Įstatymo 29 str. 3 d. įpareigoja fizinius ir juridinius asmenis, žinančius ar turinčius informacijos apie vaiką, nukentėjusį nuo bet kokios nusikalstamos veikos, dėl ko jam gali būti reikalinga pagalba, pranešti apie tai policijai ir (ar) Tarnybai ar Skyriui. Šią nuostatą praplečia LR civilinio kodekso (toliau – CK) (2000) (a. r. nuo 2025–04–17 iki 2026–03–31) 3.250 str. 1 d., kurioje teigiama, jog „*švietimo, auklėjimo, sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų, policijos ir kitokių institucijų darbuotojai, taip pat kiti asmenys, turintys duomenų apie nepilnamečius, likusius be tėvų globos, ar duomenų apie būtinumą ginti nepilnamečių teises ir interesus (<...>, smurtas prieš vaiką, <...>), privalo apie tai nedelsdami informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją pagal vaiko ar savo gyvenamąją vietą*“.

Būtent šių straipsnių nuostatos

suponuoja pranešimo būtinybę, siekiant nustatyti esamus pažeidimus, kurie neretais atvejais gali likti paslėpti, kad būtų galima veiksmingai nutraukti vaikų viktimiškumą, teikti psichosocialines paslaugas, o prireikus, patraukti kaltininkus atsakomybėn. Tokie privalomi pranešimai yra tarsi įstatyminė pareiga, nustatyta tam tikros profesijos grupių nariams (dažnai savo darbe susiduriantiems su vaikais) ir visiems piliečiams, pranešti vaiko gerovės institucijoms apie įtariamus smurto prieš vaiką atvejus.

LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) (a. r. nuo 2024–11–01) taip pat įtvirtinta nuostata, draudžianti asmenims, teistiems už nusikaltimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, dirbti su vaikais. Įstatymo 30 str. 1 d. teigiama, jog asmenims, pripažintiems kaltais už vaiko išnaudojimą pornografijai ar disponavimą pornografinio turinio dalykais, vaiko įtraukimą į prostituciją ar pelnymąsi iš vaiko prostitucijos, vaiko pirkimą arba pardavimą bei kitus nusikaltimus ar analogiškas veikas, draudžiama dirbti, užsiimti savanoriška ar individualia veikla, atlikti praktiką ar stažuotis socialines, kultūros, švietimo, sporto ir sveikatos priežiūros paslaugas vaikams teikiančiose bei kitose įstaigose, įmonėse ir organizacijose, kurių veikla tiesioginiais ar reguliariais kontaktais susijusi su vaikais. Tokie asmenys paprastai įtraukiami į Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registrą (ĮKNR) ir, pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą, gali būti įdarbinami tik patikrinus informaciją dėl galiojančio teisėto darbo su vaikais kodo turėjimo. Tačiau atkreiptinas dėmesys į situacijas, kuomet asmuo, padaręs baudžiamąjį nusizengimą ar nusikaltimą, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, pvz., pagal laidavimą. Tokiais atvejais baudžiamoji byla nutraukiama, o asmuo laikomas nuteistu. Toliau kalbant apie draudimus, pagal LR CK (2000) (a. r. nuo 2025–04–17 iki 2026–03–31) 3.210 str. 4 d. ir 3.269 str. 6 p., draudžiama asmenims, nuteistiems už tyčinį nusikaltimą žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, tapti įvaikintojais ir globėjais (rūpintojais). Be to, tais atvejais, kai tėvai ar turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, netinkamai auklėja, naudoja smurtą ar kitaip piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui, vaikui nustatoma laikinoji globa (rūpyba) (3.254 str. 3 p.).

Lietuvoje nuo 2011 m. įsigaliojo ir LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, kuris numato galimybę greitai reaguoti į asmenims, įskaitant ir vaikus, kylančią smurto grėsmę artimoje aplinkoje, taikyti apsaugą, teikti reikiamą pagalbą ir numatyti prevencijos priemones. Įstatyme apibrėžiamos skirtingoms institucijoms ir įstaigoms priskiriamos funkcijos efektyviam smurto užkardymui ir pagalbos teikimo procesui, smurto artimoje aplinkoje subjektų teisės, smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančių asmenų apsaugos sistema, specializuotos kompleksinės pagalbos nukentėjusiems asmenims organizavimo tvarka bei atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje.

Vienas iš kertinių įstatyme numatytų institutų – apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis. Kaip teigia E. Zurba (2023), būtent šiuo orderiu siekiama apsaugoti galimai nuo smurto nukentėjusius asmenis ir, tais atvejais, kai nustatomas poreikis, orderis gali būti panaudotas kaip prevencinė priemonė. Įstatymo 8 str. 1 d. numato, jog *„siekiant nuo smurto artimoje aplinkoje apsaugoti smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančius asmenis, jei yra pakankama rizika, kad smurtas artimoje aplinkoje gali būti panaudotas, smurto artimoje aplinkoje pavojų keliantiems asmenims gali būti skiriamas apsaugos nuo smurto orderis“*. Apsaugos nuo smurto orderį išduoda policijos pareigūnas, gavęs pranešimą apie galimą smurtą artimoje aplinkoje ir įvertinęs bei nustatęs smurto artimoje aplinkoje pavojaus riziką (8 str. 2 d.). Skyrus apsaugos nuo smurto orderį galimas smurtautojas 15 dienų laikotarpiui įpareigojamas: laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, nesilankyti galimai nuo smurto nukentėjusio asmens gyvenamojoje vietoje, nesiartinti nustatytu atstumu prie galimai nuo smurto nukentėjusio asmens ir kartu su juo gyvenančių asmenų, nebendrauti, neieškoti ryšių su galimai smurtą patiriančiu asmeniu ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis (8 str. 3 d.). Nepaisant to, šio instituto taikymą apsunkina pačių nukentėjusiųjų veiksmai, kuomet praėjus kelioms dienoms po smurtinio įvykio nukentėjusysis nebereiskia reikalavimų, kad smurtautojas laikytųsi jam paskirtų įpareigojimų, neprieštarauja jo sugrįžimui į gyvenamąją vietą anksčiau laiko bei visa tai slepia nuo įpareigojimų vykdymo kontrolę atliekančių pareigūnų (Acus ir Kraniauskas, 2022). Tačiau, anot E. Zurbos (2023), visgi apsaugos nuo smurto orderis, nukreiptas į greitą apsaugą, sudaro sąlygas efektyviai pagalbai pradiniam smurto etape.

Be viso to, Lietuva turi ir baudžiamuosius įstatymus, kurie saugo ir gina vaikus nuo seksualinės prievartos ir pripažįsta tokio pobūdžio veiksmus kaip nusikalstamas veikas. Baudžiamoji atsakomybė pripažįstama kaip griežčiausia atsakomybės rūšis, kadangi ją taikant skiriamos pačios griežčiausios bausmės, sukeliančios sunkius padarinius nusikalstamas veikas padariusiems asmenims (Abramavičius ir Švedas, 2008). LR BK (2002) (a. r. nuo 2025–02–01 iki 2025–12–31) XXI skyriuje numatoma baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Ne išimtis, jog už šiame skyriuje įtvirtintų nuostatų pažeidimus taikomos pakankamai griežtos bausmės, kadangi dauguma seksualinių nusikaltimų priskiriami prie sunkių ir labai sunkių nusikalstamų veikų. LR BK 149 str. 3 ir 4 d., LR BK 150 str. 3 ir 4 d. ir LR BK 151 str. 2 d. baudžiamoji atsakomybė numatyta, atitinkamai, už nepilnamečio ir mažamečio asmens išžaginimą, nepilnamečio ir mažamečio asmens seksualinį prievartavimą ir nepilnamečio asmens privertimą lytiškai santykiuoti. Šių nusikalstamų veikų sudėtyje gali užtraukti išskirtinai griežčiausią – laisvės atėmimo – bausmę nuo dviejų iki penkiolikos metų. LR BK 151¹ str. baudžiamoji atsakomybė numatyta už lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, galintį užtraukti viešųjų darbų, baudos, laisvės apribojimo, arešto arba laisvės atėmimo iki šešerių metų bausmes (151¹ str. 1,

2, 3 d.). LR BK 152¹ str. numatyta baudžiamoji atsakomybė už jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimą, už kurį gali būti baudžiama baudos, laisvės apribojimo, arešto arba laisvės atėmimo iki vienerių metų bausmėmis. Galiausiai, LR BK 153 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė už jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimą, už kurį asmuo gali būti baudžiamas laisvės apribojimo, arešto arba laisvės atėmimo iki penkerių metų bausmėmis. Atsižvelgiant į visa tai galima pastebėti, jog už seksualinio pobūdžio nusikaltimus prieš mažamečius asmenis numatyta griežtesnė kaltininko atsakomybė nei prieš nepilnamečius. Tokiems asmenims išskirtinai skiriama tik laisvės atėmimo bausmė nenumatant galimybės skirti švelnesnę bausmę. Taip pat už visas seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas, nukreiptas prieš vaikus, taikoma laisvės atėmimo bausmė, tačiau skiriasi bausmės paskyrimo trukmės pagrindai, atsižvelgiant į nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes.

Taigi, apibendrinant galima daryti išvadą, jog siekiant atgrasyti potencialius smurtautojus nuo seksualinių nusikaltimų prieš vaikus arba taikyti tam tikrą atsakomybę pažeidus vaiko teisę būti apsaugotam nuo smurto, kuriami ir taikomi įvairūs teisės aktai. Pagal dabartinę galiojantį teisinį reguliavimą įtvirtinta pranešimo apie galimą smurtą, įskaitant seksualinį smurtą, prieš vaiką panaudojimo būtinybė, draudimas asmenims, teistiems už nusikaltimus nepilnamečių ir mažamečių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, dirbti su vaikais bei tapti įvaikintojais ir globėjais (rūpintojais), galimybė greitai reaguoti į kylančią smurto grėsmę artimoje aplinkoje skiriant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį. Be viso to, seksualinė prievarta prieš vaikus užtraukia ir griežčiausią, baudžiamąją, atsakomybę, skiriant griežčiausias bausmes, įskaitant laisvės atėmimo bausmę, nusikaltimus padariusiems asmenims.

4.3. Paslaugų teikimo lygmuo

Neigiamos ilgalaikės fizinės, psichologinės, emocinės, elgesio, socialinės, ekonominės ir kitos seksualinės prievartos prieš vaikus pasekmės reikalauja neatidėliotino atsako ir veiksmingų intervencijų vaikui ir jo šeimai. Įvairių intervencijų įgyvendinimas svarbus, siekiant teigiamų pokyčių įvairiais lygmenimis, įskaitant aukos palaikymą, stiprinimą, pagalbą atsistatyti po patirtos traumos ir išvengti pakartotinės prievartos rizikos. Todėl šiame etape būtina kompleksinė ir individualizuota pagalba, įskaitant socialinės, psichologinės, sveikatos priežiūros, teisinės ir kitos pagalbos priemones, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus, atlieptų pagrindinius vaikų poreikius ir atsižvelgtų į jų raidos skirtumus (Bakar ir Zain, 2024). Nepaisant to, atsigavimo ir gijimo procesas visgi gali būti gana sudėtingas dėl tam tikrų žmogiškųjų, organizacinių ir kitų trūkumų.

Vienas iš svarbiausių subjektų, atsakingų už prevencinės, kompleksiškai teikiamos ir kitos pagalbos užtikrinimą, organizavimą, koordinavimą ir teikimą, yra savivaldybės, kurios glaudžiai bendradarbiauja ir su nevyriausybinėmis organizacijomis, vietos bendruomenėmis ir kitomis

institucijomis bei įstaigomis. Remiantis LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) (a. r. nuo 2024–11–01) 34 str. 4, 5 ir 6 p., siekiant užkirsti kelią bei apsaugoti vaikus nuo socialinės rizikos veiksnių, savivaldybės ir seniūnijos vykdo socialinės rizikos prevencijos priemones: organizuoja įvairius renginius ir kitas priemones, prisideda prie šeimų švietimo organizavimo, įtraukia šeimas į bendruomeninę veiklą, inicijuoja saugios kaimynystės veiklas, sudaro palankias galimybes tėvams dalyvauti tėvystės mokymuose, šeimos įgūdžius ugdančiose ir palaikančiose programose. Taip pat pagal Įstatymo 34 str. 6 p., siekiant šio tikslo kuriamos ir įgyvendinamos programos, skirtos mokyti smurtautojus nesmurtinio elgesio bei organizuojami mokymai specialistams, dirbantiems su smurto aukomis arba smurtaujančiais asmenimis. Be to, remiantis šiuo straipsniu, savivaldybės steigia ir teikia paramą vaikų dienos centrams, informuoja šeimas dėl pagalbos gavimo, sudaro sąlygas vaikams auginančioms šeimoms, patiriančioms krizes, pasinaudoti pirminės teisinės pagalbos teikimu ir neteisminiu taikinamuoju tarpininkavimu. Pagal Įstatymo 34 str. 7 p., socialiniai darbuotojai taip pat padeda šeimoms ieškoti socialinių problemų sprendimo būdų, ugdo ir palaiko šeimas siekiant teigiamų pokyčių, tarpininkauja šeimoms dėl įvairių pagalbos priemonių. Gavę informaciją iš sveikatos priežiūros įstaigų ar kitų institucijų dėl pagalbos šeimai reikalingumo ar, kai šeimos nariai patys kreipiasi dėl pagalbos, teikia jiems informaciją dėl būtinos teikiamos pagalbos (psichologinės, tarpininkavimo (mediacijos), paslaugų vaikų dienos centre, specialiųjų pagalbos priemonių ir kt.) gavimo (34 str. 7 p.). Išskirtinis dėmesys savivaldybėse nukreiptas į smurto, įskaitant seksualinę prievartą prieš vaikus, prevenciją. Savivaldybės glaudžiai bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis, rengiančiomis ir įgyvendinančiomis smurto ir seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos ir pagalbos teikimo programas, bei prisideda prie jų rengimo ir įgyvendinimo, su specializuotos kompleksinės pagalbos centrais ir Tarnyba ar jos Skyriais keičiasi informacija apie rengiamus specialistų mokymus ir smurtą patyrusiems asmenims teikiamas paslaugas, užtikrina šių paslaugų prieinamumą asmenims, norintiems keisti savo elgesį. Be to, savivaldybės atsakingos už socialinių paslaugų teikimo organizavimą smurtą patiriantiems asmenims ir smurtą keliantiems asmenims bei kontroliuoja šių paslaugų kokybę.

Siekiant užtikrinti specializuotos pagalbos teikimą galimai arba jau seksualinį smurtą patyrusiems vaikams organizuojamos ir teikiamos socialinės, psichologinės, sveikatos priežiūros ir kitos pagalbos priemonės, atitinkančios geriausius vaiko interesus ir poreikius. Remiantis LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2024 m. spalio 31 d. Nr. A1–732 patvirtintu Specializuotos pagalbos galimai seksualinį smurtą patyrusiems vaikams poreikio nustatymo ir teikimo aprašu, prie specializuotos pagalbos priemonių priskiriamos **socialinės paslaugos**, tokios kaip informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, maitinimas ir apnakvindinimas, **sveikatos priežiūros paslaugos**, tokios kaip Valstybinės teismo medicinos tarnybos ekspertų paslaugos, **psichologinės pagalbos paslaugos**, tokios kaip psichologinis vaiko įvertinimas, psichologo

konsultacijos vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą ir psichologo pagalba vaiko apklausoje ikiteisminio tyrimo metu bei **kitos pagalbos priemonės**, tokios kaip vaikui draugiškos fizinės aplinkos, reikalingos vaiko apklausai ikiteisminio tyrimo metu atlikti, užtikrinimas, vaiko parengimas dalyvauti apklausoje ikiteisminio ir ar Valstybinės teismo medicinos tarnybos ekspertų apžiūros metu, rekomendacijų parengimas, emocinė pagalba vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą bei krizės įveikimo pagalba vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą.

Be jau paminėtų specializuotos pagalbos paslaugų ir priemonių, įvairiose savivaldybėse organizuojamos ir teikiamos ir kitos kompleksinės paslaugos galimai arba jau seksualinį smurtą patyrusiems vaikams ir jų atstovams pagal įstatymą bei šeimos nariams, tarp kurių – **socialinės paslaugos** – socialinė priežiūra, trumpalaikė ir ilgalaikė socialinė globa, socialinių įgūdžių ugdymas, palaikymas ir (ar) atkūrimas, pagalba globėjams (rūpintojams), budintiems globotojams, tėvams ir šeimynų steigėjams, dalyviams ar besirengiantiems jais tapti, transporto organizavimas, aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne, asmeninės higienos ir priežiūros paslaugos, pagalba į namus, sociokultūrinės paslaugos, apgyvendinimas, laikinas atokvėpis, asmeninė pagalba, bendravimas, palydėjimas, laisvalaikio ir užimtumo organizavimas, **psichologinės paslaugos** – savitarpio pagalbos grupės, psichiatro ir psichoterapeuto konsultacijos, trumpalaikė ir ilgalaikė ambulatorinė bei stacionarinė psichosocialinė rehabilitacija, psichoterapijos seansai, **psichosocialinės paslaugos** – pozityvios tėvystės mokymai, mediacija, asmeninio asistento paslaugos, **švietimo paslaugos** – individuali ir (ar) grupinė psichologo, socialinio pedagogo, logopedo, specialiojo pedagogo, mokytojo padėjėjo pagalba bei **teisinė pagalba**.

Tačiau paslaugų teikimas išgyvenusiems seksualinę prievartą vaikams neišvengiamai susijęs su įvairiais iššūkiais. Pirmiausia, susiduriama su žmogiškųjų išteklių problemomis, įskaitant specialistų bei specializuoto (kvalifikuoto) mokymo, atitinkamų gebėjimų, įgūdžių, kompetencijų ir patirties trūkumą. Specializuotomis intervencijomis siekiama sušvelninti neigiamą trumpalaikį ir ilgalaikį vaikų seksualinės prievartos poveikį, tačiau įvairių specialistų kompetencijų ir įgūdžių stoka gali turėti įtakos intervencijos rezultatams, pvz., intervencija, kurią atlieka specialistai, neturintys specialaus išsilavinimo, gali tęsti žalingą praktiką, galinčią sukelti tolesnę emocinę kančią ir užkirsti kelią gijimui, be to, specialistai, dirbantys su išgyvenusiais seksualinę prievartą, gali netyčia sukelti antrinę traumą, jei jiems trūksta specializuoto išsilavinimo ir patirties (Muridzo et al., 2018; Danaeifar et al., 2022). Visos šios problemos gali sąlygoti ir specialistų negebėjimą valdyti savo emocijų kebliose situacijose darbe, o tai irgi gali tapti kliūtimi teikiant paslaugas. Kalbant apie specialistų trūkumą, neretai jį sąlygoja dideli darbo krūviai ir atsakomybės, dėl ko jiems sunku tinkamai atlikti savo darbą ir aprūpinti vaikus bei šeimas kokybiškomis paslaugomis. Pažymima, jog išskirtinai trūksta psichologų, kurie galėtų teikti paslaugas vaikams ir jų šeimoms, taip pat, nors psichologinė pagalba yra viena iš pagrindinių gijimo procese, šios srities specialistų paslaugos dažnai trunka

trumpai, o kitų paslaugų pasiūla yra ribota (Linkienė ir Štuopytė, 2022). Atsižvelgiant į tai, kaip dar vieną problemą galima įvardinti platesnio paslaugų tinklo ir tęstinumo trūkumą. Kaip teigia K. Linkienė ir E. Štuopytė (2022), paslaugų teikimas neretai būna epizodinis ir ribotas, paslaugos teikiamos neatsižvelgiant į atskiro vaiko ir šeimos poreikius, trūksta individualizuotų paslaugų. Kalbant apie paslaugų trūkumą, VTAK atkreipia dėmesį į tai, jog savivaldybėse trūksta mobilių paslaugų vykti konsultuoti į vaikų (šeimos) gyvenamąją vietą, psichologinės pagalbos ir jos prieinamumo, pozityvios tėvystės kursų pritaikymo pagal vaikų amžiaus grupes, savitarpio pagalbos grupių vaikams, šeimoms skirtų konsultacijų, kompleksinės pagalbos, specializuotų paslaugų linkusiems nusikalsti asmenims, mediacijos paslaugų, nemokamos antrinės teisinės pagalbos (LR VTAK 2022 m. veiklos ataskaita). Be to, sunku užtikrinti paslaugų teikimo kokybę, kadangi yra nepakankamas programų ir paslaugų išvystymas skirtingose vietovėse, t. y., miestuose ir kaimuose, dėl ko daug laiko sugaištama keliaujant pas šeimas ar organizuojant šeimų atvykimą iki paslaugų teikėjų (Tamutienė ir Auglytė, 2018; Danaeifar et al., 2022). Tai patvirtina ir VTAK, teigianti, jog smurtą patyrusiam vaikui ir jo šeimai paslaugų tinklas savivaldybėse išvystytas nevienodai (LR VTAK 2022 m. veiklos ataskaita). Taip pat pačios šeimos susiduria su paslaugų prieinamumo kliūtimi, kurią sąlygoja ne tik netolygus paslaugų teikėjų tinklas ir išaugęs paslaugų poreikis, bet ir šeimų finansinės problemos, dėl kurių jos negali pasiekti paslaugų teikėjų (Tamutienė ir Auglytė, 2018). Kaip teigia VTAK, paslaugos didžiąja dalimi teikiamos nemokamai, tačiau yra ir mokamų, todėl jų apmokėjimas ir prieinamumas priklauso nuo asmens (šeimos) pajamų (LR VTAK 2022 m. veiklos ataskaita). Ir priešingai, jeigu yra galimybė gauti paslaugas, susiduriama su organizacinio prieinamumo problemomis, tokiomis kaip ilgos laukimo eilės. Be to, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog dėl nekonstruktyvaus pagalbą teikiančių specialistų bendradarbiavimo, nepakankamos informacijos sklaidos, veiksmų koordinavimo ar jų trūkumo susiduriama su perteklinės intervencijos atvejais ir pagalbos priemonių dubliavimu (LR VTAK 2022 m., 2024 m. veiklos ataskaitos).

Taigi, apibendrinant galima daryti išvadą, jog siekiant sumažinti ar išvengti patirtos seksualinės prievartos pasekmių bei pakartotinės viktizimacijos rizikos, būtina vaikams ir jų šeimos nariams teikti įvairias pagalbos priemones, paslaugas ir procedūras. Atsižvelgiant į tokių atvejų specifiškumą ir žalingą ilgalaikį poveikį svarbi tampa specializuota, kompleksinė ir ilgalaikė pagalba, įskaitant socialines, psichologines, sveikatos priežiūros, švietimo, teisines ir kitas paslaugas bei pagalbos priemones, teikiamas įvairiais lygmenimis, tiek siekiant apsaugoti vaikus, kad jie nepatirtų smurto, tiek vaikų apsaugos procese patyrus prievartą, tiek vėliau atsistatant po neigiamos traumos patyrimo. Tačiau nepaisant to, koks svarbus pagalbos ir paslaugų teikimo lygmuo vaikų seksualinės prievartos apsaugos procese, neišvengiamai susiduriama su daugeliu iššūkių, įskaitant specialistų bei atitinkamų gebėjimų, įgūdžių, kompetencijų ir patirties trūkumą, didelius darbo krūvius ir atsakomybes, ribotą paslaugų pasiūlą ir tęstinumą, individualizuotų paslaugų trūkumą,

nepakankamai išvystytą paslaugų tinklą, ilgus paslaugų laukimo terminus, specialistų nebendradarbiavimą, nepakankamą informacijos sklaidą bei veiksmų koordinavimo trūkumą, kurie turi įtakos ir perteklinei intervencijai bei paslaugų dubliavimui.

5. SEKSUALINĖS PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS PREVENCIJOS PRIELAIIDOS

5.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo strategija – kokybinė. Kokybinis tyrimas – interviu būdu gautų atvirų ir nestruktūrizuotų duomenų interpretavimas ir apibendrinimas, kurio metu identifikuojamos reikšmingos prasminės subkategorijos, jos grupuojamos į kategorijas bei formuluojamos apibendrintos ir pagrįstos išvados. Kokybinio tyrimo metodas leidžia išsiaiškinti giluminę problemos prasmę stebint veiksmus, pasisakymus iš išorės ir gautus duomenis interpretuoti socialinėmis sąvokomis (Tidikis, 2003). Šis metodas pasirinktas, siekiant suprasti, įvertinti ir atskleisti ekspertų veiklą, jos stipriąsias ir silpnąsias puses bei tobulinimo galimybes užkertant kelią seksualinei prievartai prieš vaikus ir remiantis gautais duomenimis padaryti išvadą, kokie šiai dienai vyrauja vaikų seksualinės prievartos prevencijos teigiami ir neigiami aspektai bei tobulinimo galimybės.

Duomenų rinkimo metodas – taikant kokybinio tyrimo metodą duomenys surinkti atliekant nestruktūruotus interviu su ekspertais. Paprastai tokio tipo interviu naudojamas kaip visuminio žmonių elgesio supratimo priemonė be išankstinių tyrimo erdvės ribojimų (Tidikis, 2003). Prieš atliekant interviu numatytas bendras tyrimo planas su pagrindinėmis pokalbio temomis ir kaip gairės suformuluoti trys baziniai klausimai, siekiant atliepti tyrimo temą, problemą ir tikslą. Atsižvelgiant į duomenų rinkimo metodą, t. y., jog nestruktūruotas interviu yra gana spontaniško pobūdžio tipo pokalbis, visiškai laisvas, lankstus ir priklausomas nuo situacijos, visiems tyrimo dalyviams užduoti trys baziniai klausimai, siekiant išlaikyti pokalbio kryptį, o visi kiti klausimai užduoti skirtingi formuluojant juos pagal situaciją. Kadangi kiekvienas tyrimo dalyvis kalbėjo iš savo srities (strateginės, programų ir paslaugų teikimo, psichologinės, teisinės, socialinės) ir profesinės patirties (praktinės, teorinės (mokslinės)), dėl to duomenų prisotinamumo nesiekta. Interviu planą sudarė trys baziniai klausimai apie seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos teigiamus aspektus, seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos neigiamus aspektus bei seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybes (žr. 3 priedą). Pabaigoje buvo užduotas bendrinis klausimas, siekiant apibendrinti interviu. Duomenų rinkimui taikyti nestruktūruoti interviu vyko mišriu būdu, t. y., susitikus ir gyvai „akis į akį“ bendraujant su tyrimo dalyviais, o kurie neturėjo tokios galimybės, interviu vyko per nuotolį, t. y., balso ir vaizdo skambučiais per „MS Teams“ programą. Visi tyrimo metu atlikti interviu buvo įrašyti, o vėliau transkribuoti. Vidutinė atliktų interviu trukmė – 1 val. 14 min. 3 s (trumpiausio interviu trukmė – 1 val. 55 s, ilgiausio interviu trukmė – 1 val. 44 min. 41 s).

Atranka – tyrimui pasirinkta ekspertų imtis, kurią paprastai sudaro asmenys, savo srities profesionalai, žinovai, apie tiriamąjį reiškinį galintys pasisakyti kompetentingai, turintys išskirtinių,

specifinių įžvalgų ir žinių dėl savo profesinės padėties ir patirties bei esantys tos srities nenuginčijami žinovai (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Ekspertų interviu – tai individualūs interviu, kuriuose tyrimo dalyvis paprastai yra ekspertas – asmuo, kuris dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą (Tidikis, 2003). Nestruktūruotuose interviu dalyvavo penki tyrimo dalyviai, atrinkti tikslinės atrankos būdu pagal jų užimamas aukštas pareigas ir ilgametę darbo patirtį seksualinės prievartos prieš vaikus tematikoje. Atrenkant tyrimo dalyvius remtasi kriterijumi, kad jie užimtų aukštas pareigas valstybinėse institucijose ar organizacijose bei, kad jų funkcijos apimtų vaiko teisių apsaugos srities strategijos kūrimą arba strategiją įgyvendinančių institucijų priežiūrą, kontrolę ir (ar) būtų turėję ar turintys ilgametę praktinę arba teorinę (mokslinę) darbo su seksualinės prievartos prieš vaikus tematika susijusią patirtį. Darbo patirtis šioje srityje svyruoja nuo 9 iki 28 m. (žr. 1 lentelę). Tyrime dalyvavo trys moterys ir du vyrai. Du tyrimo dalyviai užima aukštas pareigas valstybinėse institucijose ir jų funkcijos apima vaiko teisių apsaugos srities strategijos kūrimą. Vienas tyrimo dalyvis yra pripažintas psichologijos srities mokslininkas, teikiantis ekspertines konsultacijas institucijoms psichologijos ir teisės srityje. Vienas tyrimo dalyvis yra pripažintas socialinių mokslų (teisės) srities mokslininkas, turintis ekspertinių žinių baudžiamosios politikos, vaiko teisių apsaugos srityse. Vienas tyrimo dalyvis užima aukštas pareigas valstybinėje institucijoje ir jo funkcijos apima vaiko teisių apsaugos srities strategijos kūrimą bei strategiją įgyvendinančių institucijų priežiūrą, kontrolę. Siekiant, kad tyrimo dalyviai nebūtų identifikuoti, jiems suteikti kodai nuo E1 iki E5.

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių darbo patirtis*

Eil. Nr.	Tyrimo dalyvio kodas	Darbo patirtis
1.	E1	Apie 15 m.
2.	E2	10 m.
3.	E3	9 m.
4.	E4	28 m.
5.	E5	Apie 20 m.

Duomenų apdorojimo metodas – surinktų duomenų analizė atlikta analizuojant interviu content analizės būdu, t. y., daug kartų skaitant interviu, išskiriant hierarchines kategorijas, skaidant jas į subkategorijas, braižant kategorijų sąsajų lenteles ir interpretuojant gautus rezultatus. Kategorizacijai atlikti buvo naudojama „QDA Miner Lite“ kompiuterinė programa. Pasirinkti duomenų analizės metodai sudarė galimybę nuosekliai nagrinėti tiriamą problemą, struktūruoti, grupuoti ir analizuoti surinktus duomenis. Rezultatai aptariami pateikiant apibendrintas išvadas apie tyrimo dalyvių patirtis.

Tyrimo etika – prieš atliekant tyrimą tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, informuoti apie tyrimo atlikimo eigą bei gautų duomenų panaudojimą. Dalyvavimas tyrime buvo laisvanoriškas ir savanoriškas, tyrimo dalyviai išreiškė laisvą norą ir žodinį sutikimą dalyvauti tyrime bei daryti interviu garso įrašus. Taip pat tyrimo dalyviams buvo pateikta tiksli ir neklaidinanti informacija apie tyrimo tikslus, tyrimo rezultatų pateikimo formas ir galimybes, buvo paaiškintos tiriamųjų teisės – galimybė atsisakyti dalyvauti tyrime arba jam prasidėjus bet kuriuo metu nutraukti savo dalyvavimą tyrime. Tyrimo metu užtikrintas tyrimo dalyvių privatumas, anonimiškumas ir konfidencialumas – tyrimo rezultatuose pateikiami nuasmeninti duomenys, nesudarantys galimybės identifikuoti tyrimo dalyvių tapatybės.

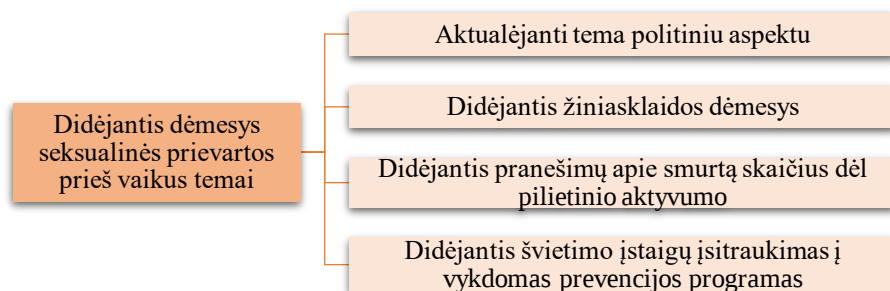
Tyrimo ribotumai – pirmasis susijęs su tyrimo imtimi, kadangi akivaizdžių seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos srityje veikiančių ekspertų nėra, tyrimo dalyviai atrinkti ir identifikuoti kaip ekspertai pagal tam tikrus pasirinktus kriterijus. Antrasis apribojimas susijęs su tyrimo rezultatais, kadangi pasirinkti tyrimo dalyviai iš labai skirtingų veiklos sričių ir disciplinų, gauti labai platūs ir skirtingi tyrimo duomenys, dėl ko tam tikros subkategorijos pagrįstos tik vienu teiginiu.

5.2. Tyrimo rezultatai

5.2.1. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai

5.2.1.1. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje

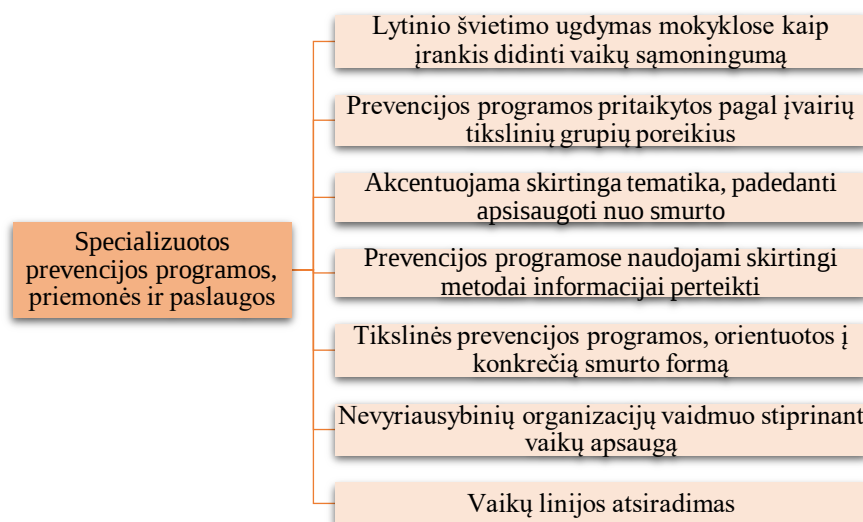
Atlikus interviu analizę išryškėjo teigiami esamos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje. Gautų duomenų analizė kaip vieną iš teigiamų seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektų leido išskirti didėjančio dėmesio seksualinės prievartos prieš vaikus temai kategoriją ir ją lydinčias subkategorijas: aktualėjanti tema politiniu aspektu, didėjantis žiniasklaidos dėmesys, didėjantis pranešimų apie smurtą skaičius dėl pilietinio aktyvumo ir didėjantis švietimo įstaigų įsitraukimas į vykdomas prevencijos programas (žr. 1 pav. ir 4 priedo 1 lentelę).

1 pav. *Didėjantis dėmesys seksualinės prievartos prieš vaikus temai*. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyviu teigimu, seksualinės prievartos prieš vaikus **tema vis labiau aptarinėjama** instituciniu, **politiniu**, globaliu **aspektais**: „<...> vaikų seksualinio smurto tema <...> yra tokia, liaudiškai tariant, ant bangos tema visom prasmėm, nes ir institucijos labiau kreipia dėmesį į tai ir politiniu aspektu tema yra aptarinėjama, ir globaliu aspektu, ir yra rekomendacijos leidžiamos ir tos rekomendacijos yra verčiamos į įvairias kalbas. <...> ir sąmoningumo šituo klausimu tikrai didėja, įdirbio irgi vis daugiau <...>“ (E2). Taip pat užtikrinamas pakankamas teisinis reglamentavimas, suteikiantis galimybę visais lygmenimis įgyvendinti prevencinę veiklą: „<...> teisinis reglamentavimas, <...> sudaro sąlygas visais lygmenimis įgyvendinti prevencinę veiklą, <...> Lietuvoj teisinis reglamentavimas yra gana stiprus, nepaisant to, kad <...> kartais ten iškyla kažkokių sunkumų arba poreikio keisti tuos teisinius aktus, <...>. Bet bendrai, mes ir tarptautiniu lygmeniu, pavyzdžiui, Jungtinėse Tautose, kai teikiame vyriausybės ataskaitas dėl vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo, tai dėl teisinio reglamentavimo beveik negaunam pastabų arba jos ten būna tokios neesminės, <...>“ (E5). Kaip vienas iš teigiamų aspektų įvardintas ir **didėjantis žiniasklaidos dėmesys** seksualinio smurto temai: „<...> paskutiniu metu matosi ir per visuomenės informavimo priemones, kad <...>, yra akcentuojamas, <...> smurtas, bet, nu, jeigu imant seksualinį smurtą, kaip smurto rūšį, <...>, visos smurto formos yra akcentuojamos, visuomenė šviečiama <...>“ (E1). Tyrimo dalyvių teigimu, **daugėja ir pranešimų apie seksualinę prievartą prieš vaikus dėl pilietinio aktyvumo** ir didėjančio žmonių sąmoningumo: „Daugiau gaunamų tų pranešimų, nes, nu, pati visuomenė jinai aktyvėja, jinai protingėja, jinai mato kažkokių netinkamus veiksmus ir iš karto kreipiasi <...> yra aktyvesnis tas visuomenės vaidmuo“ (E1); „<...> žmonių sąmoningumas didėja, nes <...> didėja pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus ir iš kaimynų, ir iš <...> visuomenės narių, ir specialistų, <...>, tai didėja vat tų žmonių iš visuomenės įvairių sričių, <...> išraiška pilietiškumo tokia“ (E5). Be to, tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį ir į **didėjantį švietimo įstaigų įsitraukimą į vykdomas prevencijos programas**, siekiant gauti žinių: „Norėtusi akcentuoti švietimo įstaigas, nes <...> mūsų programa mokytojams, <...> nėra jiems akredituota, <...>, tai nėra tie mokymai, kurie <...> tikėtų kelti kvalifikacijai, <...>. Bet mes turime didžiulį kiekį užklausų ir tikrai mokyklos, nepaisant to, nors jos žinodavo <...>, kad čia yra, <...> neformalūs tie mokymai, <...>, jie vis tiek sakydavo mum nesvarbu, mes norime žinoti, kaip atpažinti, kaip reaguoti, nes mes susiduriame su visokiais atvejais“ (E3); „<...> mokymo programų, kurias taikė Pagalbos centras, populiarumas buvo tikrai didelis, nes ir ugdymo įstaigos, <...>, kai paskelbdavo tą galimybę gauti nemokamai tuos mokymus, tai užsipildydavo metus į priekį vos ne per kelias dienas. Tai tas poreikis tikrai yra didelis, <...>, ir <...> specialistai tų žinių nori <...>“ (E5).

Toliau kalbant apie teigiamus seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje išskirta specializuotų prevencijos programų, priemonių ir paslaugų kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 2 pav. ir 4 priedo 1 lentelę).

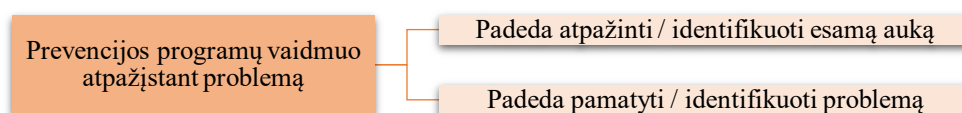
2 pav. *Specializuotos prevencijos programos, priemonės ir paslaugos.* Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyvių nuomone, vykdomas **lytinio švietimo ugdymas mokyklose** yra tinkama prevencinė **priemonė** stiprinti vaikų socialinius įgūdžius, **didinti jų sąmoningumą** ir galimybes apsisaugoti nuo seksualinės prievartos: „<...>, mes turime ir tą gyvenimo įgūdžių ugdymo programą, kuri yra, <...> tinkama prevencinė priemonė, todėl kad kuo stipresnius socialinius įgūdžius vaikas turi, ypatingai kai mes kalbame apie tai, kas irgi yra tinkamas elgesys <...>, kas ne, kur yra ribos <...>, tai kuo labiau mes investuojame į tą dalį, tuo vaikai tampa sąmoningesni ir gali apsisaugoti“ (E5). Taip pat **programos pritaikomos pagal įvairių tikslinių grupių poreikius**, atsižvelgiant į jų amžiaus tarpsnius, didesnę riziką tapti seksualinės prievartos aukomis. Tyrimo dalyvių teigimu, siekiant suteikti žinių organizuojami įvairūs mokymai ir užsiėmimai tiek vaikams, tiek specialistams, tiek pedagogams: „Kitą dalį, kurią turime <...> yra nukreipta į vaikus, <...> mažuosius vaikus <...> tai yra priešmokyklinės grupės ir pradinių klasių moksleiviai, kadangi šitą grupę ir dar mažesnius vaikus vertiname kaip itin aukštos rizikos, <...>. Tai va ta dalis, <...> iššaukė poreikį <...> kurti programą būtent tiem vaikam, mažesniem, <...>“ (E3); „<...> tiek specialistai atvažiuodavo į mokymus, kaip atpažinti seksualinį smurtą patyrusį vaiką, <...>, kaip reaguoti <...>, tiek buvo organizuojami užsiėmimai <...> vaikams, <...> mokyti vaikus atpažinti netinkamą elgesį ir nebijoti apie tai pranešti ir žinoti, kur pranešti. Ir <...> Pagalbos centras yra parengęs tokią metodinę medžiagą, kuri yra skirta pedagogams, tai yra organizuoti užsiėmimus vaikams, <...> ir pats Pagalbos centras teikia tokias konsultacijas pedagogams <...>“ (E5). Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į tai, jog yra veikiama skirtingomis kryptimis, įvairiose prevencijos programose **akcentuojama skirtinga tematika**, didinanti vaikų sąmoningumą bei **padedanti** atpažinti ir **apsisaugoti nuo seksualinės prievartos**: „<...>, iš tų tokių stiprių dalykų, ką aš matau <...> veikiama skirtingomis kryptimis, pavyzdžiui, vieni labiau pasakoja apie pavojų, kai yra prekyba žmonėmis, <...> kiti apie nusikaltimus internetinėje erdvėje irgi ten tų filmukų visokiausių yra, ten „Pagauti tinkle“, pavyzdžiui, <...>“ (E3); „<...>, lytiškumo ugdymas <...> vienas iš stipresnių

įrankių <...>, todėl kad kuo daugiau vaikai turi žinių, <...> apie, nežinau, apsaugą, ar ne, lytinio akto metu, apie, nežinau, ligas, kurios plinta lytiniu būdu, apie <...> tinkamą netinkamą elgesį, tuo labiau jie gali, nu, <...> greičiau tas sąmoningumas formuojasi ir tuo labiau jie gali apsisaugoti“ (E5). Kaip teigiamą aspektą tyrimo dalyviai išskyrė ir **naudojamus skirtingus metodus informacijai perteikti**, įskaitant įvairias paskaitas, žaidimus, vizualizacijas, priklausomai nuo vaikų amžiaus: „<...> kiekvienoj ugdymo įstaigoj yra patvirtintos tos smurto prieš vaikus prevencijos programos, <...> su vaikais dirbama tiek, nu, kažkokių tai paskaitų metu, tiek <...> žaidimų metu, priklausomai nuo vaikų amžiaus“ (E1); „<...> svarbu va tose programose, kurios taiko ir tą vizualią medžiagą, kuri yra prieinama vaikams įvairaus amžiaus, <...>. Tai, kuomet tos programos yra, vat, pritaikomos <...> ir per tą emociją paliečia, ir vizualiai paliečia, tai <...> yra, nu, geroji tokia praktika per vizualumą, per nuoseklumą <...>, per programos stabilumą, <...>“ (E3). Taip pat svarbu ir tai, jog yra ne tik bendro pobūdžio programų, nukreiptų bendrai į smurto prevenciją, bet kuriamos ir **tikslinės prevencijos programos, orientuotos į įgūdžių formavimą būtent seksualinės prievartos prieš vaikus srityje**: „<...> Pagalbos centras, <...> kuria <...> teigiama yra tai, kad tai buvo ne bendro pobūdžio programos, nes kartais mes irgi turim <...> polinkį, nu vat, jeigu smurtas, tai tiesiog kalbėti apie tai, kad reikia apsaugoti vaikus nuo smurto, nors smurto rūšys, jos turi savo specifiką. <...> mes negalime kalbėti apie smurtą kaip <...> bendrą kažkokią problemą. Tai apie seksualinį smurtą mes turime kalbėti irgi specifiškai ir tas ir yra teigiama, kad Pagalbos centras rengia tą visą medžiagą, specifiškai nukreiptą į įgūdžių formavimą būtent toje srityje, <...>“ (E5). Tyrimo dalyviu teigimu, svarbus yra ir **nevyriausybinių organizacijų vaidmuo stiprinant vaikų apsaugą** nuo seksualinės prievartos: „<...> smagu va dėl tų visų kursų, kuriuos siūlo daugiausia ten nevyriausybinių organizacijų, ar ne, grynai lytinio švietimo, ten ypatingai įvairaus amžiaus mergaitėms, <...>, tai vat, <...>, man atrodo, geras pavyzdys, ar ne“ (E4); „<...>, galime pasidžiaugti ir stipriu tuo nevyriausybiniu sektorium, nes ir vat Paramos vaikams centras turėjo tokią gražią, <...>, komunikacinę dalį vienu projektu, kur kalbėjo apie <...> sekstingą ir yra jie parengę <...> medžiagos, kur vaikams draugiška kalba yra prieinama, <...>“ (E5). Be to, atkreiptas dėmesys į **vaikų linijos atsiradimą** kaip priemonę pasidalinti apie nerimą keliančius dalykus ir pranešti apie galimus vaiko teisių pažeidimus: „<...>, atsirado <...> vaikų linija, <...> nemokama linija, kur vaikai ir, apskritai, bet kuris visuomenės narys gali <...> paskambinti visais klausimais, susijusiais su vaiko teisėmis ir pasikalbėti <...> pranešti apie galimus vaiko teisių pažeidimus <...>. Čia tokia tapo dar viena priemonė, <...> ir yra gerai tai, kad ta linija teikia konsultacijas ne tik lietuvių, bet ir rusų bei anglų kalba, <...> dar ir prailgino tos linijos veiklos laiką, <...>, kad jinai būtų dar prieinamesnė <...>, tai irgi toks geras pokytis“ (E5).

Kaip teigiamas seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektas programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje išskirta kategorija, susijusi su prevencijos programų vaidmeniu

atpažįstant problemą, ir ją lydinčios subkategorijos: padeda atpažinti / identifikuoti esamą auką ir padeda pamatyti / identifikuoti problemą (žr. 3 pav. ir 4 priedo 1 lentelę).

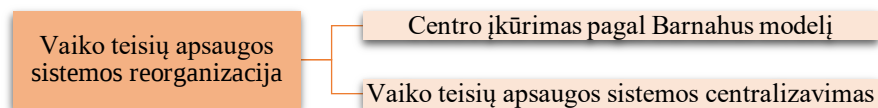
3 pav. Prevencijos programų vaidmuo atpažįstant problemą. Šaltinis: sudaryta autorės

Atkreiptas dėmesys, jog įvairios prevencijos programos vaikams, tėvams, specialistams gali **padėti atpažinti** galimą seksualinės prievartos **auką**: „<...> prevencija, <...>, vienas pirmųjų dalykų, kuris leidžia tiek vaikams, tiek tėvams, tiek specialistams, <...> identifikuoti, kad šitas vaikas galimai yra seksualinės prievartos auka, <...>. Tai į tą atpažįstamumą šita dalis yra labai svarbi“ (E3). Ir taip pat įvairios prevencijos programos **padeda identifikuoti** seksualinės prievartos prieš vaikus **problemą**, kad ji apskritai egzistuoja ir įgalina apie ją kalbėtis bei tartis: „<...> prevencinės programos, <...> legalizuoja pačią temą, kad galime kalbėti apie seksualinius dalykus, tai nėra <...> tik paslaptis, <...> jinai parodo apskritai, kad, na, jeigu vykdoma prevencija, reiškia šita problema yra, <...> jinai egzistuoja, tai jinai duoda žinių apskritai plačiaja prasme ir įgalina mus joje būti, kalbėti, galvoti, tartis“ (E3).

Taigi, galima daryti išvadą, jog seksualinės prievartos prieš vaikus prevencija programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje šiai dienai siejama su tam tikrais teigiamais aspektais. Apskritai didėja dėmesys šiai temai politiniu ir žiniasklaidos lygmeniu, daugėja pranešimų apie prievartą iš visuomenės narių dėl didesnio sąmoningumo ir pilietinio aktyvumo, didėja švietimo įstaigų įsitraukimas į prevenciją, siekiant gauti žinių. Kalbant apie pačias programas, lytinio švietimo ugdymas mokyklose vertinamas kaip tinkama priemonė didinant vaikų sąmoningumą, įvairios programos pritaikytos pagal įvairių tikslinių grupių poreikius, akcentuojama skirtinga tematika, padedanti atpažinti ir apsaugoti nuo prievartos, naudojami skirtingi metodai informacijai perteikti, kuriamos ir vykdomos prevencijos programos, išskirtinai nukreiptos į seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją. Taip pat akcentuojamas nevyriausybinių organizacijų vaidmuo stiprinant vaikų apsaugą nuo prievartos bei vaikų linijos atsiradimo svarba. Galiausiai, vykdomos įvairios prevencijos programos padeda atpažinti esamą auką ir identifikuoti seksualinės prievartos prieš vaikus problemą.

5.2.1.2. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai instituciniame lygmenyje

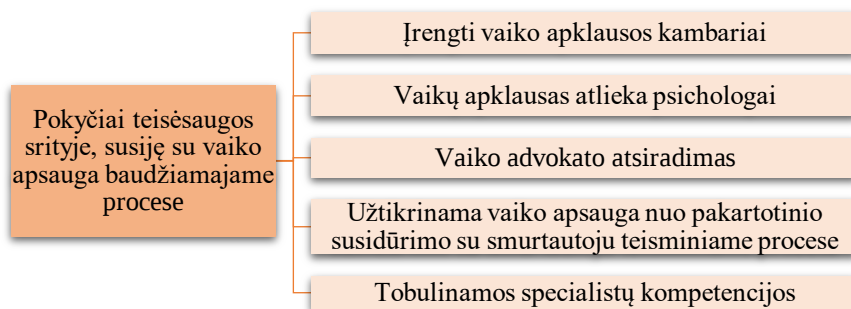
Atlikus interviu analizę išryškėjo ir teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai instituciniame lygmenyje. Gautų duomenų analizė kaip vieną iš teigiamų aspektų instituciniame lygmenyje leido išskirti kategoriją: vaiko teisių apsaugos sistemos reorganizacija, ir ją lydinčias subkategorijas: Centro įkūrimas pagal Barnahus modelį ir vaiko teisių apsaugos sistemos centralizavimas (žr. 4 pav. ir 4 priedo 2 lentelę).

4 pav. *Vaiko teisių apsaugos sistemos reorganizacija*. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyvių teigimu, vienas iš svarbių teigiamų pokyčių buvo **Centro įkūrimas pagal Barnahus modelį** Lietuvoje: „<...>, dėl to Centro įkūrimo, nu, kuris yra pagal Barnahus tarptautinę praktiką įkurtas <...>. Jis anksčiau <...> Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai priklausė, dabar perėjo tarnybos žinion. <...>, to Centro įkūrimas, <...> yra tikrai geras <...> postūmis, <...>“ (E1); „<...> Lietuvoje <...> Barnahus modelio <...> alternatyvą mes turim, <...> jinai turi labai stiprių plusų, tai yra ten suteikiama pagalba psichologinė, <...>, gali būti ir teisinė <...> kai atlieka apklausas, <...>, bent jau paskutinę apklausą, jie įrašo ir fiksuoja, <...>, nu, bandymas yra pakankamai neblogas, <...>“ (E2). Taip pat kaip vienas iš teigiamų aspektų vertinamas ir **vaiko teisių apsaugos sistemos centralizavimas**, susijęs su Centro prijungimu prie Tarnybos: „vienas gal iš tų teigiamų pokyčių, <...>, kad nuo praeitų metų <...> vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, Pagalbos centrą, kuris yra sukurtas <...> Barnahus modelio pagrindu, <...> užtikrinome to Centro prijungimą prie Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos“ (E5).

Kalbant apie teigiamus seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus instituciniame lygmenyje išskirta ir dar viena kategorija, susijusi su pokyčiais teisėsaugos srityje užtikrinant vaiko apsaugą baudžiamajame procese, ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 5 pav. ir 4 priedo 2 lentelę).

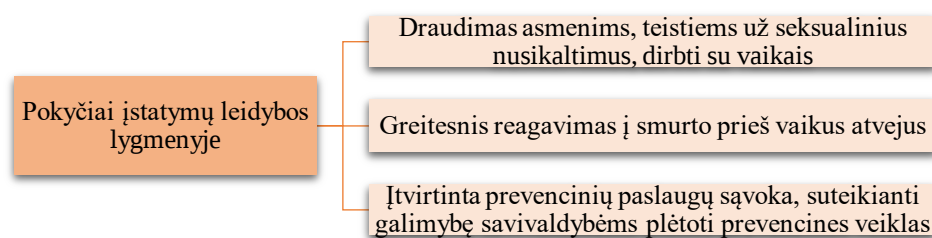

5 pav. *Pokyčiai teisėsaugos srityje, susiję su vaiko apsauga baudžiamajame procese*. Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip vienas iš teigiamų pokyčių teisėsaugos srityje įvardintas **vaiko apklausos kambarių įrengimas**: „<...>, apklausos atmosferos, Lietuvoje yra išspręstas <...> klausimas ir, sakyčiau, visai neblogai, yra vaikų apklausų kambariai <...>“ (E2). Akcentuota ir tai, jog šiuo metu **vaikų apklausas atlieka** tam parengti ir apmokyti teisme dirbantys **psichologai**: „<...> apklausas atlieka <...> teismuose dirbantys psichologai, <...> šiai dienai labiausiai apmokyti žmonės, kaip reikėtų atlikti tas apklausas. Tai, kad jie apmokyti, <...> yra labai gerai <...>“ (E2). Taip pat atkreiptas dėmesys į **vaiko advokato atsiradimą**: „<...>, man atrodo, nuo praeitų metų atsirado <...> vaiko advokatas, nes visada advokatas buvo samdomas tėvų ir atstovauja labiau šeimą arba mamą, arba

tėtį, ar ne, bet dabar yra vaiko advokatas, kuris atstovauja grynai vaiką, ne tėvus, ne šeimos vienetą“ (E2). Kaip teigiamas pokytis įvardintas ir **vaiko apsaugos nuo pakartotinio susidūrimo su smurtautoju teisiniame procese užtikrinimas**: „<...> vaikai, kai keliauja į teismą, procesas organizuojamas taip, kad jie nesusidurtų ir nesusitiktų su galimu smurtautoju, tai vėlgi toks apsaugos elementas“ (E2). Be to, suvokiant, kad specialistams trūksta žinių, įgūdžių ir kompetencijų, organizuojami mokymai ir teikiamos rekomendacijos **specialistų kompetencijoms tobulinti**: „<...> prokuratūroj, <...> daromi apibendrinimai, yra kažkokie mokymai, tai tiek tai, ką <...> įstaiga teikia kažkokias rekomendacijas, tiek, nu, prokurorai šiaip eina į mokymus, kur rengiami pagal tam tikras temas, kur visi specialistai tobulėja“ (E1); „<...> matau teigiamą trajektoriją, tai yra suprantama, kad žinių trūksta, įgūdžių trūksta ir bandoma semtis, ta prasme, bandoma tai koreguoti“ (E2).

Siekiant tam tikrų teigiamų pokyčių labai svarbus tampa ir įstatymų leidybos lygmuo, pirmiausia, apibrėžiantis veikimo kryptis ir galimybes. Todėl ir tyrimo duomenų analizėje išskirta su pokyčiais įstatymų leidybos lygmenyje susijusi kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 6 pav. ir 4 priedo 2 lentelę).

6 pav. Pokyčiai įstatymų leidybos lygmenyje. Šaltinis: sudaryta autorės

Kalbant apie teigiamus pokyčius įstatymų leidybos lygmenyje atkreiptas dėmesys į LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintą nuostatą, **draudžiančią asmenims, teistiems už seksualinius nusikaltimus, dirbti su vaikais**: „<...> dabar jau vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra įtvirtinta ta nuostata <...>, dėl draudimo dirbti asmenim, teistiems už, <...> seksualinius nusikaltimus, <...> ir kito pobūdžio nusikaltimus, nepriklausomai, ar yra išnykęs teistumas, ar panaikintas, ar baudžiamuoju įsakymu atleista nuo baudžiamosios atsakomybės“ (E1). Tame pačiame įstatyme įtvirtinta ir nuostata, užtikrinanti **greitesnį reagavimą į smurto prieš vaikus atvejus**: „<...> vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra nustatytas tas greitesnis reagavimas į tuos atvejus, kai vaiko teisės gauna pranešimą apie smurtą prieš vaiką, tai ten reagavimas, jeigu iš policijos gauna, apskritai turėtų būti per vieną valandą, <...>“ (E5). Be to, akcentuoti ir LR socialinių paslaugų įstatymo pakeitimai, įskaitant **prevencinių paslaugų sąvokos įtvirtinimą, suteikianti galimybę savivaldybėms plėtoti prevencines veiklas**: „<...> nuo du tūkstančiai dvidešimt ketvirtų metų <...> buvo atlikti <...> socialinių paslaugų įstatymo pakeitimai, kurių tikslas buvo sudaryti geresnes sąlygas savivaldybėms plėtoti prevencinę veiklą, <...> buvo įtvirtinta prevencinių paslaugų sąvoka, kad tiesiog savivaldybės turėtų <...>, pakankamą teisinį reguliavimą plėtoti bet kokią

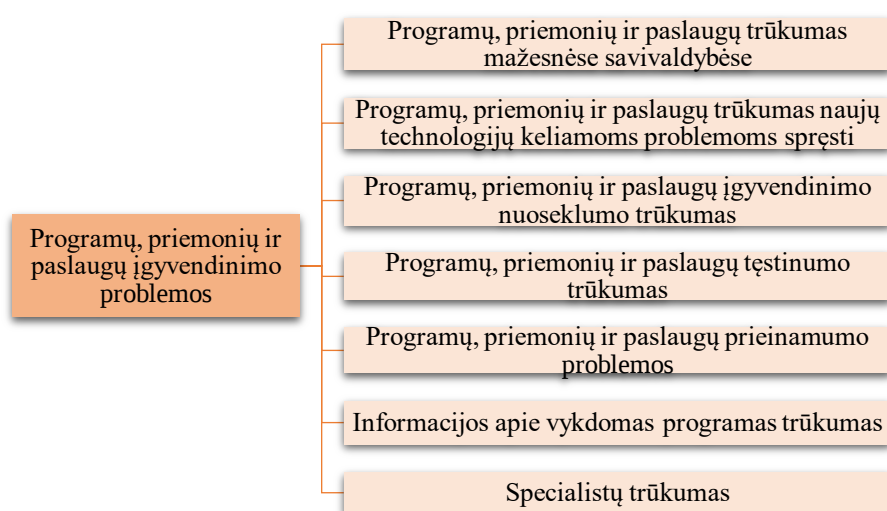
prevencinę veiklą. <...>, tame tarpe smurto, seksualinio smurto, prieš vaikus srityje, <...> dabar gali <...> pasirinkti savivaldybės bet kokią veiklą ir <...> finansuoti iš biudžeto savo“ (E5).

Taigi, galima daryti išvadą, jog seksualinės prievartos prieš vaikus prevencija instituciniu lygmeniu taip pat siejama su tam tikrais teigiamais pokyčiais. Lietuvoje yra įkurtas Centras pagal Barnahus modelį, kuris šiuo metu prijungtas prie Tarnybos. Taip pat stebimi teigiami pokyčiai teisėsaugos srityje, kad yra įrengti vaiko apklausos kambariai, vaikų apklausas atlieka apmokyti psichologai, yra atsiradęs vaiko advokatas, vaikas apsaugomas nuo pakartotinio susidūrimo su smurtautoju teisiniame procese, tobulinamos specialistų kompetencijos rengiant mokymus ir teikiant rekomendacijas. Taip pat atkreiptinas dėmesys į pokyčius įstatymų leidybos lygmenyje, jog yra įtvirtinta nuostata, draudžianti asmenims, teistiems už seksualinius nusikaltimus, dirbti su vaikais, įtvirtintas greitesnis reagavimas į smurto prieš vaikus atvejus bei įtvirtinta prevencinių paslaugų sąvoka, suteikianti galimybę plėtoti prevencines veiklas.

5.2.2. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai

5.2.2.1. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje

Siekiant išspręsti kylančius sunkumus ar trūkumus arba bent jau patobulinti tai, kas šiuo metu turima, bet veikia nepakankamai veiksmingai, pirmiausia, reikia žinoti, kokie apskritai yra tie trūkumai. Atsižvelgiant į tai, gautų duomenų analizė kaip vieną iš neigiamų seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektų programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje leido išskirti programų, priemonių ir paslaugų įgyvendinimo problemų kategoriją ir ją lydinčias subkategorijas (žr. 7 pav. ir 4 priedo 3 lentelę).

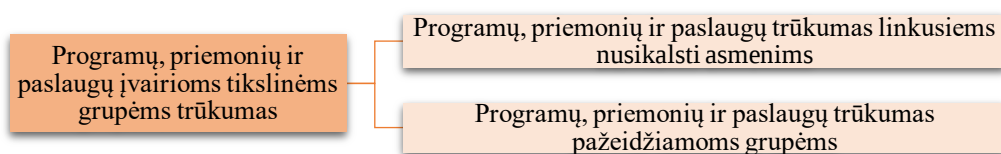

7 pav. Programų, priemonių ir paslaugų įgyvendinimo problemos. Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip vieną iš neigiamų seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektų tyrimo dalyviai įvardijo **programų, priemonių ir paslaugų trūkumą mažesnėse savivaldybėse**: „Dėl paslaugų <...>, galėčiau tikrai atkreipti dėmesį, <...>, pavyzdžiui, jeigu šeimoje nustatoma <...>, kad ir smurto, ir yra taikoma atvejo vadyba, tai paslaugų kai kuriose savivaldybėse taip, trūksta“ (E1); „<...> sakyčiau <...>, kad trūksta tų priemonių. <...> negaliu sakyti, kad nieko neturim, nes tikrai turim ir pakankamai daug esam padarę nuo nepriklausomybės atgavimo, bet ir <...>, ne tame dar esame taške, kur galime sakyti, kad labai puikiai viskas veikia“ (E5). Taip pat akcentuotas **programų, priemonių ir paslaugų trūkumas informacinių technologijų keliamoms problemoms spręsti** ir apsaugoti vaikus nuo netinkamo turinio: „<...> Lietuva <...> neturi <...> vaikus nuo to netinkamo turinio apsaugančių priemonių, nes informacinės technologijos plėtojasi ypatingai greitai <...>, ir mes taip vis iš paskos su tais sprendimais velkamės <...>, niekaip neatliepiam“ (E5). Tyrimo dalyviu teigimu, **įgyvendinant** įvairias **programas** veikiama fragmentiškai, taikomos pavienės, epizodinės programos ir projektai, **nėra** sistemiškumo ir **nuoseklumo**: „<...>, yra pavienių dalykų, <...> pavienių iniciatyvų, <...>, mokymo programų, <...>. Bet tai yra, nu, tokie epizodiniai projektai, <...>, nėra kažkokios va tokios sistemos, <...>“ (E4); „<...> mes turim tokius fragmentiškus veiksmus, <...> yra kažkokių gerų dalykų, ar ne, vat gyvenimo įgūdžių programa, „Saugus internetas“, <...> Pagalbos centro tas stiprinimas <...>, bet jie tokiais fragmentais yra, va ten kažkas truputį yra, ten kažkas ir tada kartais vaikams ir šeimoms yra sudėtinga susigaudyti vat, kur aš galiu gal kažką gauti, kažkokią informaciją, ar su kažkuo susipažinti, <...>“ (E5). Taip pat tyrimo dalyvių nuomone, **nėra** ilgalaikės, **tęstinės prevencijos**: „<...> kai kuriose savivaldybėse yra mažai tos prevencijos arba kad būna kažkokia tai prevencinė programa, jinai atliekama kažkurį tam tikrą laiką, užsibaigė ir viskas. Nėra tos ilgalaikės, tęstinės prevencijos, kad, na, pastoviai šviest visuomenę, <...>“ (E1); „<...> tęstinumo nėra, <...> tokių po truputėlį, <...>, yra daugiau, negu kad turėtų kažkokių tęstinius dalykus, <...>, kažkokio nuoseklumo, <...> tęstinumo <...>, tas yra svarbu <...>“ (E3). Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį ir į tai, jog Lietuvoje yra neišvystytas pagalbos tinklas, todėl susiduriama su **programų, priemonių ir paslaugų prieinamumo problemomis**: „<...> pagalba vaikams tokia yra labai, nu, neišvystyta, mes turim tikrai va tą, kaip tas Centras yra prie SADM'o, <...>, kur, žodžiu, teikia tą pagalbą nukentėjusiems vaikams, bet ten kokiuose regionuose, nu, tai tas būtų labai sudėtinga, <...>“ (E4); „<...> ne tik šių <...>, bet visų paslaugų kontekste visada bus savivaldybių, kur tos paslaugų prieinamumas ir jų kokybė yra ten stipresnė ir kažkokia didesnė ir visada bus savivaldybių, kur jau tas darbas yra kažkoks prastesnis ir paslaugų prieinamumas tam tikrose srityse irgi yra prastesnis, tai, tame tarpe, kalbant apie vat prevenciją seksualinio smurto srityje“ (E5). Įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją susiduriama ir su **informacijos apie paslaugų teikėjus bei vykdomas programas trūkumu**: „<...> trūksta žinojimo apie tai, kokios programos yra vykdomos. <...> trūksta žinojimo, o kas vykdo, <...> kažkokio tai, kur

gali ten keliais mygtukų paspaudimais kompiuteryje rasti, tarkime, visus tos paslaugos teikėjus pagal tiesiog regionus, ar ne, pagal amžiaus grupes, pagal tai, ką jie siūlo, trumpus programos aprašymus“ (E3); „<...> informuotumo prasme gal reikėtų didesnių pastangų, todėl kad, tarkim, vat apie tas prevencines programas, kurias vykdo Pagalbos centras, tai aš nepasakyčiau, kad jos buvo labai stipriai kažkaip viešinamos, galbūt ten buvo ta informacija, aišku, skleidžiama per mokyklas, <...> bet nesakyčiau, kad buvo labai stipri <...> viešinimo ir sklaidos dalis“ (E5). Be to, svarbu ir tai, jog seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos srityje apskritai **trūksta** kompetentingų ir įvairių specializacijų turinčių **specialistų**: „<...> specialistų šioje tematikoje yra nedaug, netgi labai nedaug, jeigu dar pasigilint į tų specialistų kompetencijas, <...> ir tos kompetencijos dažnu atveju kelia tam tikrų klausimų, kiek tie žmonės, kiek tie specialistai įsivaizduoja, kad jie yra specialistai ir kiek iš tikrųjų jie yra specialistai, <...>“ (E2); „<...> psichologai yra tie, kurie specializuojasi ir galbūt tų specializacijų turinčių psichologų trūksta, bet <...> tas ir parodo, kad <...> seksualinis smurtas yra dar tokia pakankamai tabu tema“ (E5).

Kaip neigiamas seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektas programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje išskirta programų, priemonių ir paslaugų įvairioms tikslinėms grupėms trūkumo kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 8 pav. ir 4 priedo 3 lentelę).

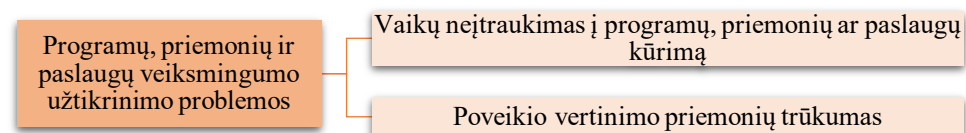

8 pav. Programų, priemonių ir paslaugų įvairioms tikslinėms grupėms trūkumas. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyviu teigimu, šiuo metu labiausiai **trūksta prevencijos programų, priemonių ir paslaugų linkusiems nusikalsti asmenims**: „<...> yra keletas šalių pasaulyje, kurios turi įstaigas arba prevencines programas, kur žmonės, turintys pedofilijos sutrikimą, bet nei karto nenusikaltę <...> gali kreiptis ir jie sulauks <...> pagalbos, <...> ir, <...> yra priimami sprendimai, kad nedirbti su vaikais, negyventi vietovėse, kur yra daug vaikų, nu, tokio tipo, sakykim, bandymas reguliuoti, ar ne. Tai Lietuvoje nėra tokių programų, <...>“ (E2); „<...> galim kalbėt ir apie kaltininkus, ar ne, tai pavyzdžiui, <...> yra paskiriama baudmė, dažniausiai tai bus įkalinimas, <...>, tai vėlgi tų programų jokių nėra, tie žmonės neturi jokio motyvo keistis, nes neturi teisės į lygtinį paleidimą, <...>, ir išeina arba nepasikeitę į gerą pusę, arba <...>, dar tampa pavojingesni visuomenei ir tiem patiems vaikam, <...>“ (E4). Taip pat **trūksta programų, priemonių ir paslaugų pažeidžiamoms grupėms**, t. y., vaikams, turintiems specifinių poreikių, įskaitant vaikus su negalia ir vaikus migracijoje. Vienos iš tyrimo dalyviu teigimu, tokioms pažeidžiamoms grupėms bendro pobūdžio programos netinka, o kai trūksta specializuotų programų, apribojama galimybė vaikams gauti pagalbą: „<...> yra ir tam tikrų vaikų grupių, kurių poreikiai yra specifiniai <...> tarkim, vaikai, kurie, nu, pavyzdžiui, turi <...>

negalia, tai bendro pobūdžio kažkokios informacinės kampanijos, <...>, nu, netinka, <...>, ir mes tada, kai turime tik bendro pobūdžio, tai kai kurie vaikai, jie tiesiog iškrenta iš to pasiekiamumo lauko, <...>, lygiai taip pat vaikai migracijoje, tai jeigu mes turime visą informaciją tik lietuvių kalba, <...>, tai tada mes irgi apribojam galimybę vaikams gauti pagalbą, nes galbūt kažkur kažko jie nesupras, neperskaitys, <...>“ (E5).

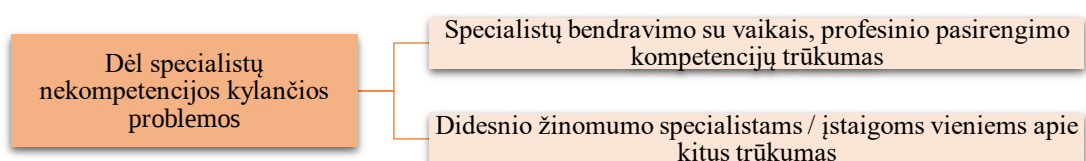
Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis išryškėjo ir dar viena su neigiamais seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektais susijusi kategorija: programų, priemonių ir paslaugų veiksmingumo užtikrinimo problemos, ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 9 pav. ir 4 priedo 3 lentelę).

9 pav. Programų, priemonių ir paslaugų veiksmingumo užtikrinimo problemos. Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip vienas iš reikšmingesnių neigiamų seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektų įvardintas vaikų dalyvavimo sprendimų priėmimo trūkumas, kadangi **jie nėra įtraukiami į programų, priemonių ar paslaugų kūrimą**, kuriose vėliau patys turi dalyvauti: „<...> mes neįtraukiam pačių vaikų ir jaunų žmonių į jų kūrimą <...>, mes, žodžiu, su tuo vaikų dalyvavimu sprendimų priėmimo, <...> nesam labai stipriai pažengę, nes <...>, tos visos programos yra sukurtos, nu, tiesiog kažkokių ekspertų ar specialistų ir jos neturi vat vaikų to požiūrio integravimo ir tada <...>, tas poveikis vaikams yra tiesiog prastesnis, nei galėtų būt, jeigu vaikai irgi dalyvautų ir turėtų vat galimybę pasisakyti, kaip jie mato tą problemą ir pagalbos poreikį“ (E5). Taip pat svarbu ir tai, jog **trūksta** prevencijos **poveikio vertinimo priemonių**. Vienos iš tyrimo dalyvių teigimu, nepaisant to, kad yra vykdoma daug įvairių priemonių, tačiau trūksta resursų ir patirties atlikti jų poveikio vertinimą ir stebėti ar jos sukelia kokius nors teigiamus pokyčius: „<...> turime ir ribotus resursus, ir ribotas, tikriausiai, patirtis daryti poveikio vertinimą, ar ne, nes tarkim, priemonių galimų vertinti yra labai daug įvairių, bet <...> kyla klausimas, vat to, kaip mes žinome, ar tai daro, pavyzdžiui, kažkokį pokytį, <...>“ (E5).

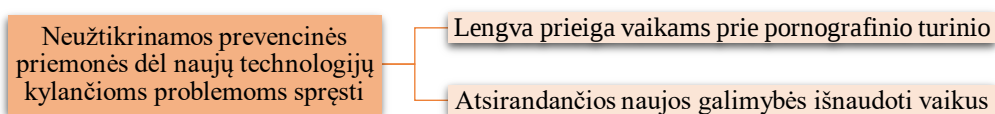
Kaip dar vienas iššūkis įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją išryškėjo dėl specialistų nekompetencijos kylančių problemų kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 10 pav. ir 4 priedo 3 lentelę)

10 pav. Dėl specialistų nekompetencijos kylančios problemos. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį, jog neretai **specialistams trūksta bendravimo su vaikais kompetencijų**, siekiant juos motyvuoti priimti pagalbą: „<...> ne tai, kad neigiamybė, bet trūkumą – darbuotojų kompetencijų, <...>, kaip šnekėt su vaiku, kaip vaikui aiškinti, kaip <...> teikiant tas jau paslaugas, <...> vaiką įkalbėti priimti tas paslaugas, <...> čia galbūt išskirčiau tokį, <...>, trūkumą, kad specialistai, nu, vaikas atsisako, <...>, specialistas kartais net nebendrauja su vaiku, <...> vaikas pasako – ne, ir viskas, nu, ta prasme, nėra tos motyvacijos. Galbūt, jeigu specialistas, turėdamas tinkamą kvalifikaciją, ta prasme, kaip bendrauti su vaiku, būtų išmokytas, kaip jį motyvuoti, <...>“ (E1). Taip pat daliai **specialistų trūksta ir profesinio pasirengimo kompetencijų** dirbti su tokia jautria tema: „<...>, netgi psichoterapeutai, dalis jų, nėra pasiruošę dirbti su vyrais, kurie turi pedofilinį potraukį. Netgi psichoterapeutams, baigusiems mediciną, psichoterapiją, tai yra per daug jautri tema ir, nu, tiesiog, kurios nenori iš esmės, <...> tai čia tada va tai, nu, rodo, kiek reikia to pasiruošimo, nu, ir mokėjimo dirbti, ar ne“ (E4). Be to, pasitaiko atvejų, kai **specialistams trūksta didesnio žinomumo** ar informacijos **vieniems apie kitus**: „<...> kartais tikrai net dirbant kartu ne vienerius metus, vis tiek iki galo nežinau, ką ta institucija veikia, ar ką tas konkretus specialistas veikia, ką jie teikia, ar ne, kokios įstaigos teikia prevencines programas, <...>. Tai man atrodo, kad papasakoti vieni kitiems apie save, vat šita dalis yra tikrai probleminė ir tikrai ta, kurią reikia stiprinti <...> bent jau tuos pagrindinius partnerius, jų veikimą svarbu žinoti, <...>, tai visada, man atrodo, turi būti atnaujinama kažkokie tai susitikimai, informacijos pateikimas, prieinamumas, čia tikrai įvardinčiau kaip problemą, kad vieni apie kitus mažai žinome“ (E3).

Nors informacinės technologijos šiuolaikiniame pasaulyje yra nebe naujiena, analizuojant tyrimo metu gautus duomenis kaip neigiamas seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektas išryškėjo būtent su informacinėmis technologijomis susijusi kategorija: neužtikrinamos prevencinės priemonės dėl naujų technologijų kylančioms problemoms spręsti, ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 11 pav. ir 4 priedo 3 lentelę).

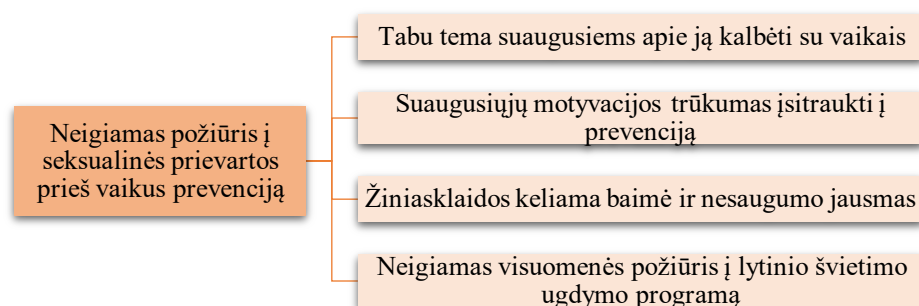

11 pav. *Neužtikrinamos prevencinės priemonės dėl naujų technologijų kylančioms problemoms spręsti.* Šaltinis: sudaryta autorės

Atkreiptas dėmesys, jog šiai dienai neatliepiama sritis yra **vaikų lengva prieiga prie pornografinio turinio**, ypač internete: „<...> turime tam tikrų sričių, kurių neatliepiame <...>, tai yra vat vaikų lengva prieiga prie pornografinio turinio internete ypatingai, <...> ir dažnai tai nebūna, kad vaikas kažkaip specialiai ieško to turinio, bet <...>, pavyzdžiui, kai vaikai naršo internete, <...> būna visokių <...> iššokančių langų, kurie tiesiog yra vat tas lengvas būdas vaikui netyčia, tarkim, nuspausti ir pamatyti tą turinį, kurio neturėtų matyti“ (E5). Taip pat neužtikrinamos prevencinės priemonės **naujai atsirandančioms galimybėms išnaudoti vaikus**: „<...>, kai atsirado va dirbtinis

intelektas, kurį ypatingai žmonės, išnaudojantys vaikus, vat moka <...>, ten paimti vaiko atvaizdą ir tada su dirbtinio intelekto pagalba <...> sukurti ir tuos dypfeikus (angl. deep fake) vadinamus, ar ne, kur vaikas dalyvauja, pavyzdžiui, lytiniame akte ir, nežinau, nuotraukas sukurti su to vaiko veidu ir nuogu kūnu <...>, tai vat daug atsiranda galimybių papildomai pasiekti vaikus ir juos išnaudoti ir dar ne visur mes turime tų priemonių, kurios sustabdytų tokius dalykus“ (E5).

Toliau kalbant apie neigiamus seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje išskirta neigiamo požiūrio į seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 12 pav. ir 4 priedo 3 lentelę).

12 pav. *Neigiamas požiūris į seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją*. Šaltinis: sudaryta autorės

Pirmiausia, tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į tai, jog seksualinės prievartos prieš vaikus tema yra **tabu tema** apie kurią **suaugusiems sunku kalbėti su vaikais** dėl žinių trūkumo: „<...> šita tema yra pakankamai, na, matyt, nauja kultūrine prasme žiūrint, kad būtų galima kalbėti, <...> apie kūną, apie su kūnu susijusius dalykus, tai net tėvai lyties organų pavadinimus įvardinti tikraisiais vardais arba iš viso apie tai nekalba“ (E3); „<...> vėlgi, yra tema, kuri jau daug kam yra girdėta, bet jinai <...> yra tabu tema, ir, kad mokyklos, jos bijo tos temos ir kalbėjimo tokia prevencine prasme, nes nelabai žinoma, ką ir kaip kalbėti, kaip ten lytiškai tuos vaikus kažkaip šviesti ir aiškinti, kas gali nutikti ir ką tokiu atveju daryti“ (E4). Taip pat atkreiptas dėmesys, jog **suaugusiems** apskritai **trūksta motyvacijos įsitraukti** ir dalyvauti **prevencinėje veikloje**: „<...> dabar net jeigu ir turime, tarkime, išvystytą tinklą prevencijos, <...> yra ta kita pusė, kiek žmonės kreipiasi, ar jie siekia tų programų, ar jie jose dalyvauja, ar jie ima tą turinį, <...>“ (E3). Tyrimo dalyviai neigiamai vertino ir žiniasklaidos vaidmenį seksualinės prievartos prieš vaikus tematikoje, kadangi jų teigimu, **žiniasklaida kelia baimę ir nesaugumo jausmą** visuomenėje: „<...> žiniasklaida pas mus yra labai negatyvi ir iš principo orientuota į negatyvių žinių ir baimių skleidimą. <...>, apart gąsdinimų ir susirūpinimų, ir kaip viskas blogai, nu, mes pozityvių žinių neturim arba turim labai nedaug, ar ne. Ir tada, nu, kai yra rašoma apie <...> kažkokius tokius sunkius fenomenus, kaip vaikų seksualinio smurto, <...>, nu, žiniasklaidos pateikimas yra toks, kad viskas yra blogai ir bus tikrai blogiau ir dabar visi bijokit“ (E2); „Nesu turbūt matęs ar skaitęs nei vieno protingo straipsnio ar reportažo, nu, kuriame būtų mėginama kažkaip aiškintis iš esmės dalykus, jų neskandalizuojant, nebauginant ten

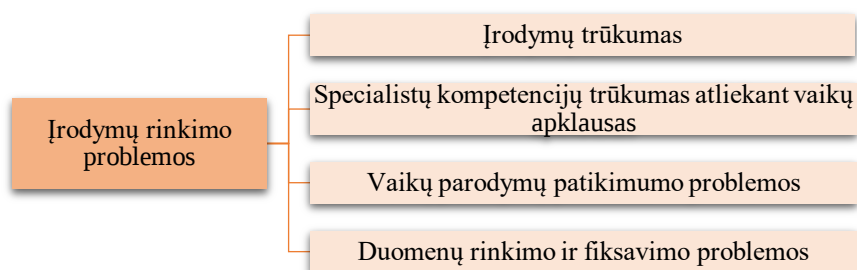
pedofilija arba pedofilais ir panašiai, <...> jie tiesiog, nu, ieško skandalų, ieško kažkokių istorijų, kiek įmanoma pikantiškesnių, <...> visuomenėj dėmesiui pritraukti, pagąsdinti kažkaip ir panašiai, tai“ (E4). Be to, kaip vienas iš didesnių iššūkių įvardintas **neigiamas visuomenės požiūris į lytinio švietimo ugdymo programą**. Tyrimo dalyviu teigimu, neretai ypatingai tėvai priešinasi vaikų ugdymui lytiškumo tematika: „<...> su kokiomis problemomis susiduriame, kai siūlome vaikam užsiėmimus kūno saugumo temomis, kuriose net nėra kalbama nei apie seksą, ar ne, apie lytiškumo dalykus jokių, tiesiog tinkamus – netinkamus prisilietimus, <...>, tai tėvai kartais užkerta kelią ir sako, mes neleisime vaikui į tokį susitikimą. Tai, kol suaugusiems tas atrodo kaip grėsminga, kad vaikas negali kažkokios medžiagos žinoti, <...>, tai niekur neišjudėsime, <...>“ (E3); „<...>, didžiulė turbūt ir kliūtis, ir neišnaudojamas šansas, tai yra lytinis švietimas, ane, kuris va tą konservatyvių sluoksnių yra vis blokuojamas, kad maždaug šeima turi pati nuspręsti <...>, kaip čia ką naudoti ar nenaudoti, tai vat per tai būtų galima daug ką padaryti, <...>. Bet kadangi <...> tėvai priešinasi ir ten konservatyvūs sluoksniai priešinasi, nu, tai iš karto yra prarandama tokia gera niša tiems dalykam, tos pirminės prevencijos prasme, ar ne“ (E4).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją neišvengiamai susiduriama su programų, priemonių ir paslaugų įgyvendinimo sunkumais, įskaitant jų trūkumą tiek mažesnėse savivaldybėse, tiek naujų technologijų keliamoms problemoms atliepti, jų įgyvendinimo nuoseklumo, tęstinumo, prieinamumo problemas, informacijos apie vykdomas programas bei specialistų trūkumą. Taip pat šiai dienai trūksta įvairių programų, priemonių ir paslaugų linkusiems nusikalsti asmenims bei pažeidžiamoms grupėms. Svarbu ir tai, jog ne visada vaikai įtraukiami į tų programų, priemonių ir paslaugų kūrimą, kuriose vėliau jie patys turi dalyvauti, trūksta poveikio vertinimo priemonių. Pažymėtina, jog susiduriama ir su specialistų kompetencijų bendrauti su vaikais, profesinio pasirengimo bei didesnio žinomumo specialistams vieniems apie kitus trūkumu. Atkreiptinas dėmesys, jog vis dar nėra užtikrinamos ir prevencinės priemonės vaikų prieigai prie pornografinio turinio ir naujai atsirandančioms galimybėms išnaudoti vaikus. Be to, patiems suaugusiems ši tema vis dar yra tabu ir apie ją vengiama kalbėti su vaikais, suaugusiems trūksta motyvacijos įsitraukti į vykdomą prevenciją, jie neigiamai vertina lytinio švietimo ugdymo programą. Kaip neigiamas aspektas išskiriamas ir žiniasklaidos vaidmuo, kuris kelia baimę ir nesaugumo jausmą visuomenėje informuodamas apie seksualinę prievartą prieš vaikus.

5.2.2.2. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai baudžiamajame procese

Kalbant apie neigiamus seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus išryškėjo ir nemažai trūkumų su kuriais susiduriama nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus baudžiamąjį proceso metu. Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis išskirta su įrodymų rinkimo

problemomis susijusi kategorija ir ją lydinčios subkategorijos: įrodymų trūkumas, specialistų kompetencijų trūkumas atliekant vaikų apklausas, vaikų parodymų patikimumo problemos ir duomenų rinkimo ir fiksavimo problemos (žr. 13 pav. ir 4 priedo 4 lentelę).

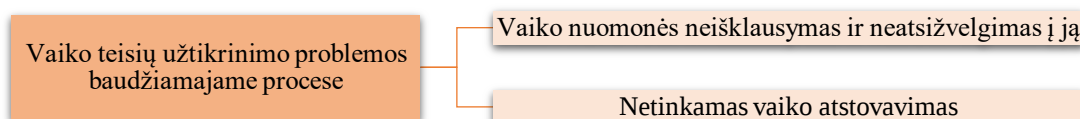

13 pav. Įrodymų rinkimo problemos. Šaltinis: sudaryta autorės

Atkreiptas dėmesys, jog nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus neretai **trūksta** akivaizdžių ir objektyvių **įrodymų**, todėl vaiko žodiniai parodymai tampa esminiu įrodymų šaltiniu: „<...>, įtariamo seksualinio smurto atvejai, <...> yra labai išskirtiniai, lyginant su visom kitom smurto formom, nes <...>, jos turi kažkokių akivaizdžių bruožų arba, kitaip tariant, yra objektyvūs <...> įrodymai, <...>. Seksualinis smurtas išsiskiria nuo kitų smurto formų, nes dažniausiai nebūna objektyvių įrodymų, <...> iš esmės vaiko apklausa ir vaiko žodiniai parodymai yra esminis įrodymų šaltinis, kuriuo remiantis teisėjai turi priimti sprendimus“ (E2). Taip pat **specialistams trūksta kompetencijų atliekant vaikų apklausas**. Tyrimo dalyviu teigimu, apklausiant vaikus užduodami uždari klausimai, ne visada vaikai apklausiami tik vieną kartą, ne visada apklausos yra filmuojamos, ne visada atsižvelgiama į vaiko poreikius: „<...> turi būti užduodami atviri klausimai, <...>, o ką mes pastebim <...>, kad yra užduodama, vyrauja uždari klausimai: <...>, ir į tokius klausimus vaikai linkę atsakyti arba taip, arba ne, su didesne tikimybe atsakyti taip, nes vaikai turi polinkį įtikti apklausėjui“ (E2); „<...>, ne visą laiką laikomasi to, kad būtų filmuojama, kad apklausa būtų tik vieną kartą, būna, kad žmonės dalyvauja ten kaip psichologai arba vaiko teisių apsaugos darbuotojai, bet dalyvauja formaliai, per daug į vaiko ten tuos poreikius nesigilina ir panašiai“ (E4). Šiai dienai susiduriama ir su **vaikų parodymų patikimumo problemomis**. Tyrimo dalyvių teigimu, maži vaikai yra mažiau iškalbūs, jie painiojasi parodymuose, iškreipia tam tikrą informaciją, todėl jų parodymai neretai vertinami kaip netikslūs, per silpni, nepakankami, abejotini: „<...> mažamečiai vaikai, <...> kuo jie mažesni, tuo jie yra dažniausiai mažiau iškalbūs, tuo daugiau jų parodymuose yra netikslumų, kuriuos, vėlgi, teisminiame kontekste reikia vertinti labai atsargiai, <...> ir todėl nemaža dalis tokių procesų, jie baigiasi išvada, kad neužtenka įrodymų dėl įrodymų nepakankamumo. <...>, nes įrodymai arba vaikų pasisakymai būna, taip liaudiškai tariant, per silpni, nepakankami, abejotini <...>“ (E2); „<...> seksualinis smurtas, tai dažnai būna tai, kas vyksta tik tarp vaiko ir smurtautojo, ir tada yra vaiko žodžiai prieš smurtautojo žodžius. <...> vaikas dėl trauminės patirties dažnai painiojasi parodymuose, <...>, jis vieną dieną

*gali taip pasakyti, kitą dieną taip pasakyti, todėl kad <...>, smegenys <...> bando apsisaugoti nuo traumos, tai kažką iškreipia ir tada vat gaunasi, kad mažai vaikų pasiekia iš tikrųjų teisingumą <...>, nes tai būna tiesiog smurtautojo žodis prieš vaiko žodį <...>“ (E5). Be to, atkreiptas dėmesys, jog **duomenys nėra tinkamai renkami ir fiksuojami**, dėl ko atsiranda didesnė klaidų tikimybė: „<...> duomenys nėra tinkamai fiksuojami. <...> ne visi bendraujant su vaikais, <...> įrašinėja. <...> bet rašo ranka ten raportus, <...>, ataskaitas, bet tose ataskaitose gali būti klaidų, gali būti praleista svarbi informacija, nu, atsiranda šališkumo ir klaidų tikimybė ir tos tikimybės, ta prasme, jos pasireiškia, jos yra praktiškai neišvengiamos“ (E2).*

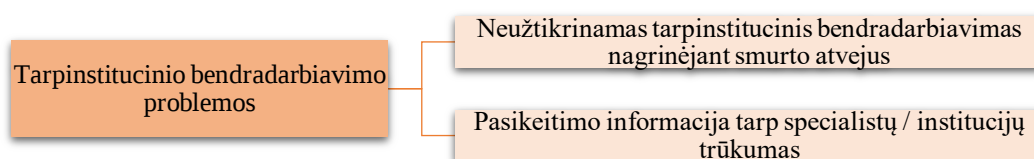
Kaip neigiamas seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektas baudžiamajame procese išskirta vaiko teisių užtikrinimo problemų baudžiamajame procese kategorija ir ją lydinčios subkategorijos: vaiko nuomonės neišklausymas ir neatsižvelgimas į ją bei netinkamas vaiko atstovavimas (žr. 14 pav. ir 4 priedo 4 lentelę).

14 pav. *Vaiko teisių užtikrinimo problemos baudžiamajame procese.* Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyviu teigimu, nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus baudžiamajame procese **ne visais atvejais yra išklausoma ir atsižvelgiama į vaiko nuomonę**: „Kad ta nuomonė jo, nu, yra teisinga, tiesiog specialistai, na, ne visada į ją galbūt rimtai žiūri, nu, aš turiu išklausyti vaiko nuomonę, aš išklausysiu. Bet galbūt turėtų į ją atsakingiau pasižiūrėt, <...>“ (E1); „Tai, ką aš girdžiu iš pavienių atvejų, būna visaip. Labai dažnai būna, kad tos nuomonės nieks negirdi, neklauso ir jinai yra neįdomi niekam“ (E4). Taip pat **ne visais atvejais užtikrinamas tinkamas vaiko atstovavimas**: „<...>, kaip pavyzdį galiu duoti <...>, kai nėra sprendžiamas klausimas dėl vaiko atstovų pagal įstatymą, <...>. Tai <...> vienas atvejis, kai, na, tiesiog nebuvo vertinama, kad tėvai netinkamai atstovaus vaiką. Ten, pavyzdžiui, mama yra už tai, kad, <...>, tėvas čia nieko nepadare, vaikas, daleiskim, išsigalvojo. Nu, tai toks atstovas pagal įstatymą, na, aišku, yra netinkamas, bet tiesiog tais atvejais nebuvo reaguojama ir, <...> mama atstovavo, <...>“ (E1).

Kaip viena iš ilgalaikių, besitęsiančių ir nesprendžiamų seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos problemų baudžiamajame procese išskirta tarpinstitucinio bendradarbiavimo problemų kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 15 pav. ir 4 priedo 4 lentelę).

15 pav. *Tarpinstitucinio bendradarbiavimo problemos.* Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį, jog neretai **trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo**, veiksmų koordinavimo, bendro sprendimų priėmimo. Tyrimo dalyvių teigimu, institucijos veikia nepriklausomai viena nuo kitos nesuderindamos savo veiksmų tarpusavyje: „<...> bendradarbiavimo, aš sakyčiau, yra labai nedaug, o galbūt ir iš viso nėra arba tas bendradarbiavimas yra labiau dokumentais paremtas, ar ne. Bet tokio kaip veiksmų koordinavimo ir bendresnio sprendimų priėmimo aš visai nematau. Aš matau, kad yra skirtingos institucijos, kurios veikia nepriklausomai viena nuo kitos, <...>“ (E2); „<...> trūksta bendradarbiavimo, nes institucijos <...>, žiūri grynai iš savo perspektyvų, <...>, kažkas rūpinasi vaiku ir šeima, kažkam tiesiog reikia nubausti kaltininką ir tie dalykai, nu, kartais būna nesuderinami tarpusavyje, <...>“ (E4). Taip pat **trūksta pasikeitimo informacija tarp įvairių specialistų ar institucijų**: „Trūksta tos informacijos kaitos, <...> ne visada informuojama apie kardomųjų priemonių paskyrimą ar tai pakeitimą skyriui, <...>. Tiek trūksta to bendradarbiavimo, kai vaiko teisių apsaugos skyrius neperduoda kažkokios tai informacijos visos galimos, kurią gali žinoti atvejo vadybos specialistai. <...> Atitinkamai ir atvejo vadybos specialistai neinformuoja tarnybos, kai mato, kad <...> vaiko situacija šeimoje blogėja. Nesikreipia ne tik, kad metodinės pagalbos, bet ir neinformuoja, kad vertintų vaiko situaciją“ (E1).

Analizuojant atliktus interviu, kaip neigiamas seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektas išryškėjo su baudžiamojo persekiojimo įgyvendinimo problemomis susijusi kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 16 pav. ir 4 priedo 4 lentelę).

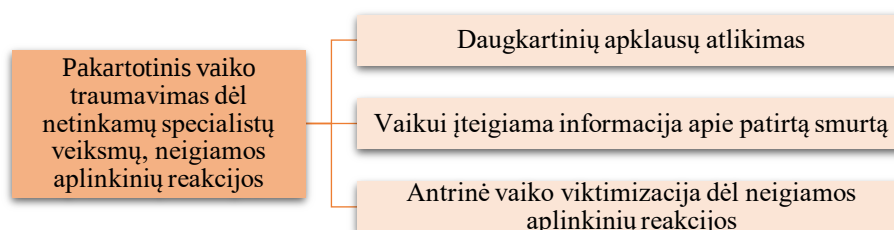

16 pav. Baudžiamojo persekiojimo įgyvendinimo problemos. Šaltinis: sudaryta autorės

Siekiant tinkamai įvertinti seksualinio nusikaltimo prieš vaiką sudėtį susiduriama su problema, jog **nėra apibrėžto tikslaus veiksmų kiekio, leidžiančio konstatuoti smurtą**: „<...> nėra kažkokio apibrėžto veiksmų kiekio, kuris leistų konstatuoti, kad smurtas buvo ar nebuvo, tai vertinimo klausimas, jis irgi yra pakankamai sunkus ir kažkuria prasme tikimybinis, o baudžiamojoje teisėje egzistuoja logika, kad neturi likti abejonių, bet ta abejonė iš principo, jeigu nėra objektyvių įrodymų, <...> visada lieka, <...>“ (E2). Taip pat susiduriama su **kardomųjų priemonių skyrimo problemomis**, kuomet jos apskritai nėra skiriamos arba skiriamos per ilgai: „<...> nėra visada skiriama kardomoji priemonė ir vaikas gali būti įtakojamas, pavyzdžiui, keisti parodymus. Tiek po to būna per ilgai ta kardomoji priemonė laikoma ir nenutraukiama, <...>, kai jau poveikio vaikui jokio nėra <...>“ (E1). Be to, nors yra įstatymo reglamentuotas, bet vis dar nėra išspręstas klausimas dėl

užsitęsusių bylų nagrinėjimo terminų: „*tie procesai, <...>, tie tyrimai, jie nevyksta greitai, <...> bandoma pagreitinu būdu kažkaip spręsti, bet tai gali užtrukti geriausiu atveju mėnesį, tai per tuos mėnesius yra pridaroma įvairiapusės žalos <...>*“ (E2). Galiausiai, atkreiptas dėmesys į **mokymų specialistams**, kaip atlikti apklausas, vertinimus, saugoti duomenis, **trūkumą:** „*<...>, jų apmokymas ir griežtesnių arba aiškesnių instrukcijų diegimas, kaip reikėtų atlikti apklausas, kaip reikėtų atlikti vertinimus, kaip reikėtų saugoti duomenis, kad atsirastų galimybė tuos duomenis pakartotinai vertinti, tai yra šimto tūkstančių eurų klausimas*“ (E2).

Kaip dar vienas iš didesnių iššūkių, kylančių nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus baudžiamajame procese išryškėjo kategorija, susijusi su pakartotiniu vaiko traumavimu dėl netinkamų specialistų veiksmų, neigiamos aplinkinių reakcijos, ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 17 pav. ir 4 priedo 4 lentelę).

17 pav. Pakartotinis vaiko traumavimas dėl netinkamų specialistų veiksmų, neigiamos aplinkinių reakcijos. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyvių teigimu, pakartotiniam vaiko traumavimui įtakos turi **daugkartinių apklausų atlikimas**, sukeliantis pakartotinius prisiminimus: „*Yra didžiulė rizika <...>, dar kartą išgyventi traumą. Ypatingai baudžiamasis procesas vaikui yra tikrai labai sudėtingas, nes vėl turi pasakoti, vėl turi detaliai prisiminti ir susakyti viską, kaip buvo*“ (E3); „*<...> pakartotinis traumavimas, tai yra, jeigu vaikas yra apklausiamas labai daug kartų, nes vis tiek vaikas pasakodamas, nu, <...>, kai mes pasakojam apie įvykius, tai mums sukelia prisiminimus, ar ne, ir prisiminimai yra tokie pat stiprūs, kaip, nu, tas tiesioginis išgyvenimas*“ (E5). Taip pat **vaikui** pakartotinė trauma ir žala sukeliamas, jeigu vaikas nesuvokia, bet dėl užsitęsusių ir besikartojančių procesinių veiksmų jam yra **įteigiama informacija apie patirtą prievartą:** „*<...> jeigu tie vaikai, tarkim, buvo labai maži, kai viskas prasidėjo ir galbūt ne iki galo supranta iš viso, kas vyksta, tai <...> kadangi teisminiai procesai buvo labai ilgi, kartojosi daugybę kartų ir apie tą pačią patirtį, kurios iš tikrųjų galbūt ir nebuvo, reikėjo kalbėti su daugeliu žmonių, jie pradeda įtikėti ir tada klausimas yra, tai kokias pasekmes jie išgyvena dėl to įtikėto smurto?*“ (E2); „*<...> dažnai būna taip, kad vaikas, tarkim, nesuvokia ir tik tada, kai įsijungia visa sistema, jis pradeda suvokti, kad čia kažkas buvo blogai ir kažkas buvo labai negerai, kažkas labai baisaus ir va tas suvokimas tada dar labiau tą žalą jam, <...> padidina, ane*“ (E4). Be to, **antrinė vaiko viktimizacija** gali būti **susijusi ir su neigiama aplinkinių bei žiniasklaidos reakcija:** „*<...>, tai, ką daro, reiškia, va ta visa sistema, tai,*

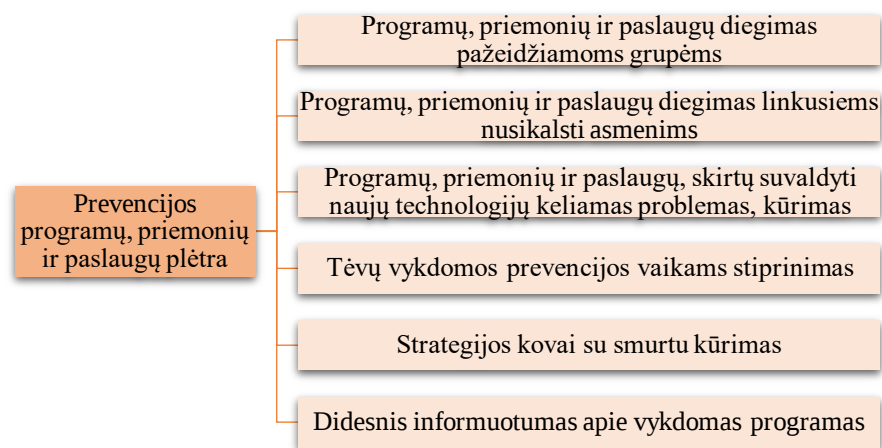
ką daro po to aplinkiniai, kai visi sužino, aha, va ten jisai ar jinai, ar ne, ten taip ir taip buvo, kaimynai kalba, ten, nežinau, giminės, dar kažkas, ar ne, ten kažką žino, kažko nežino, ten kažkokie dalykai tokie pusiau tiesos būna ir dar po to, ką su tuo daro žiniasklaida, jeigu <...> sužino, tai jie ten taip irgi rašo, kad maždaug duomenys neskelbia, bet labai dažnai tu ten pagal tuos aprašymus, ypatingai iš mažesnių miestelių, gali suprasti apie ką čia eina kalba iš tiesų, tai tada, nu, gali būt, kad žala didesnė negu to įvykio kažkokio, <...>“ (E4).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus baudžiamajame procese susiduriama su įrodymų trūkumo, specialistų kompetencijų trūkumo atliekant vaikų apklausas, vaikų parodymų patikimumo, duomenų rinkimo ir fiksavimo problemomis. Kaip svarbūs neigiami aspektai akcentuojami ir vaiko nuomonės neišklausymas ir neatsižvelgimas į ją bei netinkamas vaiko atstovavimas baudžiamajame procese. Taip pat neretai susiduriama su tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir informacijos sklaidos tarp specialistų ir institucijų problemomis. Įgyvendinant baudžiamąjį persekiojimą atkreiptinas dėmesys, jog nėra apibrėžto veiksmų kiekio, leidžiančio konstatuoti smurtą, susiduriama su kardomųjų priemonių skyrimo problemomis, nėra išspręstas klausimas dėl užsitęsusio proceso nagrinėjant bylas bei trūksta mokymų specialistams. Svarbu ir tai, jog dėl netinkamų specialistų veiksmų, įskaitant daugkartinių apklausų su vaiku atlikimą, įteigiamą informaciją vaikui apie patirtą prievartą bei neigiamą aplinkinių ir žiniasklaidos reakciją, vaikas patiria pakartotinį traumavimą.

5.2.3. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės

5.2.3.1. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės programų, priemonių ir paslaugų teikimo ir instituciniame lygmenyse

Žinant iššūkius, kurie kyla įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją, svarbu žinoti ir kas būtų veiksminga sprendžiant tas problemas. Atsižvelgiant į tai, gauti tyrimo duomenys leido išskirti su seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybėmis programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje susijusią prevencijos programų, priemonių ir paslaugų plėtros kategoriją ir ją lydinčias subkategorijas (žr. 18 pav. ir 4 priedo 5 lentelę).

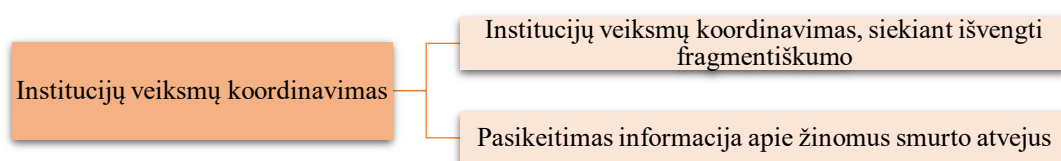

18 pav. *Prevencijos programų, priemonių ir paslaugų plėtra.* Šaltinis: sudaryta autorės

Siekiant tobulinti seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją, tyrimo dalyvių nuomone, pirmiausia, reikėtų **diegti prevencijos programas, priemones ir paslaugas pažeidžiamoms grupėms**: „<...> seksualinis smurtas dažniausiai vyksta tarp bendraamžių paauglių. Tai ką tai reiškia, <...>, kad būtent čia ir reikėtų labiausiai orientuotis ir stiprinti prevenciškai, nu, ta prasme, diegti prevencijas būtent tarp paauglių ir bendraamžių“ (E2); „<...> yra dar poreikis vat plėtoti tas prevencines veiklas tuo supratimu, kad kai kuriems vaikams reikės daugiau dėmesio ir kažkokių specifinių tų įrankių ir priemonių, kurios juos pasieks, nes tokios bendro pobūdžio <...>, tos viešinimo kampanijos ar panašiai, tai jos, nu, nepasiekia tų tikrai pažeidžiamų vaikų“ (E5). Taip pat tyrimo dalyvių nuomone, reikėtų **diegti prevencijos programas, priemones ir paslaugas linkusiems nusikalsti asmenims**: „<...> būtų gerai, jeigu būtų kažkokios tai programos, kurios vykdomos iki galo asmenų, kurie, na, nuteisti už seksualinius nusikaltimus, atlikę bausmę, išėję iš įkalinimo įstaigų. Kaip toliau su jais būtų dirbama, <...> ta prevencija galbūt būtų labiau su jų, na, nepaleisti to asmens iš akiračio, o tiesiog stebėti jo elgesį, kontaktuoti su juo, žiūrėti, ar jam nereikalinga kažkokia pagalba, tiesiog, kad, nu, vėl neužeitų noras jam daryti tokių nusikaltimų“ (E1); „Šitoj vietoj aš įvardinsiu tik vieną sritį, <...> dėl to, kad inai yra aklojoje zonoje ir labai mažai apie ją kalbame. Tai yra pagalbos priemonės žmonėms, kurie yra linkę nusikalsti, <...> jie lieka tokia, na, užribyje, nes kuo bus daugiau žmonių, kurie linkę daryti nusikaltimus, jie ras būdų daryti. <...>, bet kuo šita sritis bus mažesnė, kuo mažiau žmonių nusikals prieš vaikus, tuo labiau mes apsaugosime juos, ne jau po fakto, bet prieš, <...>“ (E3). Atkreiptas dėmesys ir į prevencijos **programų, priemonių ir paslaugų kūrimą, siekiant suvaldyti informacinių technologijų**, pačių vaikų smurto ir lengvos prieigos prie pornografinio turinio **keliamas problemas**: „<...>, paieškoti tiesiog kažkokių naujų sprendimų tom šiuolaikinėm problemom, tai vat, tiek dėl informacinių technologijų, tiek dėl didėjančių nepilnamečių pačių smurto, tiek dėl tų visų vaikų vat to pornografinio ar kito netinkamo turinio tokio lengvo prieinamumo <...>, reikia priemonių naujų šitom problemom, kurių mes šiai dienai, nu, beveik niekaip nesprendžiam“ (E5). Tyrimo dalyviai kaip seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos

tobulinimo galimybę įvardijo ir **tėvų vykdomos prevencijos savo vaikams stiprinimą**. Tyrimo dalyvių teigimu, tėvai turėtų kalbėti su vaikais ir mokyti juos apsaugoti nuo seksualinės prievartos: „<...>, pradėčiau nuo šeimos, kad šeimoje turėtų būt šnekama ta tema su vaikais, priklausomai nuo jų amžiaus, nuo jų supratimo. Turėtų būt mokoma, kaip apsaugoti“ (E1); „<...>, prevencija turėtų prasidėti nuo pokalbių su vaikais, su paaugliais šeimose, kad tėvai turėtų paaiškinti, kas yra tinkamas elgesys, kas yra netinkamas, kokios gali būti net gi ir pasekmės, ir kur yra ribos tarp tinkamo – netinkamo elgesio“ (E2). Kaip viena iš seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybių numatytas ir bendros vaiko teisių arba **smurto prieš vaikus prevencijos strategijos kūrimas**, siekiant atliepti naujai kylančius iššūkius ir išvengti veiksmų fragmentiškumo: „<...> norėtųsi tos arba bendros vaiko teisių strategijos, arba smurto prieš vaikus prevencijos ir tos problemos sprendimo strategijos, kurioje būtų visų sričių naujos priemonės, kurios atlieptų tuos naujus iššūkius, nes kuo aiškiau mes turėtume surašytą visų sričių atsakomybę vienoj vietoj, tuo būtų lengviau spręsti ir to fragmentiškumo išvengti“ (E5). Be to, tyrimo dalyvių nuomone, turėtų būti **didinamas informuotumas apie vykdomas programas** ir teikiamas paslaugas: „Kiek paaugliai arba nepilnamečiai turi informacijos apie tas teikiamas paslaugas, <...> klausimas. Vėlgi, subjektyviai, jeigu reikėtų atsakyti, sakyčiau, kad tikrai žinių turi nepakankamai ir galima būtų šioje vietoje stiprinti tas žinias apie galimybes tiek eduikuotis, tiek gauti pagalbos esant poreikiui, <...>“ (E2); „<...> galbūt tokį pastiprinimą tiems paslaugos teikėjams, kad, nu, kažkaip jie apie save garsiau praneštų ir plačiau apie tai kalbėtų“ (E3).

Kalbant apie seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybes instituciniame lygmenyje, išskirta institucijų veiksmų koordinavimo kategorija ir ją lydinčios subkategorijos: institucijų veiksmų koordinavimas, siekiant išvengti fragmentiškumo, ir pasikeitimas informacija apie žinomus smurto atvejus (žr. 19 pav. ir 4 priedo 5 lentelę).

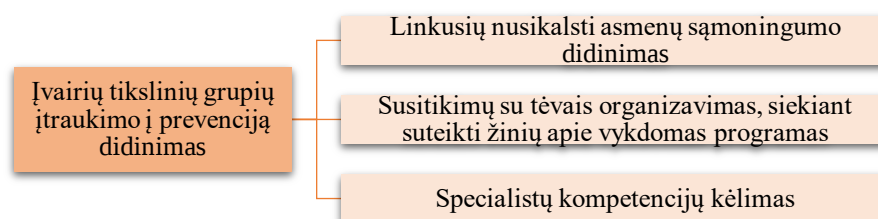

19 pav. *Institucijų veiksmų koordinavimas*. Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip vieną iš galimybių tobulinti seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją tyrimo dalyviai išskyrė **institucijų veiksmų koordinavimą, siekiant išvengti fragmentiškumo**: „<...> svarbu, kad apskritai veiksmai būtų koordinuoti <...>, veikiama, na, sisteminiu požiūriu, ar ne, tokiu visuminiu. Ne tai, kad chaotiškai kažkur kažkas kažką padarė, tai <...> svarbu irgi į tą bendrą veikimo modelį ir tos prevencinės veiklos tada daugiau įtraukti kas, kur, kada, ką daro, kokiam etape kas įsijungia, ar ne, kas tai yra tie pagalbos teikėjai, kas užtikrina, tai tokio, na, sisteminio požiūrio“ (E3); „Vat lygiai taip pat turėtume ir mes veikti, ta prasme, suderinti visus veiksmus tarpusavyje, kad

*jie apsigungtų į vieningą sistemą, o ne tiktai kažkokiais gabaliukais, <...>“ (E5). Taip pat reikėtų užtikrinti sklandesnį **pasikeitimą informacija tarp institucijų apie žinomus smurto atvejus**: „<...>, kad institucijos nebūtų užsisklendžiama, nu, gavo kažkokį tai atvejį ir jisai būna išnagrinėjamas pačioj vat, pavyzdžiui, ugdymo įstaigoj, neperduodant vaiko teisių apsaugos skyriui ar policijai, nes seksualinio smurto atveju, nu, bet kokių atveju, mokykla pati neištirs ir turi būti reaguojama ir pranešama tiek vaiko teisių apsaugos skyriui, tiek policijai“ (E1).*

Kaip dar vienas svarbus seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo aspektas išryškėjo įvairių tikslinių grupių įtraukimo į prevenciją didinimo kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 20 pav. ir 4 priedo 5 lentelę).

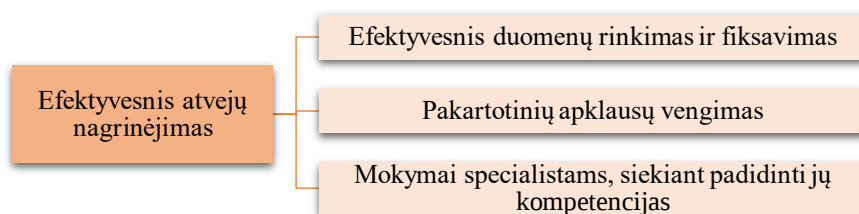
20 pav. Įvairių tikslinių grupių įtraukimo į prevenciją didinimas. Šaltinis: sudaryta autorės

Tobulinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją, reikėtų **didinti linkusių nusikalsti asmenų sąmoningumą** priimti pagalbą bei įsitraukti ir dalyvauti vykdomose programose: „<...> ką dar galėtumėm padaryti, tai vat, <...>, man kažkaip atrodo, kad tie žmonės, kurie daro nusikaltimus, nu, jiems patiem reikia pagalbos, bet jie tiesiog nepripažįsta ir nesikreipia laiku. Jeigu jie kreiptųsi, jeigu jie sakytų, kad turiu tokį potraukį, pavyzdžiui, nu padėkit, tai čia ne tik nuo specialistų sąmoningumo, bet ir vat nuo pačių žmonių sąmoningumo“ (E1). Taip pat švietimo sistema turėtų **organizuoti** daugiau **susitikimų** ir konsultacijų **su tėvais, siekiant suteikti žinių apie vykdomas prevencijos programas**: „Tai, galbūt turėtų švietimo sistema būtų va tokia atviresnė ir organizuoti daug ir tų konsultacijų ir kažkokių vat informacinių susitikimų su tėvais, kad jie, nu, turėtų tą visą info apie turinį ir suprastų jį tinkamai“ (E5). Be to, tyrimo dalyvių nuomone, viena iš svarbesnių tobulinimo sričių turėtų būti **specialistų žinių, įgūdžių ir kompetencijų tobulinimas**: „<...> svarbu tikrai, kad tie žmonės, kurie veiktų, jie žinotų, ką daro. Tikiu, kad taip ir yra, bet, ta prasme, bet kuri ten iniciatyva be kompetencijos, ar ne, nu, tai yra tikrai labai blogai. Tai, kad tos visos iniciatyvos būtų su kompetencija, <...>“ (E3); „Tai čia mes turime tikrai investuoti daug į specialistų, <...>, kompetencijas <...> reikia ne tik dirbti su įgūdžiais, ne tik suteikti žinių, <...>, bet čia reikia daug dirbti ir su nuostatomis, ir su vertybiniais požiūriais, ir su <...>, tam tikru atpalaidavimu, <...> reikia, <...> didesnių investicijų į tas kompetencijas, nes mokymai vis tiek dažniausiai orientuojasi į tai, kad žiūrėk, čia yra toks toks turinys ir vat tu apie šitą šitą ir turi papasakoti vaikams. Tai mes tada turime tą iššūkį, kad <...> specialistai, <...> yra žmonės su savo požiūriais, vertybėmis, išgyvenimais ir neužtenka tik žinių“ (E5).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog, siekiant atliepti kylančius iššūkius ir tobulinti seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją, reikia diegti programas, priemones ir paslaugas pažeidžiamoms grupėms, linkusiems nusikalsti asmenims, naujų technologijų keliamoms problemoms suvaldyti, stiprinti tėvų vykdomą prevenciją savo vaikams, kurti smurto prieš vaikus problemos sprendimo strategiją, didinti informuotumą apie vykdomas prevencijos programas. Didelis dėmesys turėtų būti skiriamas institucijų veiksmų koordinavimui, siekiant išvengti fragmentiškumo, sklandesniam pasikeitimui informacija tarp institucijų apie žinomus smurto atvejus. Taip pat svarbu didinti linkusių nusikalsti asmenų sąmoningumą įsitraukti į vykdomą prevenciją, švietimo įstaigoms organizuoti susitikimus su tėvais, siekiant suteikti žinių apie vykdomas programas bei kelti specialistų kompetencijas vykdyti seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją.

5.2.3.2. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės baudžiamajame procese

Aptarus neigiamus seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus baudžiamajame procese tyrimo metu gauti duomenys leido išskirti ir su seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybėmis baudžiamajame procese susijusias kategorijas. Viena iš kurių, susijusi su efektyvesniu atvejų nagrinėjimu, ir ją lydinčiomis subkategorijomis: efektyvesnis duomenų rinkimas ir fiksavimas, pakartotinių apklausų vengimas ir mokymai specialistams, siekiant padidinti jų kompetencijas (žr. 21 pav. ir 4 priedo 6 lentelę).

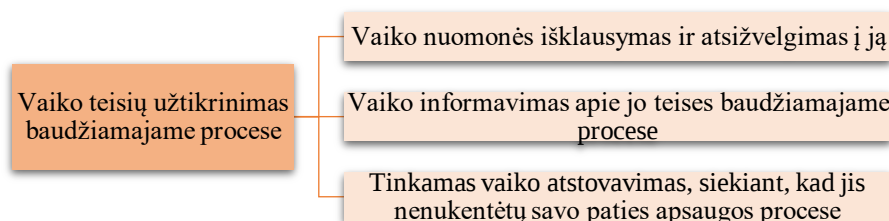

21 pav. *Efektyvesnis atvejų nagrinėjimas*. Šaltinis: sudaryta autorės

Siekiant efektyvesnio seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų nagrinėjimo, pirmiausia, reikėtų **efektyvinti duomenų rinkimą ir fiksavimą**: „<...>, pradėkim kuo greičiau rinkti ir fiksuoti duomenis, ugdykim specialistus teisingiau tuos duomenis analizuoti, tai yra, remiantis metodikom ir instrukcijom, daryti teisingesnes, labiau duomenimis paremtas išvadas, <...>, ir prioretizuokim tiek, kiek galima, kad laiko prasme tai neužtruktų taip ilgai, <...>“ (E2). Taip pat kaip vieną iš prioritetinių prevencijos tobulinimo baudžiamajame procese galimybių tyrimo dalyviai įvardijo **pakartotinių apklausų su vaikais vengimą**: „<...> jeigu jau vaikui įvyko tokia nelaimė, tai visos institucijos, visi asmenys turėtų dėti visas pastangas, kad vaikas kuo mažiau bendrautų ta tema, bendrautų ta tema tikrai su specialistais, kurie, nu, įgalioti ir kompetentingi atlikti tą vaiko apklausą ir bendraut su vaiku, <...>“ (E1); „<...> vaikas turi būti apklaustas, apskritai, vieną kartą, jeigu yra įmanoma, arba kuo mažiau kartų, jeigu ten reikia kažką būtinai pasitikslinti, nes ten kažkoks įkaltis tada bus

prarastas. Tai kuo mažiau, bet visada tai turi būti specialistas, kuris yra paruoštas, parengtas tinkamai apklausti vaiką“ (E5). Be to, atkreiptas dėmesys, jog reikėtų **rengti mokymus** ir teikti rekomendacijas **specialistams, siekiant tobulinti jų** žinias, įgūdžius bei **kompetencijas**: „Mokyti ir tobulinti tiek žinias, tiek įgūdžius dirbant vaikų seksualinio smurto atvejais. Tai, vėlgi, pažindinti personalą visų institucijų, su naujausiom rekomendacijom, <...>, turėti prieigą, domėtis ir diegti tas naujausias rekomendacijas <...>“ (E2).

Toliau kalbant apie seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybes baudžiamajame procese išskirta vaiko teisių užtikrinimo baudžiamajame procese kategorija ir ją lydinčios subkategorijos (žr. 22 pav. ir 4 priedo 6 lentelę).

22 pav. *Vaiko teisių užtikrinimas baudžiamajame procese*. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyviu teigimu, jeigu seksualinę prievartą patyręs vaikas dalyvauja baudžiamajame procese, visais atvejais turėtų būti **išklausoma vaiko nuomonė ir į ją turėtų būti atsižvelgiama**: „Tai, kai įvyksta smurto atvejis, į vaiko nuomonę visada turi būti atsižvelgiama“ (E1); „<...> vaikas privalo būti viso proceso dalyvis, ten, tarkim, dėl paslaugų planavimo, dėl jo situacijos kažkokio išsiaiškinimo <...> ir išsakyti savo nuomonę ir jo nuomonė turi būti integruota į sprendimų priėmimą <...>“ (E5). Taip pat visais atvejais **vaikas turėtų būti informuojamas apie jo teises baudžiamajame procese**: „Vaikui, <...>, turi būt paaiškinama visa procedūra teisinė, <...>, jeigu sužino tarnybos darbuotojai, tai pradedant nuo tarnybos, kad jeigu bus atliekamas psichologinis vertinimas toje tarnyboje, tai kokie specialistai su juo bendraus, apie ką su juo bendraus, ar jisai bus apgyvendinamas, ar ne <...>. Kai yra atliekama vaiko apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją, vėlgi, vaikui turi būti aiškiai paaiškinama, kad, nu, vyks dabar apklausa, kad teisėjas ten suformuluos klausimus, <...> visa ta procedūra <...> nuo atėjimo į vaiko apklausos kambarį iki išėjimo turi būt paaiškinama, <...>“ (E1); „<...> svarbu sakyti vaikui dalykus, kuriuos jam reikia žinoti, ar ne, jisai turi žinoti, kas vyksta, kad jis dabar važiuos <...>, į teismą, kad jis dabar važiuos pas gydytoją, kaip bus, kas bus, tai jam suteikti, nežinau, bent minimalią kažkokią tai kontrolę, kokią jisai gali turėti, <...>“ (E3). Galiausiai, **siekiant, kad vaikas nenukentėtų savo paties apsaugos procese, turėtų būti užtikrinamas tinkamas vaiko atstovavimas**: „<...>, turėtų turėt vaikas tiek atstovą pagal įstatymą baudžiamajame procese, nu, tai arba tėvus, arba vaiko teisių skyriaus specialistą, tiek turėtų turėt įgaliotą atstovą, advokatą. <...> ir tiesiog jo įstatyminiai atstovai, <...> turėtų imtis visų galimų veiksmų, kad <...>, apklausė vaiką, vaikas gauna psichologinę pagalbą ir vaikas nuo to proceso būtų

tiesiog, nu, daugiau netampomas, apribojamas, apsaugojamas ir kad vaikas galėtų atsistatyti tiesiog psichologiškai ir gyventi toliau“ (E1).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog siekiant išspręsti baudžiamojo proceso metu kylančius iššūkius nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus, turėtų būti efektyvinamas duomenų rinkimas ir fiksavimas, vengiama daugkartinių apklausų su vaiku, rengiami mokymai specialistams, siekiant suteikti žinių bei tobulinti jų įgūdžius ir kompetencijas. Taip pat siekiant, kad vaikas nenukentėtų savo paties apsaugos procese, visais atvejais turėtų būti išklausoma vaiko nuomonė ir į ją turėtų būti atsižvelgiama, vaikas turėtų būti informuojamas apie visą procedūrą ir jo teises baudžiamajame procese bei turėtų būti užtikrinamas tinkamas vaiko atstovavimas skiriant vaikui atstovus pagal įstatymą.

DISKUSIJA

Tyrimo rezultatai parodė, jog šiuo metu yra taikomos specializuotos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programos, priemonės ir paslaugos, pritaikytos pagal įvairių tikslinių grupių poreikius ir amžių, jose akcentuojama skirtinga tematika, naudojami įvairūs metodai informacijai perteikti. Tačiau šie rezultatai yra priešingi K. Linkienės ir E. Štuopytės (2022) tyrimo rezultatams. Autorių teigimu, paslaugos teikiamos neatsižvelgiant į atskiro vaiko ir šeimos poreikius, kadangi kiekviena šeima skirtinga, pagalbos sprendimai taip pat gali būti skirtingi, tačiau trūksta individualizuotų paslaugų, teikiamos paslaugos vaikams ir tėvams yra vienodos. Šiuos duomenis patvirtina ir I. Tamutienė ir V. Auglytė (2018), pasak kurių, specifinių poreikių ar elgesio ir psichikos problemų turinčių vaikų apsaugai trūksta ne tik specializuotų paslaugų, bet ir jų tęstinumo.

Gauti tyrimo rezultatai atskleidė, jog vienas iš teigiamų seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos pokyčių buvo vaiko teisių apsaugos sistemos centralizavimas. Šiuos duomenis patvirtina K. Linkienės ir E. Štuopytės (2022) atlikto tyrimo rezultatai, kuriuose taip pat teigiama, jog vienas iš teigiamų pokyčių vaiko apsaugos srityje buvo vieningos vaiko teisių apsaugos sistemos atsiradimas, centralizavimas, dėl ko organizacija tapo tokia didelė ir nepriklausoma.

Tyrimo rezultatai taip pat rodo, jog vienas iš teigiamų pokyčių teisėsaugos srityje, susijęs su tuo, jog šiai dienai užtikrinama tinkama vaiko apklausos baudžiamajame procese atmosfera, t. y., įrengti vaiko apklausos kambariai. Šiuos rezultatus patvirtina E. Privenienė (2021), kurios teigimu, šiai dienai yra pasiektas teisėsaugos institucijų tikslas užtikrinti vaikų apklausų vykdymą tam specialiai įrengtose ir pritaikytose patalpose, siekiant išvengti neigiamo poveikio vaikams.

Gauti tyrimo rezultatai rodo, jog šiai dienai susiduriama su seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programų, priemonių ir paslaugų trūkumo mažesnėse savivaldybėse problema. Taip pat tyrimo dalyviai atskleidė, jog nėra pakankamai išvystytas pagalbos vaikams tinklas, kai kuriose savivaldybėse yra prastesnis paslaugų prieinamumas. Šiuos rezultatus patvirtina K. Linkienės ir E. Štuopytės (2022) atlikto tyrimo rezultatai, kuriuose teigiama, jog Lietuvoje trūksta įvairių paslaugų ne tik šeimai, bet ir vaikams, jų laukimo laikas ilgas, todėl pasitaiko atvejų, kai šeima apskritai negauna pagalbos. Taip pat, anot I. Tamutienės ir V. Auglytės (2018), savivaldybės teikia paslaugas, kurios yra ne visiems prieinamos, ypač rajonuose gyvenantiems asmenims, todėl suteikti reikalingas paslaugas vaikams ir šeimoms yra labai sudėtinga. Tam įtakos gali turėti netolygus paslaugų teikėjų tinklas ir šeimų ribotos galimybės pasiekti paslaugų teikėjus.

Tyrimo rezultatai parodė, jog įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje susiduriama ir su specialistų trūkumo problema. Vienas iš tyrimo dalyvių akcentavo, jog trūksta būtent specializacijų turinčių psichologų. Šie rezultatai atitinka K. Linkienės ir E. Štuopytės (2022) tyrimo rezultatus, kurie atskleidžia, jog siekiant suvaldyti smurtą prieš vaikus, svarbu pasiūlyti tiek psichologo, tiek psichoterapeuto paslaugas, tačiau

šioje vietoje susiduriama su psichologų, kurie galėtų teikti paslaugas vaikams ir šeimoms, trūkumu. Be to, tais atvejais, kai yra teikiamos psichologo paslaugos, jos trunka labai trumpą laiką, o kitų paslaugų pasiūla yra labai ribota.

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, jog įgyvendinant įvairias seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programas, priemones ir paslaugas susiduriama su jų tęstinumo trūkumu. Šiuos rezultatus patvirtina K. Linkienė ir E. Štuopytė (2022), pasak kurių, didelis ir neišspręstas iššūkis apsaugant vaikus nuo smurto yra paslaugų tęstinumo trūkumas, kadangi paslaugų teikimas dažnu atveju būna labai epizodinis ir ribotas, trūksta ilgalaikės pagalbos.

Gauti tyrimo rezultatai rodo, jog šiai dienai susiduriama ir su vaikų dalyvavimo sprendimų priėmimo, t. y., vaikų neįtraukimo į prevencijos programų, priemonių ar paslaugų kūrimą, kuriose jie patys turi dalyvauti, problema. Šie rezultatai atitinka M. Vosz ir kt. (2023) rezultatus, pasak kurių, vis labiau pripažįstama vaikų dalyvavimo priimanant sprendimus svarba, tačiau yra nedaug pavyzdžių, kai vaikai turi realią galimybę prisidėti prie seksualinės prievartos prieš vaikus ugdymo ir kitų programų kūrimo ir įgyvendinimo proceso.

Taip pat tyrimo rezultatai parodė, jog specialistams, dirbantiems su vaikais ir smurtautojais, trūksta bendravimo, profesinio pasirengimo kompetencijų bei mokymų jų žinioms, įgūdžiams ir kompetencijoms tobulinti. Šiuos rezultatus patvirtina I. Tamutienės ir V. Auglytės (2018) tyrimo rezultatai, kuriuose teigiama, jog vaiko apsaugą užtikrinančių specialistų kvalifikacija ir jos kėlimas yra didžiulė problema. Taip pat, nors yra organizuojami mokymai specialistams, jie vertinami skeptiškai, kadangi trūksta aiškumo, teorinio, mokslinio pagrįstumo, nuolatinio žinių atnaujinimo. Be to, ne visos žinios yra naudingos ir pritaikomos praktiškai, kadangi nėra atsižvelgiama į skirtingų specialistų poreikius. Tai patvirtina ir N. Muridzo ir kt. (2018) bei M. Danaeifar ir kt. (2022), pasak kurių, susiduriama su specialistų specializuoto (kvalifikuoto) mokymo, tam tikrų gebėjimų, įgūdžių, kompetencijų, patirties trūkumu, kas gali užkirsti kelią gijimui ir sukelti antrinę traumą vaikui.

Tyrimo rezultatai atskleidė ir tai, jog seksualinės prievartos prieš vaikus tema šiai dienai dar yra pakankamai tabu tema suaugusiems apie ją kalbėti su vaikais. Tyrimo dalyviu teigimu, ši tema, nors daug kam yra girdėta, tačiau yra pakankamai nauja kultūrine prasme, dėl ko tėvai ir ugdymo įstaigose dirbantys specialistai stokoja žinių ir bijo apie ją kalbėti su vaikais. Šiuos rezultatus patvirtina M. Bytauto ir S. Daukilo (2023) atlikto tyrimo rezultatai, kuriuose teigiama, jog tėvams sunku atvirai kalbėti lytiškumo temomis, įskaitant apie lytinius organus, lytinį aktą, abortą, su savo vaikais. Taip pat ir lytiškumo ugdymo pamokas vedantiems mokytojams lytiškumo temos dažnu atveju yra tabu, dėl ko jie nenori vesti šių užsiėmimų.

Gauti tyrimo rezultatai taip pat parodė, jog šiai dienai susiduriama su neigiamu visuomenės požiūriu į lytinio švietimo ugdymo programą, įskaitant tėvų nenorą, baimę ir priešinimąsi leisti savo vaikus į tokias programas. Tačiau šie rezultatai yra priešingi M. Bytauto ir S. Daukilo (2023) tyrimo

rezultatams. Autorių teigimu, tėvai lytiškumo ugdymą mokykloje vertina kaip reikalingą, siekiant skatinti vaikus kritiškai mąstyti ir kalbėti lytiškumo temomis, nors yra ir tokių tėvų, kurie baiminasi dėl ankstyvo, vaikų amžiui netinkamo lytiškumo ugdymo.

Gauti tyrimo rezultatai rodo, jog nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus baudžiamajame procese susiduriama su įrodymų trūkumo ir vaikų parodymų patikimumo problemomis. Tyrimo dalyvių teigimu, seksualinio smurto atvejais trūksta akivaizdžių bruožų arba objektyvių įrodymų, todėl vaiko žodiniai parodymai tampa esminiu įrodymų šaltiniu. Tačiau ir šioje vietoje susiduriama su vaikų parodymų patikimumo problemomis, kadangi, kaip teigia tyrimo dalyviai, maži vaikai dažniau yra mažiau iškalbūs, painiojasi parodymuose, iškreipia tam tikrą informaciją, todėl jų parodymai yra netikslūs ir vertinami kaip per silpni, nepakankami, abejotini. Šie rezultatai atitinka K. Linkienės ir E. Štuopytės (2022) tyrimo rezultatus, kuriuose teigiama, jog pasitaiko atvejų, kai tyrimai apskritai nėra pradedami dėl neatpažintų ir neįrodytų smurto atvejų, kadangi trūksta įrodymų. Taip pat vaikai dėl jauno amžiaus ne visada gali logiškai išreikšti savo mintis. Tai patvirtina ir R. Žibaitė–Neliubšienė (2016), pasak kurios, vaikų parodymų įrodomoji vertė yra mažesnė, kadangi dėl amžiaus ir patiriamo streso vaikas gali negebėti perteikti informacijos, suprasti tam tikrų netinkamo elgesio elementų, savaip interpretuoti įvykių seką. Be to, ne visi vaikai kalba aiškiai, artikuliuotai, be klaidų, todėl apklausėjui gali būti sunku suprasti, ką vaikas nori pasakyti, ir tokiu atveju atsiranda daug erdvės interpretacijai.

Tyrimo rezultatai taip pat parodė, jog pasitaiko atvejų, kai specialistams, atliekantiems vaikų apklausas baudžiamojo proceso metu, trūksta kompetencijų ir įgūdžių tinkamai apklausti vaikus. Šie rezultatai atitinka I. Tamutienės (2018) ir D. Tselenti ir kt. (2025) rezultatus, kurių teigimu, nepakankami specializuoti interviu įgūdžiai yra vienas iš iššūkių, susijusių su seksualinės prievartos prieš vaikus tyrimu. Pasak I. Tamutienės (2018), apklausiant vaikus specialistai turi turėti žinių ir gebėjimų, kaip tai tinkamai padaryti, kad nesukelti dar didesnės žalos vaikui, tačiau tokių atvejų ir galimybių pasitaiko mažai.

Gauti tyrimo rezultatai atskleidė, jog nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus baudžiamajame procese susiduriama su netinkamo vaiko atstovavimo problemomis, kuomet nėra reaguojama į situacijas, kai vaiką atstovauja netinkamas asmuo, kuris, pvz., gina smurtautoją ar netiki vaiko pasakojimu. Šiuos rezultatus patvirtina R. Jakštienė (2017) ir E. Privenienė (2021), kurių teigimu, praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet atstovu pagal įstatymą paskiriamas vienas iš tėvų, neatsižvelgiant į vaiko interesų apsaugos poreikį. Vis dar pasitaiko atvejų, kai pats smurtautojas atstovauja vaiką arba jį atstovaujantys asmenys laikosi priešingos pozicijos nei vaikas, siekia sau palankaus proceso sprendimo, netiki vaiko pasakojimu, stengiasi palaikyti smurtautoją, kad šis išvengtų atsakomybės, daro poveikį vaikui, dėl ko kyla interesų konfliktai ir toks asmuo iš esmės

negali atstovauti vaiko, todėl turi būti sprendžiamas klausimas dėl tinkamo atstovo paskyrimo, kuris realiai galėtų padėti įgyvendinti vaiko, kaip nukentėjusiojo, teises.

Be to, tyrimo rezultatai atskleidė, jog susiduriama su tarpinstitucinio bendradarbiavimo problemomis, kuomet nėra užtikrinamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas nagrinėjant smurto atvejus, trūksta veiksmų koordinavimo, institucijos veikia nepriklausomai viena nuo kitos. Taip pat tyrimo dalyviai pažymėjo, jog trūksta informacijos kaitos tarp specialistų ir institucijų. Šiuos rezultatus patvirtina I. Tamutienė ir V. Auglytė (2018) ir D. Tselenti ir kt. (2025), pasak kurių, susiduriama su tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka, kuri užkerta kelią operatyviam informacijos keitimuisi bei pagalbos priemonių ir paslaugų nedubliavimui.

Tyrimo rezultatai parodė, jog daugkartinių apklausų su vaiku atlikimas prisideda prie pakartotinio vaiko traumavimo. Tyrimo dalyvių teigimu, vaikui kyla rizika dar kartą patirti traumą, kai reikia daug kartų pasakoti ir detaliai prisiminti neigiamą seksualinės prievartos patirtį. Priešingai, daugėja tyrimų, kuriuose pakartotinės apklausos vertinamos kaip veiksmingos atskleidžiant naują informaciją. S. P. Brubacher ir kt. (2019) ir D. Fernandes ir kt. (2023) pažymi, jog daugkartinės apklausos yra naudingos vaikams dėl jų raidos lygio, įskaitant intelekto sutrikimus, ar motyvacijos trūkumo, įskaitant nenoriai bendraujančius vaikus, kuriems gali reikėti daugiau laiko užmegzti kontaktą su apklausėju ir papasakoti apie savo patirtį.

IŠVADOS

Iš teorinės seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos analizės galima padaryti tokias išvadas:

1. Seksualinė prievarta prieš vaikus susijusi su neteisėtais suaugusio asmens veiksmais, kai šis pasinaudodamas savo pranašumu, panaudodamas jėgą, grasinimus ar prievartą, išnaudoja nesubrendusį, silpnesnį, iki galo nesuvokiantį seksualinių santykių pasekmių ir negalintį duoti pagrįsto sutikimo vaiką seksualiniam pasitenkinimui gauti. Seksualinė prievarta siejama su įvairiais tipais, įskaitant nekontaktinį seksualinį prievartavimą, apimantį virtualią bei žodinę veiklą, ir kontaktinį seksualinį prievartavimą, apimantį aktyvius fizinius veiksmus, kurie siejami su asmens ribų nepaisymu bei teisių į savarankiškumą ir laisvą pasirinkimą pažeidimu.

2. Lietuvoje kasmet užregistruojami keli šimtai nuo seksualinių nusikaltimų nukentėjusių vaikų, tačiau latentinė dalis gali būti ženkliai didesnė lyginant su oficialiais duomenimis. Statistiniai duomenys atskleidė, jog kiekvienais metais Lietuvoje vaikai dažniausiai nukenčia nuo tvirkinimo veiksmų. Didžiąja dalimi seksualinių nusikaltimų aukomis tampa mergaitės lyginant su berniukais. Taip pat amžiaus augimas koreliuoja su didesne tikimybe tapti seksualinių nusikaltimų aukomis. Be to, dažniausiai vaikus seksualiai išnaudoja asmenys, priklausantys artimiausiai aukos aplinkai.

3. Individualiu lygmeniu riziką patirti seksualinę prievartą vaikui kelia priklausomybė nuo aplinkinių, jaunas amžius, moteriška lytis, negalia, nebrandumas, ankstyvosios paauglystės laikotarpis. Šeimos lygmeniu – nepriežiūra, tėvystės įgūdžių, globos, paramos stoka, tėvų skyrybos, patėvio turėjimas, prasti santykiai, menkas prierašumas, bendravimo trūkumas. Prie aplinkos veiksnių priskiriami socialinės paramos trūkumas, socialinė ir ekonominė padėtis, socialinė izoliacija, silpna teisinė kontrolė, kultūros ir lyčių normos, ribotos mokymosi galimybės, skurdas. Neigiama seksualinės prievartos patirtis vaikystėje sukelia neigiamą poveikį psichinei, fizinei sveikatai, elgesiui, emocinei gerovei, socialinei ekonomikai, įskaitant psichikos sveikatos sutrikimus, medicininės problemas, fizinius sužalojimus, įprasto elgesio pakitimus, slegiančias emocijas, finansinius sunkumus.

4. Sprendžiant vaiko apsaugos nuo seksualinės prievartos problemą reikalinga įvairių sričių, įskaitant švietimo, sveikatos priežiūros, vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ir kitų specialistų bei institucijų sistema, tinkamas ir pakankamas teisinis reglamentavimas bei išvystytas ir pakankamas paslaugų teikimo tinklas. Tačiau įgyvendinant prevenciją susiduriama su tam tikrais trikdžiais, įskaitant prevencinių programų kūrimo ir įgyvendinimo problemas, programų vaikų žalingam seksualiniam elgesiui, vaikų dalyvavimo priimant sprendimus trūkumą, specialistų ir institucijų bendradarbiavimo, didelio darbo krūvio, nepakankamos informacijos sklaidos, nepakankamų žinių, įgūdžių, kompetencijų trūkumą tinkamai apklausti vaikus, laiku surinkti įrodymus, vilkinamų tyrimo terminų, vaiko nuomonės neišklausymo, privatumo, pakankamo nukentėjusiųjų informavimo,

neigiamų asmeninių įsitikinimų bei pakartotinio traumavimo problemas. Taikant įvairias paslaugas ir pagalbos priemones susiduriama su paslaugų ir jų tęstinumo, individualizuotų paslaugų trūkumu, neišvystytu paslaugų tinklu, ilgais paslaugų laukimo terminais, veiksmų koordinavimo trūkumu, kurie turi įtakos ir perteklinei intervencijai bei paslaugų dubliavimui.

Iš empirinės seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos analizės galima padaryti tokias išvadas:

Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai:

- Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencija programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje siejama su tam tikrais teigiamais aspektais: aktualėjančia tema politiniu aspektu, didėjančiu žiniasklaidos dėmesiu, pranešimų apie smurtą skaičiumi dėl pilietinio aktyvumo, švietimo įstaigų įsitraukimu į vykdomas prevencijos programas. Taip pat vykdomas lytinio švietimo ugdymas mokyklose vertinamas kaip tinkamas įrankis didinti vaikų sąmoningumą, prevencijos programos pritaikomos pagal įvairių tikslinių grupių poreikius, akcentuojama skirtinga tematika, padedanti apsisaugoti nuo smurto, naudojami skirtingi metodai informacijai perteikti, turimos tikslinės prevencijos programos, orientuotos į konkrečią smurto formą, svarbus nevyriausybinių organizacijų vaidmuo stiprinant vaikų apsaugą, vaikų linijos atsiradimas, prevencijos programų pagalba identifikuojamos esamos aukos ir pati problema.

- Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencija instituciniame lygmenyje taip pat siejama su tam tikrais teigiamais aspektais, įskaitant Centro įkūrimą pagal Barnahus modelį, vaiko teisių apsaugos sistemos centralizavimą. Kaip teigiami pokyčiai teisėsaugos srityje išskiriami įrengti vaiko apklausos kambariai, psichologų vykdomos vaikų apklausos, vaiko advokato atsiradimas, vaiko apsaugos nuo pakartotinio susidūrimo su smurtautoju teisiniame procese užtikrinimas, specialistų kompetencijų tobulinimas. Taip pat paminėtini teigiami pokyčiai įstatymų leidybos lygmenyje, įskaitant draudimą asmenims, teistiems už seksualinius nusikaltimus, dirbti su vaikais, greitesnį reagavimą į smurto prieš vaikus atvejus bei įtvirtintą prevencinių paslaugų sąvoka, suteikiančią galimybę plėtoti prevencines veiklas.

Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai:

- Įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją neišvengiamai susiduriama su programų, priemonių ir paslaugų trūkumu tiek mažesnėse savivaldybėse, tiek naujų technologijų keliamoms problemoms atliepti, jų įgyvendinimo nuoseklumo, tęstinumo, prieinamumo problemomis, informacijos apie vykdomas programas, specialistų trūkumu. Pažymima, jog trūksta ir įvairių programų, priemonių ir paslaugų linkusiems nusikalsti asmenims, pažeidžiamoms grupėms. Taip pat vaikai neįtraukiami į programų, priemonių ar paslaugų kūrimą, trūksta poveikio vertinimo priemonių. Susiduriama ir su specialistų kompetencijų bendrauti su vaikais, profesinio pasirengimo bei didesnio žinomumo specialistams, įstaigoms vieniems apie kitus trūkumu. Šiai dienai

neužtikrinamos prevencinės priemonės vaikų prieigai prie pornografinio turinio ir naujai atsirandančioms galimybėms išnaudoti vaikus. Be to, seksualinės prievartos prieš vaikus tema yra tabu tema suaugusiems apie ją kalbėti su vaikais, suaugusiesiems trūksta motyvacijos įsitraukti į prevenciją, žiniasklaida kelia baimę ir nesaugumo jausmą, visuomenė neigiamai vertina lytinio švietimo ugdymo programą.

- Nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus baudžiamajame procese susiduriama su įrodymų, specialistų kompetencijų atliekant vaikų apklausas trūkumu, vaikų parodymų patikimumo, duomenų rinkimo ir fiksavimo problemomis. Pasitaiko atvejų, kai nėra išklausoma ir atsižvelgiama į vaiko nuomonę, vaikas netinkamai atstovaujamas. Taip pat nėra užtikrinamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas nagrinėjant smurto atvejus, trūksta pasikeitimo informacija tarp specialistų, institucijų. Be to, nėra apibrėžto veiksmų kiekio, leidžiančio konstatuoti smurtą, susiduriama su kardomųjų priemonių skyrimo problemomis, ilgais bylų nagrinėjimo terminais, mokymų specialistams trūkumu, daugkartinių apklausų atlikimu, vaikui įteigiama informacija apie patirtą smurtą bei antrine vaiko viktimizacija dėl neigiamos aplinkinių ir žiniasklaidos reakcijos.

Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės:

- Tobulinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją reikėtų diegti programas, priemones ir paslaugas pažeidžiamoms grupėms, linkusiems nusikalsti asmenims, naujų technologijų keliamoms problemoms suvaldyti, stiprinti tėvų vykdomą prevenciją savo vaikams, kurti smurto prieš vaikus problemos sprendimo strategiją, didinti informuotumą apie vykdomas programas. Taip pat svarbu užtikrinti institucijų veiksmų koordinavimą, siekiant išvengti fragmentiškumo, pasikeitimą informacija apie žinomus smurto atvejus. Be to, reikėtų didinti linkusių nusikalsti asmenų sąmoningumą įsitraukti į prevenciją, organizuoti susitikimus su tėvais, siekiant suteikti žinių apie vykdomas programas bei kelti specialistų kompetencijas.

- Siekiant išspręsti baudžiamojo proceso metu kylančius iššūkius nagrinėjant seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus, reikėtų efektyvinti duomenų rinkimą ir fiksavimą, vengti pakartotinių apklausų, rengti mokymus specialistams, siekiant kelti jų kompetencijas. Taip pat visais atvejais turėtų būti išklausoma vaiko nuomonė ir į ją atsižvelgiama, vaikas informuojamas apie jo teises baudžiamajame procese, užtikrinamas tinkamas vaiko atstovavimas, kad jis nenukentėtų savo paties apsaugos procese.

REKOMENDACIJOS

1. Atsižvelgiant į atlikto kokybinio tyrimo rezultatus, jog įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją susiduriama su programų, priemonių ir paslaugų įvairioms tikslinėms grupėms, įskaitant linkusius nusikalsti asmenis, pažeidžiamas grupes, trūkumu, neužtikrinamomis prevencinėmis priemonėmis naujų technologijų keliamoms problemoms, lengvai vaikų prieigai prie pornografinio turinio, naujai atsirandančioms galimybėms išnaudoti vaikus, spręsti, būtų prasminga Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai, Nacionalinei švietimo agentūrai, nevyriausybiniams organizacijoms inicijuoti naujų programų, priemonių ir paslaugų kūrimą bei įgyvendinimą, siekiant atliepti šių tikslinių grupių poreikius ir suvaldyti arba bent jau sumažinti dėl naujų technologijų kylančius iššūkius.

2. Remiantis kokybinio tyrimo rezultatais apie specialistų žinių, įgūdžių ir kompetencijų trūkumą įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją, būtų prasminga Švietimo, mokslo ir sporto, Teisingumo ministerijoms, nevyriausybiniams organizacijoms ir kitoms įstaigoms bei organizacijoms inicijuoti privalomus teminius įvairių sričių specialistų, veikiančių seksualinės prievartos prieš vaikus tematikoje, mokymus bei kvalifikacijos kėlimo kursus. Mokymai ir kvalifikacijos kėlimo kursai turėtų būti nukreipti į specialistų mokymą tobulinant bendravimo su vaikais, profesinio pasirengimo kompetencijas. Baudžiamajame procese dirbantiems specialistams turėtų būti teikiamos žinios apie tai, kaip tinkamai atlikti vaikų apklausas, rinkti ir fiksuoti duomenis, juos vertinti, saugoti.

3. Atsižvelgiant į kokybinio tyrimo rezultatus, jog susiduriama su seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos programų, priemonių ir paslaugų įgyvendinimo nuoseklumo trūkumu, institucijų veiksmų koordinavimo, pasikeitimo informacija, tarpinstitucinio bendradarbiavimo problemomis, būtų prasminga LR Vyriausybei ir LR Seimui inicijuoti vaiko teisių apsaugos arba smurto prieš vaikus prevencijos strategijos kūrimą, siekiant aiškiai apibrėžti įvairių specialistų ir institucijų veiksmus ir atsakomybę, kad būtų išvengta veiksmų fragmentiškumo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abera, L., Aliye, A., Tadesse, K., Guta, A. (2021). Magnitude of Child Sexual Abuse and Its Associated Factors Among High School Female Students in Dire Dawa, Eastern Ethiopia: A Cross-sectional Study. *Reproductive Health*, 18(224), 1–12.
2. Abramavičius, A., Švedas, G. (2008). Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*, 66(1), 8–18.
3. Acus, A., Kraniauskas, L. (2022). Smurto artimoje aplinkoje dinamika Klaipėdos mieste 2010–2014 metais: teorinis–teisinis diskursas. *Tiltai: socialiniai mokslai*, 1(88), 134–159.
4. Aebi, M. F., Caneppele, S., Harrendorf, S., Hashimoto, Y. Z., Jehle, J. M., Khan, T. S., Kühn, O., Lewis, C., Molnar, L., Smit, P., Þórisdóttir, R. and national correspondents. (2021). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2021, Sixth edition*. Göttingen University Press.
5. Ali, S., Pasha, S., Cox, A., Youssef, E. (2024). Examining the Short and Long-Term Impacts of Child Sexual Abuse: A Review Study. *SN Social Sciences*, 4(56), 1–15.
6. Assink, M., Van der Put, C. E., Meeuwssen, M. W., de Jong, N. M., Oort, F. J., Stams, G. J. J., Hoeve, M. (2019). Risk Factors for Child Sexual Abuse Victimization: A Meta-Analytic Review. *Psychological Bulletin*, 145(5), 459–489.
7. Bayrak, N. G., Akpınar, D., Top, F. Ü., Uzun, S. (2022). The Evaluation of Child Sexual Abuse: Child Advocacy Center Example. *Journal of Dr. Behcet Uz Children's Hospital*, 12(1), 67–75.
8. Bakar, N. A., Zain, R. M. (2024). Psychological Impact and Recovery Support: Sexual Abuse Victims in Children. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 14(12), 3766–3789.
9. Barkauskaitė–Lukšienė, Ž. (2008). Smurto raiška bendrojo lavinimo mokykloje. *Socialinis ugdymas*, 6(17), 67–83.
10. Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S., Tonia, T. (2013). The Current Prevalence of Child Sexual Abuse Worldwide: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Public Health*, 58(3), 469–483.
11. Batool, S. S., Chatrath, S. K., Batool, S. A., Abtahi, A., Ashraf, A. (2024). Psycho-Social Sufferings and Sexual Difficulties Among Female Survivors of Child Sexual Abuse in Pakistan. *BMC Psychiatry*, 24(585), 1–12.
12. Bienfait, M. M., Simon, I. K., Gabin, B. K., Cathy, K. K., Françoise, M. K., Jean-Baptiste, K. S. Z. (2019). Determinants of Sexual Violence in the City of Lubumbashi: Household Survey in Kampemba Health District. *Open Access Library Journal*, 6(7), 1–11.
13. Bytautas, M., Daukilas, S. (2023). Vertybių naratyvai lytiškumo ugdymo temomis: pedagogų pasirengimas ar atsitraukimas?. *Pedagogika*, 150(2), 146–170.
14. Brubacher, S. P., Poole, D. A., Dickinson, J. J., Rooy, D., Szojka, Z. A. (2019). Effects of Interviewer Familiarity and Supportiveness on Children's Recall Across Repeated Interviews. *American Psychological Association*, 43(6), 507–516.
15. Bučiūnas, G., Velička, V. (2017). Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, 18, 165–183.
16. Castro, Á., Ibáñez, J., Maté, B., Esteban, J., Barrada, J. R. (2019). Childhood Sexual Abuse, Sexual Behavior, and Revictimization in Adolescence and Youth: A Mini Review. *Frontiers in Psychology*, 10, 1–5.

17. Celik, P. (2024). The Effectiveness of School-Based Child Sexual Abuse Prevention Programmes Among Primary School-Aged Children: A Systematic Review. *International Journal of Educational Research Open*, 7, 1–11.
18. Danaeifar, M., Arshi, M., Moghanibashi–Mansourieh, A. (2022). Child Sexual Abuse in Iran: A Systematic Review of the Prevalence, Risk Factors, Consequences, Interventions and Laws. *Journal of Injury and Violence Research*, 14(3), 225–236.
19. Danaeifar, M., Arshi, M., Ostadhashemi, L., Moghanibashi–Mansourieh, A. (2022). Facilitators and Barriers to Child Sexual Abuse Interventions: A Qualitative Study of Interventions in Iran. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 16(4), 1–11.
20. David, A. N., Wapmuk, A. E., Ezechi, O. C. (2016). Child Sexual Abuse: A Hidden Epidemic. *Njcb Online*, 7(7), 6–11.
21. Davis, D. W., Pressley–McGruder, G., Jones, V. F., Potter, D., Rowland, M., Currie, M., Gale, B. (2013). Evaluation of an Innovative Tool for Child Sexual Abuse Education. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22(4), 379–397.
22. Devgun, M., Roopesh, B. N., Seshadri, S. (2021). Breaking the Silence: Development of a Qualitative Measure for Inquiry of Child Sexual Abuse (CSA) Awareness and Perceived Barriers to CSA Disclosure. *Asian Journal of Psychiatry*, 57, 1–8.
23. *Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis Lietuvos Respublikoje.* (2004–2024). Informatikos ir ryšių departamentas. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2023&period=1-11&group=163>.
24. *Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius nepilnamečius Lietuvos Respublikoje.* (2004–2024). Informatikos ir ryšių departamentas. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2023&period=1-11&group=163>.
25. Erens, B., De Ruiter, C., Otgaar, H., Humblet, J. (2022). Based Risk Factors for Child Maltreatment: Do Child Protection Workers Use them in their Case Investigations?. *British Journal of Social Work*, 52(7), 3945–3963.
26. *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES 2011 m. gruodžio 13 d. dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR.* 2011.
27. *Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos.* 2007/Nr. 136–6972.
28. Fernandes, D., Gomes, J. P., Albuquerque, P. B., Matos, M. (2024). Forensic Interview Techniques in Child Sexual Abuse Cases: A Scoping Review. *Trauma Violence Abuse*, 25(2), 1382–1396.
29. Ferragut, M., Cerezo, M. V., Ortiz–Tallo, M., Rodríguez–Fernandez, R. (2023). Effectiveness of Child Sexual Abuse Prevention Programs on Knowledge Acquisition: A Meta–Analytical Study. *Child Abuse & Neglect*, 146(2), 1–11.
30. Ferreira, E. R., Aznar–Blefari, C., Priolo, S. R., Zibetti, M. R. (2022). Integrative Review Addressing the Effectiveness of Child Sexual Abuse Preventive Interventions. *Psicologia: Teoria e Prática*, 24(2), 1–19.
31. Finkelhor, D. (2007). Prevention of Sexual Abuse Through Educational Programs Directed Toward Children. *Pediatrics*, 120(3), 640–645.

32. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: vadovėlis*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras.
33. Globos namai „UŽUOVĖJA“. Edukacinis centras. Prieiga per internetą: <https://www.uzuoveja.lt/edukacinis-centras/apie-edukacini-centra/86>.
34. Guastaferrero, K., Melchior, M. S., Heng, S., Trudeau, J., Holloway, J. L. (2024). Maximizing the Reach of Universal Child Sexual Abuse Prevention: Protocol for an Equivalence Trial. *Contemporary Clinical Trials Communications*, 41(2), 1–7.
35. Gubbels, J., van der Put, C. E., Stams, G. J. J., Assink, M. (2021). Effective Components of School-Based Prevention Programs for Child Abuse: A Meta-Analytic Review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 24(3), 553–578.
36. Gwirayi, P. (2012). Child Sexual Abuse among Urban Secondary School Pupils: Impact of Family Characteristics and Family Structure. *International Review of Social Sciences and Humanities*, 3(1), 36–50.
37. Haaken, J., Lamb, S. (2000). The Politics of Child Sexual Abuse. *Society*, 37(4), 7–14.
38. Hartman, D. T., Wang, Y., Wu, Y., Goldfarb, D., Vidales, D., Qin, J., Eisen, M. L., Goodman, G. S. (2023). Childhood Sexual Abuse: A Longitudinal Study of Disclosures and Denials. *Child Maltreatment*, 28(3), 462–475.
39. Jakštienė, R. (2017). Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra. *Jurisprudencija*, 24(2), 359–386.
40. Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E., Kaldal, A. (2024). *Justice and Recovery for Victimized Children: Institutional Tensions in Nordic and European Barnahus Models*. Springer Nature.
41. Kairienė, B. (2013). *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos: Monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
42. Kiliukevičienė, V., Viltrakytė, I. (2012). Seksualiniai nusikaltimai prieš vaikus ir paauglius Lietuvoje. *Sveikatos mokslai*, 22(2), 12–19.
43. Kuginytė–Arlauskienė, I., Butvilas, T. (2007). Paauglių seksualinės prievartos prevencijos prielaidos. *Social Inquiry into Well-Being*, 6(2), 51–57.
44. Landberg, Å., Kaldal, A., Eriksson, M. (2023). Paths of Disclosure – The Process of Sharing Experiences of Child Sexual Abuse. *Children & Society*, 37(5), 1535–1554.
45. Li, Y., Yuan, M., Chang, J., Zhang, T., Chen, L., Xie, G., Chen, S., He, Y., Su, P. (2023). Association of Child Sexual Abuse Victimization and Murderous Behaviors and the Mediating Role of Psychological Adjustment among College Students in China. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(1–2), 1842–1867.
46. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. 2011/Nr. 72–3475 (a. r. nuo 2023–07–01).
47. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000/Nr. 89–2741 (a. r. nuo 2025–02–01 iki 2025–12–31).
48. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002/Nr. 37–1341 (a. r. nuo 2025–02–01 iki 2026–06–29).
49. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 2000/Nr. 74–2262 (a. r. nuo 2025–04–17 iki 2026–03–31).
50. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992/Nr. 220–0 (a. r. nuo 2022–05–22).
51. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2024 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. A1–732 „Dėl Specializuotos pagalbos galimai seksualinį smurtą patyrusiems vaikams poreikio nustatymo ir teikimo aprašo patvirtinimo“. 2024/Nr.18936. TAR (a. r. nuo 2025–05–01).

52. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro 2021 m. liepos 30 d. įsakymas Nr. V-1765 „Dėl Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškosios lyties asmenims aprašo patvirtinimo“. 2021/Nr.16812. TAR (a. r. nuo 2024-11-06).
53. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 metų veiklos ataskaita. (2008)
54. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita. (2009)
55. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2009 metų veiklos ataskaita. 2010/Nr. 4-1.
56. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2010 metų veiklos ataskaita. 2011/Nr. 4-7.
57. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2011 metų veiklos ataskaita. 2012/Nr. 4-11.
58. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita. 2013/Nr. 4-1.
59. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014/Nr. 4-4.
60. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015/Nr. 4-2.
61. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2015 metų veiklos ataskaita. 2016/Nr. 4-2.
62. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2016 metų veiklos ataskaita. 2017/Nr. 4-1.
63. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 metų veiklos ataskaita. 2018/Nr. 4-19.
64. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 metų veiklos ataskaita. 2019/Nr. 4-36.
65. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2019 metų veiklos ataskaita. 2020/Nr. 4-2.
66. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2020 metų veiklos ataskaita. 2021/Nr. 4-10.
67. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2021 metų veiklos ataskaita. 2022/Nr. 4-3.
68. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2022 metų veiklos ataskaita. 2023/Nr. 4-2.
69. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2023 metų veiklos ataskaita. 2024/Nr. 4-9.
70. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. (2018). *Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai*. UAB „Spauda“.
71. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita. (2006).
72. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita. (2007).
73. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. 1996/Nr. 33-807 (a. r. 2024-11-01).
74. Lindauer, R. J., Brilleslijper-Kater, S. N., Diehle, J., Verlinden, E., Teeuw, A. H., Middeldorp, C. M., Tuinebreijer, W., Bosschaart, T. F., Duin, E., Verhoeff, A. (2014). The

- Amsterdam Sexual Abuse Case (ASAC)–Study in Day Care Centers: Longitudinal Effects of Sexual Abuse on Infants and Very Young Children and Their Parents, and the Consequences of the Persistence of Abusive Images on the Internet. *BMC Psychiatry*, 14(295), 1–12.
75. Linkienė, K., Štuopytė, E. (2022). Experiences of Professionals Ensuring the Protection of Children from Violence. *Public Policy and Administration*, 21(3), 292–304.
 76. Malhotra, S., Biswas, P. (2006). Behavioral and Psychological Assessment of Child Sexual Abuse in Clinical Practice. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 2(1), 17–28.
 77. Manolios, E., Braoudé, I., Jean, E., Huppert, T., Verneuil, L., Revah–Levy, A., Sibeoni, J. (2022). Disclosing Child Sexual Abuse to a Health Professional: A Metasynthesis. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 1–12.
 78. Martin, E. K., Silverstone, P. H. (2013). How Much Child Sexual Abuse is „Below the Surface“ and Can We Help Adults Identify It Early?. *Frontiers in Psychiatry*, 4(58), 1–10.
 79. Martin, E. K., Silverstone, P. H. (2016). An Evidence–Based Education Program for Adults about Child Sexual Abuse („Prevent It!“) That Significantly Improves Attitudes, Knowledge, and Behavior. *Frontiers in Psychiatry*, 7, 1–13.
 80. Mathews, B., Collin–Vézina, D. (2019). Child Sexual Abuse: Toward a Conceptual Model and Definition. *Trauma, Violence & Abuse*, 20(2), 131–148.
 81. Mathews, B., Pacella, R., Scott, J. G., Finkelhor, D., Meinck, F., Higgins, D. J., Erskine, H. E., Thomas, H. J., Lawrence, D. M., Haslam, D. M., Malacova, E., Dunne, M. P. (2023). The Prevalence of Child Maltreatment in Australia: Findings from a National Survey. *Medical Journal of Australia*, 218(S6), S13–S18.
 82. McGill, L., McElvaney, R. (2022). Adult and Adolescent Disclosures of Child Sexual Abuse: A Comparative Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(1–2), 1163–1186.
 83. McGregor, K., Gautam, J., Glover, M., Jülich, S. (2013). Health Care and Female Survivors of Childhood Sexual Abuse: Health Professionals’ Perspectives. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22(6), 761–775.
 84. Miranda, M. H. H., Fernandes, F. E. C. V., Melo, R. A. D., Meireles, R. C. (2020). Sexual Violence Against Children and Adolescents: An Analysis of Prevalence and Associated Factors. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 54(21), 1–8.
 85. Moody, G., Cannings–John, R., Hood, K., Kemp, A., Robling, M. (2018). Establishing the International Prevalence of Self–Reported Child Maltreatment: a Systematic Review by Maltreatment Type and Gender. *BMC Public Health*, 18(1164), 1–15.
 86. Muridzo, N., Chikadzi, V., Kaseke, E. (2018). Challenges Faced by Professionals Working in Child Sexual Abuse Multi–Sectorial Forums: a Case of the Victim–Friendly System in Zimbabwe. *Social work*, 54(4), 452–468.
 87. Ogunjimi, A. I., Oliveira, W. A. D., Ventura, C. A. A., Silva, J. L. D., Silva, M. A. I. (2020). Experience–Based Perception of Vulnerability Factors to Child Sexual Abuse by Health Care Professionals in Nigeria: A Qualitative Approach. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23–24), 11435–11460.
 88. Pandey, S., Reddy, S. (2019). Risk Factors, Outcomes, and Protective Factors of Child Sexual Abuse in India: A Conceptual Framework. *Explorations–An E–Journal of the Indian Sociological Society*, 3(1), 3–26.
 89. Pedroso, M. R. D. O., Leite, F. M. C. (2022). Prevalence and Factors Associated with Sexual Violence against Children in a Brazilian State. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(16), 1–10.

90. Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., Gómez–Benito, J. (2009). The International Epidemiology of Child Sexual Abuse: A Continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse & Neglect*, 33(6), 331–342.
91. *Prevenčinės programos*. Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalba/prevencija/previncines-programos/>.
92. Privenienė, E. (2021). Nepilnamečių interesų užtikrinimas baudžiamajame procese. *Homo–societas–technologiae*, 1(8), 46–52.
93. Pūras, D., Ulevičiūtė, I. (2010). Vaikų seksualinė prievarta ir jos pasekmės. *Visuomenės sveikata*, 3(50), 19–23.
94. Rudolph, J., Zimmer–Gembeck, M. J., Shanley, D. C., Hawkins, R. (2017). Child Sexual Abuse Prevention Opportunities: Parenting, Programs, and the Reduction of Risk. *Child Maltreatment*, 23(1), 96–106.
95. Sakalauskas, G., Dobrynina, M., Justickaja, S., Kalpokas, V., Mališauskaitė–Simanaitienė, S., Nikartas, S., Pocienė, A. ir Zaksaitė, S. (2011). *Registruotas ir latentinis nusikaltamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 7. Vilnius: Eugrimas.
96. Scurich, N. (2024). Predictors of Substantiation in Child Sexual Abuse Investigations in the United States. *Journal of Family Violence*, 1–9.
97. Sheehan, D., Nelson, J., Carr, A. (2025). An Investigation Into the Positive and Negative Outcomes for Clinicians Working With Child Survivors of Sexual Abuse. *Child Abuse Review*, 34(1), 1–15.
98. Solehati, T., Maljuliani, D., Yuniar, N., Fernanda, C., Venturini, NurAini, N., Hermayanti, Y., Kosasih, C. E., Mediana, H. S. (2021). Preventing Child Sexual Abuse Skills Of Parents: Literature Review. *Jurnal Keperawatan Komprehensif (Comprehensive Nursing Journal)*, 7(2), 19–31.
99. Stoltenborgh, M., Van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M., Bakermans–Kranenburg, M. J. (2011). A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta–Analysis of Prevalence Around the World. *Child Maltreatment*, 16(2), 79–101.
100. Tamutienė, I. (2018). Vaiko apsaugos veiksmingumo problemos Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 17(1), 24–37.
101. Tamutienė, I., Auglytė, V. (2018). Institucinė rizika vaiko apsaugos srityje: specialistų galimybės ją suvaldyti. *Viešojo politika ir administravimas*, 17(3), 371–384.
102. Thomas, T. M., George, S., Sarma, U. A., Prabhakar, B., Menon, J. A. (2022). Predictors of Resilience Among Survivors of Child Sexual Abuse in Institutional Care in Kerala, India. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*, 18(1), 54–62.
103. Tian, T., Katz, I., Shang, X. (2024). Unveiling Child Sexual Abuse Disclosure in China: An Ecological Exploration of Survivors’ Experiences. *Children*, 11(6), 1–17.
104. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
105. Tsang, V. M., Verlinden, E., van Duin, E. M., Twisk, J. W., Brilleslijper–Kater, S. N., Gigengack, M. R., Verhoeff, A. P., Lindauer, R. J. (2021). The Amsterdam Sexual Abuse Case: What Scars did it Leave? Long–Term Course of Psychological Problems for Children Who have been Sexually Abused at a Very Young Age, and their Parents. *Child Psychiatry & Human Development*, 52(5), 891–902.
106. Tselenti, D., Carvalho, J., Azevedo, V., Gomes, H. S., Haubrock, L. S., Hillert, J., Rahm, C., Briken, P., Dekker, A., Joleby, M., Seto, M. C. (2025). Policing Child Sexual Exploitation and Abuse Cases: A Qualitative PRIORITY Study of the Challenges Faced by Law Enforcement Officers in Germany, Portugal, and Sweden. *Policing and Society*, 1–18.

107. *Vaikystė be smurto*. Paramos vaikams centras. Prieiga per internetą: <https://pvc.lt/vaikyste-be-smurto/apie-programa-3/>.
108. *Vaiko teisių konvencija*. 1989/Nr. 60–1501.
109. Vimukthi, U., Karunanayake, P. (2023). A Study on the Effects of a Prevention Program on Preschool Children's Knowledge of Primary Prevention Strategies for Child Sexual Abuse. *International Journal of Indian Psychology*, 11(4), 142–153.
110. Vosz, M., McPherson, L., Tucci, J., Mitchell, J., Fernandes, C., Macnamara, N. (2023). It Is Time to Focus on Prevention: a Scoping Review of Practices Associated with Prevention of Child Sexual Abuse and Australian Policy Implications. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice*, 6(1), 79–107.
111. Wahid Satar, S. N. A., Norhayati, M. N., Sulaiman, Z., Othman, A., Yaacob, L. H., Nik Hazlina, N. H. (2021). Predisposing Factors and Impact of Child Victimization: A Qualitative Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(17), 1–14.
112. Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S., Shlonsky, A. (2015). School-based Education Programmes for the Prevention of Child Sexual Abuse: A Systematic Review. *Campbell Systematic Reviews*, 11(1), 1–180.
113. Wild, T. S., Müller, I., Fromberger, P., Jordan, K., Klein, L., Müller, J. L. (2020). Prevention of Sexual Child Abuse: Preliminary Results From an Outpatient Therapy Program. *Frontiers in Psychiatry*, 11(88), 1–15.
114. World Health Organization. (1999). Report of the Consultation on Child Abuse Prevention, 29–31 March 1999, WHO, Geneva. In *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention, 29–31 March 1999, WHO, Geneva*.
115. Zeuthen, K., Hagelskjær, M. (2013). Prevention of Child Sexual Abuse: Analysis and Discussion of the Field. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22(6), 742–760.
116. Zollner, H., Fuchs, K. A., Fegert, J. M. (2014). Prevention of Sexual Abuse: Improved Information is Crucial. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 8(5), 1–9.
117. Zurba, E. (2024). Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis ir teismų praktika jį taikant. *Jurisprudencija*, 31(1), 118–142.
118. Žibaitė–Neliubšienė, R. (2016). Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai. *Jurisprudencija*, 23(2), 310–332.

SANTRAUKA

Šiame magistro baigiamajame darbe aptariama seksualinės prievartos prieš vaikus apibrėžtis, apžvelgiamas seksualinių nusikaltimų prieš vaikus paplitimas ir tendencijos, vaikų seksualinės prievartos ypatumai, seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos galimybės. Seksualinė prievarta prieš vaikus – piktnaudžiavimas vaiko atžvilgiu, kai suaugęs asmuo, pasinaudodamas savo pranašumu, panaudodamas jėgą, grasinimus ar prievartą, pasinaudoja nesubrendusiu, iki galo nesuvokiančiu tokių santykių pasekmių ir negalinčiu duoti pagrįsto sutikimo vaiku seksualiniam pasitenkinimui gauti. Oficiali statistika leidžia susidaryti tik bendrą seksualinių nusikaltimų prieš vaikus paplitimo vaizdą. Oficialiais duomenimis Lietuvoje vaikai dažniausiai nukenčia nuo tvirkinimo, didžiąja dalimi seksualinių nusikaltimų aukomis tampa mergaitės, su amžiumi didėja tikimybė tapti seksualinių nusikaltimų aukomis. Svarbu ir tai, jog tapimo seksualinės prievartos auka riziką lemia kelių veiksnių sąveika, įskaitant individualius vaiko, šeimos ir aplinkos veiksnius. Be to, seksualinis kontaktas sukelia neigiamas pasekmes ir sutrikdo įvairias sritis, įskaitant psichinę, fizinę sveikatą, emocinę gerovę, sukelia elgesio pokyčius bei ekonominius sunkumus.

Atliekant seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos prielaidų tyrimą taikytas nestruktūruotų interviu su ekspertais metodas. Tyrime dalyvavo 5 ekspertai. Apibendrinus tyrimo rezultatus galima daryti išvadą, jog seksualinės prievartos prieš vaikus prevencija programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje šiai dienai siejama su tam tikrais teigiamais aspektais, įskaitant didėjančią dėmesį pačiai temai, vykdomas specializuotas prevencijos programas, priemones ir paslaugas, prevencijos programų vaidmenį padedant atpažinti problemą. Instituciniu lygmeniu teigiamai vertinama vaiko teisių apsaugos sistemos reorganizacija, pokyčiai teisėsaugos srityje, susiję su vaiko apsauga baudžiamajame procese bei įstatymų leidybos lygmenyje. Tačiau įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją neišvengiamai susiduriama ir su tam tikrais sunkumais, įskaitant programų, priemonių ir paslaugų įgyvendinimo problemas, jų trūkumą įvairioms tikslinėms grupėms, veiksmingumo užtikrinimo, dėl specialistų nekompetencijos kylančias problemas, neužtikrinamą prevenciją naujų technologijų keliamoms problemoms spręsti, neigiamą požiūrį į prevenciją. Baudžiamajame procese taip pat susiduriama su įrodymų rinkimo, vaiko teisių užtikrinimo, tarpinstitucinio bendradarbiavimo, baudžiamojo persekiojimo įgyvendinimo, pakartotinio vaiko traumavimo problemomis. Siekiant išspręsti kylančius iššūkius reikėtų užtikrinti prevencijos programų, priemonių ir paslaugų plėtrą, institucijų veiksmų koordinavimą, įvairių tikslinių grupių įtraukimą. Baudžiamajame procese reikėtų efektyvinti atvejų nagrinėjimą ir užtikrinti vaiko teises.

Raktiniai žodžiai: *vaikas, seksualinė prievarta, seksualinės prievartos prieš vaikus prevencija.*

SUMMARY

The Master's thesis discusses the definition of child sexual abuse and provides an overview of the prevalence and trends of sexual crimes against children, the characteristics of child sexual abuse, as well as the possibilities for preventing child sexual abuse. Child sexual abuse is abuse of a child when an adult, in order to receive sexual gratification, exploits an immature child that does not fully understand the consequences of such a relationship and is unable to give informed consent by taking advantage of the power imbalance and utilising force, threats, or coercion. The official statistics only provide a general picture of the prevalence of sexual crimes against children. According to the official data, children in Lithuania most often fall victims of molestation, girls constitute the majority of victims of sexual crimes, and the likelihood of becoming victims of sexual crimes increases with age. What is also important to note is that the risk of becoming a victim of sexual abuse is determined by the interaction of several factors, including individual child, family, and environment-related factors. Furthermore, sexual contact causes negative consequences and disrupts various areas, including mental and physical health and emotional well-being, and results in behavioural changes and economic hardship.

The method of unstructured expert interviews was used to study the assumptions of child sexual abuse prevention. The study involved 5 experts. To sum up the results of the study, it may be concluded that the prevention of child sexual abuse at the level of programmes, measures, and service provision is currently associated with certain positive aspects, including increased attention to the topic itself, the implementation of specialised prevention programmes, measures, and services, and the role of prevention programmes in contributing to recognition of the problem. At the institutional level, positive assessments include the reorganisation of the child rights protection system, changes in the field of law enforcement related to child protection in criminal proceedings and at the legislative level. However, implementation of child sexual abuse prevention poses certain inevitable difficulties, such as problems with the implementation of the programmes, measures, and services, lack thereof in relation to various target groups, problems regarding effectiveness assurance as well as issues arising from the incompetence of specialists, failure to ensure prevention to address challenges posed by new technologies, and a negative attitude towards prevention. Criminal proceedings are also subject to problems related to collection of evidence, assurance of the rights of the child, inter-institutional cooperation, implementation of criminal prosecution, and re-traumatisation of the child. Addressing the emerging challenges would require ensuring development of programmes, measures, and services, coordination of institutional actions, and involvement of various target groups. In criminal proceedings, the examination of cases should be made more efficient, and the rights of the child need to be ensured.

Keywords: child, sexual abuse, prevention of sexual abuse against children.

PRIEDAI

1 priedas

Registruoti seksualiniai nusikaltimai prieš vaikus (nusikalstamos veikos ir nukentėję vaikai) Lietuvoje 2004–2024 m. (sausio–gruodžio mėn.). Sudaryta pagal Informatikos ir ryšių departamento prie LR vidaus reikalų ministerijos ataskaitas Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas LR ir Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis LR 2004–2024 m.

	Nepilnamečių / mažamečių išžaginimas (BK 149 str. 3, 4 d.)		Nepilnamečių / mažamečių seksualinis prievartavimas (BK 150 str. 3, 4 d.)		Nepilnamečio asmens privertimas lytiškai santykiuoti (BK 151 str. 2 d.)		Lytinės aistros tenkinimas (BK 151 ¹ str.)		Jaunesnio negu šešių metų asmens violiojimas (BK 152 ¹ str.)		Mažamečio / jaunesnio negu šešių metų asmens tvirkvinimas (BK 153 str.)		Iš viso registruota nusikalstamų veikų	Iš viso registruotų nukentėjusių vaikų
Metai	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. v.	N. n.	N. n.	N. v.*
2004	?	100	?	41	?	3	-	-	-	-	46	50	46	194
2005	113	94	130	71	4	2	-	-	-	-	57	39	304	206
2006	136	91	124	55	4	5	0	0	-	-	69	74	333	225
2007	107	89	88	64	1	1	2	2	-	-	49	53	247	209
2008	72	57	92	46	3	2	0	1	-	-	55	39	222	145
2009	72	54	96	63	4	3	4	2	-	-	60	38	236	160
2010	98	64	104	61	9	1	20	11	-	-	93	55	324	192
2011	88	56	125	44	13	1	26	11	-	-	104	87	356	199
2012	85	67	85	67	4	4	45	24	-	-	69	45	288	207
2013	57	35	64	33	6	3	44	25	-	-	53	62	224	158
2014	75	36	95	37	3	1	29	18	1	1	54	31	257	124
2015	55	34	63	43	0	0	40	23	3	0	67	38	228	138
2016	46	47	63	52	3	2	35	31	1	1	60	49	208	182
2017	58	60	63	69	2	1	47	50	1	1	79	98	250	279
2018	65	61	61	40	2	2	61	69	2	3	112	151	303	326
2019	48	44	68	54	5	0	54	37	1	1	116	94	292	230
2020	37	30	40	30	1	2	58	44	0	0	176	104	312	210
2021	40	35	51	36	2	2	34	36	2	2	106	122	235	233
2022	39	33	44	27	0	0	44	34	1	0	115	108	243	202
2023	49	40	66	43	2	1	37	26	2	2	172	157	328	269
2024	53	34	57	36	4	4	32	32	1	4	170	185	317	295
Iš viso	1 352	1 161	1502	963	70	40	573	449	13	13	1706	1 679	5 216	4 383

* N. v. – registruotos nusikalstamos veikos, n. n. – registruoti nukentėję nepilnamečiai (iki 18 m.)

Policijos registruotų seksualinių nusikaltimų prieš vaikus skaičius proc., tenkantis 100 tūkst. gyventojų, užsienio šalyse 2011–2016 m. Sudaryta remiantis Aebi, M. F., Caneppele, S., Harrendorf, S., Hashimoto, Y. Z., Jehle, J. M., Khan, T. S., Kühn, O., Lewis, C., Molnar, L., Smit, P., Þórisdóttir, R. and national correspondents. European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2021, Sixth edition. Göttingen Studies in Criminal Law and Criminal Justice, 41, p. 34.

	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.	2016 m.	Iš viso:
Albanija	0,3	0,3	0,6	0,4	0,8	0,5	2,9
Austrija	8,3	8,7	8,4	7,2	7,2	6,8	46,6
Belgija	22,3	20,6	21,6	21,5	20,5	21,4	127,9
Bulgarija	1,4	1,5	1,6	1,6	1,5	1,1	8,7
Kipras	-	1,2	0,6	0,8	1,3	0,0	3,9
Čekija	7,2	6,7	7,6	6,9	7,2	6,7	42,3
Danija	2,5	3,5	2,5	2,5	3,3	3,6	17,9
Estija	3,4	4,4	3,9	1,9	2,4	4,3	20,3
Suomija	31,3	29,0	35,0	26,0	22,4	22,6	166,3
Prancūzija	13,1	16,1	17,0	18,3	19,5	20,4	104,4
Vokietija	9,2	9,3	8,5	8,3	8,1	8,2	51,6
Vengrija	0,7	0,8	0,7	0,8	0,7	1,1	4,8
Islandija	35,8	37,9	64,9	43,9	39,8	31,9	254,2
Airija	3,2	2,8	1,9	2,7	2,7	3,4	16,7
Italija	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	5,0
Lietuva	4,3	3,8	3,3	2,8	3,7	3,3	21,2
Malta	6,7	5,7	6,4	6,8	7,3	4,4	37,3
Moldova	5,2	7,6	7,3	8,7	9,8	8,4	47,0
Juodkalnija	0,3	0,2	0,8	0,5	0,2	0,2	2,2
Šiaurės Makedonija	1,7	1,7	2,3	2,1	1,8	1,4	11,0
Norvegija	16,0	14,9	13,8	15,9	21,3	35,5	117,4
Lenkija	4,0	3,5	3,6	2,6	2,5	2,6	18,8
Portugalija	7,4	7,4	8,2	9,7	10,1	9,5	52,3
Rumunija	7,0	8,7	8,8	9,7	9,9	10,8	54,9
Serbija	2,2	2,4	1,9	2,1	1,8	2,3	12,7
Slovėnija	10,6	7,8	8,2	5,3	3,9	6,5	42,3
Ispanija	2,1	1,8	2,0	2,4	3,1	2,9	14,3
Švedija	52,4	49,2	51,5	70,4	54,1	59,7	337,3
Šveicarija	17,8	15,1	16,5	16,0	14,9	14,8	95,1
Turkija	9,7	10,8	-	-	-	-	20,5
Ukraina	0,1	0,2	-	-	-	-	0,3

Tyrimo duomenų rinkimo instrumentas

Tiriami aspektai	Tyrimo klausimai
Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus aspektai	1. Papasakokite, kaip vertinate esamą (dabartinę) seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją? Kokius galėtumėte įvardinti teigiamus aspektus?
Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus aspektai	2. Kokius galėtumėte įvardinti neigiamus esamos (dabartinės) seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektus?
Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės	3. Ką, Jūsų nuomone, reikėtų keisti arba tobulinti įgyvendinant seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją?
Apibendrinamasis klausimas	4. Gal pabaigai norėtumėte dar ką nors pridurti?

1 lentelė. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje

KATEGORIJOS	SUBKATEGORIJOS	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
Didėjantis dėmesys seksualinės prievartos prieš vaikus temai	Aktualėjanti tema politiniu aspektu	„<...> vaikų seksualinio smurto tema <...> yra tokia, liaudiškai tariant, ant bangos tema visom prasmėm, nes ir institucijos labiau kreipia dėmesį į tai ir politiniu aspektu tema yra aptarinėjama, ir globaliu aspektu, ir yra rekomendacijos leidžiamos ir tos rekomendacijos yra verčiamos į įvairias kalbas. <...> ir sąmoningumo šituo klausimu tikrai didėja, įdirbio irgi vis daugiau <...>“ (E2). „<...> teisinis reglamentavimas, <...> sudaro sąlygas visais lygmenimis įgyvendinti prevencinę veiklą, <...> Lietuvoj teisinis reglamentavimas yra gana stiprus, nepaisant to, kad <...> kartais ten iškyla kažkokių sunkumų arba poreikio keisti tuos teisinius aktus, <...>. Bet bendrai mes ir tarptautiniu lygmeniu, pavyzdžiui, Jungtinėse Tautose, kai teikiame vyriausybės ataskaitas dėl vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo, tai dėl teisinio reglamentavimo beveik negaunam pastabų arba jos ten būna tokios neesminės, <...>“ (E5).
	Didėjantis žiniasklaidos dėmesys	„<...> paskutiniu metu matosi ir per visuomenės informavimo priemones, kad <...>, yra akcentuojamas, <...> smurtas, bet, nu, jeigu imant seksualinį smurtą, kaip smurto rūšį, <...>, visos smurto formos yra akcentuojamos, visuomenė šviečiama <...>“ (E1).
	Didėjantis pranešimų apie smurtą skaičius dėl pilietinio aktyvumo	„Daugiau gaunamų tų pranešimų, nes, nu, pati visuomenė jinai aktyvėja, jinai protingėja, jinai mato kažkokių netinkamų veiksmus ir iš karto kreipiasi <...> yra aktyvesnis tas visuomenės vaidmuo“ (E1). „<...> žmonių sąmoningumas didėja, nes <...> didėja pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus ir iš kaimynų, ir iš <...> visuomenės narių, ir specialistų, <...>, tai didėja vat tų žmonių iš visuomenės įvairių sričių, <...> išraiška pilietiškumo tokia“ (E5).
	Didėjantis švietimo įstaigų išitraukimas į vykdomas prevencijos programas	„Norėtusi akcentuoti švietimo įstaigas, nes <...> mūsų programa mokytojams, <...> nėra jiems akredituota, <...>, tai nėra tie mokymai, kurie <...> tikėtų kelti kvalifikacijai, <...>. Bet mes turime didžiulį kiekį užklausų ir tikrai mokyklos, nepaisant to, nors jos žinodavo <...>, kad čia yra, <...> neformalus tie mokymai, <...>, jie vis tiek sakydavo mum nesvarbu, mes norime žinoti, kaip atpažinti, kaip reaguoti, nes mes susiduriame su visokiais atvejais“ (E3). „<...> mokymo programų, kurias taikė Pagalbos centras, populiarumas buvo tikrai didelis, nes ir ugdymo įstaigos, <...>, kai paskelbdavo tą galimybę gauti nemokamai tuos mokymus, tai užsipildydavo metus į priekį vos ne per kelias dienas. Tai tas poreikis tikrai yra didelis, <...>, ir <...> specialistai tų žinių nori <...>“ (E5).

Specializuotos prevencijos programos, priemonės ir paslaugos	Lytinio švietimo ugdymas mokyklose kaip įrankis didinti vaikų sąmoningumą	„<...>, mes turime ir tą gyvenimo įgūdžių ugdymo programą, kuri yra, <...> tinkama prevencinė priemonė, todėl kad kuo stipresnius socialinius įgūdžius vaikas turi, ypatingai kai mes kalbame apie tai, kas irgi yra tinkamas elgesys <...>, kas ne, kur yra ribos <...>, tai kuo labiau mes investuojame į tą dalį, tuo vaikai tampa sąmoningesni ir gali apsisaugoti“ (E5).
	Prevencijos programos pritaikytos pagal įvairių tikslinių grupių poreikius	„Kitą dalį, kurią turime <...> yra nukreipta į vaikus, <...> mažuosius vaikus <...> tai yra priešmokyklinės grupės ir pradinių klasių moksleiviai, kadangi šitą grupę ir dar mažesnius vaikus vertiname kaip itin aukštos rizikos, <...>. Tai va ta dalis, <...> iššaukė poreikį <...> kurti programą būtent tiems vaikams, mažesniems, <...>.“ (E3). „<...> tiek specialistai atvažiuodavo į mokymus, kaip atpažinti seksualinį smurtą patyrusį vaiką, <...>, kaip reaguoti <...>, tiek buvo organizuojami užsiėmimai <...> vaikams, <...> mokyti vaikus atpažinti netinkamą elgesį ir nebijoti apie tai pranešti ir žinoti, kur pranešti. Ir <...> Pagalbos centras yra parengęs tokią metodinę medžiagą, kuri yra skirta pedagogams, tai yra organizuoti užsiėmimus vaikams, <...> ir pats Pagalbos centras teikia tokias konsultacijas pedagogams <...>“ (E5).
	Akcentuojama skirtinga tematika, padedanti apsisaugoti nuo smurto	„<...>, iš tų tokių stiprių dalykų, ką aš matau <...> veikiama skirtingomis kryptimis, pavyzdžiui, vieni labiau pasakoja apie pavojų, kai yra prekyba žmonėmis, <...> kiti apie nusikaltimus internetinėje erdvėje irgi ten tų filmukų visokiausių yra, ten „Pagauti tinkle“, pavyzdžiui, <...>“ (E3). „<...>, lytiškumo ugdymas <...> vienas iš stipresnių įrankių <...>, todėl kad kuo daugiau vaikai turi žinių, <...> apie, nežinau, apsaugą, ar ne, lytinio akto metu, apie, nežinau, ligas, kurios plinta lytiniu būdu, apie <...> tinkamą netinkamą elgesį, tuo labiau jie gali, nu, <...> greičiau tas sąmoningumas formuojasi ir tuo labiau jie gali apsisaugoti“ (E5).
	Prevencijos programose naudojami skirtingi metodai informacijai perteikti	„<...> kiekvienoje ugdymo įstaigoje yra patvirtintos tos smurto prieš vaikus prevencijos programos, <...> su vaikais dirbama tiek, nu, kažkokių tai paskaitų metu, tiek <...> žaidimų metu, priklausomai nuo vaikų amžiaus“ (E1). „<...> svarbu va tos programos, kurios taiko ir tą vizualią medžiagą, kuri yra prieinama vaikams įvairaus amžiaus, <...>. Tai, kuomet tos programos yra, vat, pritaikomos <...> ir per tą emociją paliečia, ir vizualiai paliečia, tai <...> yra, nu, geroji tokia praktika per vizualumą, per nuoseklumą <...>, per programos stabilumą, <...>“ (E3).
	Tikslinės prevencijos programos, orientuotos į konkrečią smurto formą	„<...> Pagalbos centras, <...> kuria <...> teigiama yra tai, kad tai buvo ne bendro pobūdžio programos, nes kartais mes irgi turim <...> polinkį, nu vat, jeigu smurtas, tai tiesiog kalbėti apie tai, kad reikia apsaugoti vaikus nuo smurto, nors smurto rūšys, jos turi savo specifiką. <...> mes negalime kalbėti apie smurtą kaip <...> bendrą kažkokią problemą. Tai apie seksualinį smurtą mes turime kalbėti irgi specifškai ir tas ir yra teigiama, kad Pagalbos centras rengia tą visą medžiagą,

		specifiškai nukreiptą į įgūdžių formavimą būtent toje srityje, <...>“ (E5).
	Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo stiprinant vaikų apsaugą	„<...> smagu va dėl tų visų kursų, kuriuos siūlo daugiausia ten nevyriausybinių organizacijos, ar ne, grynai lytinio švietimo, ten ypatingai įvairaus amžiaus mergaitėms, <...>, tai vat, <...>, man atrodo, geras pavyzdys, ar ne“ (E4). „<...>, galime pasidžiaugti ir stipriu tuo nevyriausybiniu sektorium, nes ir vat Paramos vaikams centras turėjo tokią gražią, <...>, komunikacinę dalį vienu projektu, kur kalbėjo apie <...> sektingą ir yra jie parengę <...> medžiagos, kur vaikams draugiška kalba yra prieinama, <...>“ (E5).
	Vaikų linijos atsiradimas	„<...>, atsirado <...> vaikų linija, <...> nemokama linija, kur vaikai ir, apskritai, bet kuris visuomenės narys gali <...> paskambinti visais klausimais, susijusiais su vaiko teisėmis ir pasikalbėti <...> pranešti apie galimus vaiko teisių pažeidimus <...>. Čia tokia tapo dar viena priemonė, <...> ir yra gerai tai, kad ta linija teikia konsultacijas ne tik lietuvių, bet ir rusų bei anglų kalba, <...> dar ir prailgino tos linijos veiklos laiką, <...>, kad jiniai būtų dar prieinamesnė <...>, tai irgi toks geras pokytis“ (E5).
Prevencijos programų vaidmuo atpažįstant problemą	Padedą atpažinti / identifikuoti esamą auką	„<...> prevencija, <...>, vienas pirmųjų dalykų, kuris leidžia tiek vaikams, tiek tėvams, tiek specialistams, <...> identifikuoti, kad šitas vaikas galimai yra seksualinės prievartos auka, <...>. Tai į tą atpažįstamumą šita dalis yra labai svarbi“ (E3).
	Padedą pamatyti / identifikuoti problemą	„<...> prevencinės programos, <...> legalizuoja pačią temą, kad galime kalbėti apie seksualinius dalykus, tai nėra <...> tik paslaptis, <...>, jiniai parodo apskritai, kad, na, jeigu vykdoma prevencija, reiškia šita problema yra, <...> jiniai egzistuoja, tai jiniai duoda žinią apskritai plačiąja prasme ir įgalina mus joje būti, kalbėti, galvoti, tartis“ (E3).

2 lentelė. Teigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai instituciniame lygmenyje

KATEGORIJOS	SUBKATEGORIJOS	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
Vaiko teisių apsaugos sistemos reorganizacija	Centro įkūrimas pagal Barnahus modelį	„<...>, dėl to Centro įkūrimo, nu, kuris yra pagal Barnahus tarptautinę praktiką įkurtas <...>. Jis anksčiau <...> Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai priklausė, dabar perėjo tarnybos žinion. <...>, to Centro įkūrimas, <...> yra tikrai geras <...> postūmis, <...>“ (E1). „<...> Lietuvoje <...> Barnahus modelio <...> alternatyvą mes turim, <...> jiniai turi labai stiprių plusų, tai yra ten suteikiama pagalba psichologinė, <...>, gali būti ir teisinė <...> kai atlieka apklausas, <...>, bent jau paskutinę apklausą, jie įrašo ir fiksuoja, <...>, nu, bandymas yra pakankamai neblogas, <...>“ (E2).
	Vaiko teisių apsaugos sistemos centralizavimas	„vienas gal iš tų teigiamų pokyčių, <...>, kad nuo praeitų metų <...> vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, Pagalbos centrą,

		kuris yra sukurtas <...> Barnahus modelio pagrindu, <...> užtikrinome to centro prijungimą prie Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos“ (E5).
Pokyčiai teisėsaugos srityje, susiję su vaiko apsauga baudžiamajame procese	Įrengti vaiko apklausos kambariai	„<...>, apklausos atmosferos, Lietuvoje yra išspręstas <...> klausimas ir, sakyčiau, visai neblogai, yra vaikų apklausų kambariai <...>“ (E2).
	Vaikų apklausas atlieka psichologai	„<...> apklausas atlieka <...> teismuose dirbantys psichologai, <...> šiai dienai labiausiai apmokyti žmonės, kaip reikėtų atlikti tas apklausas. Tai, kad jie apmokyti, <...> yra labai gerai <...>“ (E2).
	Vaiko advokato atsiradimas	„<...>, man atrodo, nuo praeitų metų atsirado <...> vaiko advokatas, nes visada advokatas buvo samdomas tėvų ir atstovauja labiau šeimą arba mamą, arba tėtį, ar ne, bet dabar yra vaiko advokatas, kuris atstovauja grynai vaiką, ne tėvus, ne šeimos vienetą“ (E2).
	Užtikrinama vaiko apsauga nuo pakartotinio susidūrimo su smurtautoju teisiniame procese	„<...> vaikai, kai keliauja į teismą, procesas organizuojamas taip, kad jie nesusidurtų ir nesusitiktų su galimu smurtautoju, tai vėlgi toks apsaugos elementas“ (E2).
	Tobulinamos specialistų kompetencijos	„<...> prokuratūroj, <...> daromi apibendrinimai, yra kažkokie mokymai, tai tiek tai, ką <...> įstaiga teikia kažkokias rekomendacijas, tiek, nu, prokurorai šiaip eina į mokymus, kur rengiami pagal tam tikras temas, kur, visi specialistai tobulėja“ (E1). „<...> matau teigiamą trajektoriją, tai yra suprantama, kad žinių trūksta, įgūdžių trūksta ir bandoma semtis, ta prasme, bandoma tai koreguoti“ (E2).
Pokyčiai įstatymų leidybos lygmenyje	Draudimas asmenims, teistiems už seksualinius nusikaltimus, dirbti su vaikais	„<...> dabar jau vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra įtvirtinta ta nuostata <...>, dėl draudimo dirbti asmenim, teistiems už, <...> seksualinius nusikaltimus, <...> ir kito pobūdžio nusikaltimus, nepriklausomai, ar yra išnykęs teistumas, ar panaikintas, ar baudžiamuoju įsakymu atleista nuo baudžiamosios atsakomybės“ (E1).
	Greitesnis reagavimas į smurto prieš vaikus atvejus	„<...> vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra nustatytas tas greitesnis reagavimas į tuos atvejus, kai vaiko teisės gauna pranešimą apie smurtą prieš vaiką, tai ten reagavimas, jeigu iš policijos gauna, apskritai turėtų būti per vieną valandą, <...>“ (E5).
	Įtvirtinta prevencinių paslaugų sąvoka, suteikianti galimybę savivaldybėms plėtoti prevencines veiklas	„<...> nuo du tūkstančiai dvidešimt ketvirtų metų <...> buvo atlikti <...> socialinių paslaugų įstatymo pakeitimai, kurių tikslas buvo sudaryti geresnes sąlygas savivaldybėms plėtoti prevencinę veiklą, <...> buvo įtvirtinta prevencinių paslaugų sąvoka, kad tiesiog savivaldybės turėtų <...>, pakankamą teisinį reguliavimą plėtoti bet kokią prevencinę veiklą. <...>, tame tarpe smurto, seksualinio smurto, prieš vaikus srityje, <...> dabar gali <...> pasirinkti savivaldybės bet kokią veiklą ir <...> finansuoti iš biudžeto savo“ (E5).

3 lentelė. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai programų, priemonių ir paslaugų teikimo lygmenyje

KATEGORIJOS	SUBKATEGORIJOS	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
Programų, priemonių ir paslaugų įgyvendinimo problemos	Programų, priemonių ir paslaugų trūkumas mažesnėse savivaldybėse	„Dėl paslaugų <...>, galėčiau tikrai atkreipti dėmesį, <...>, pavyzdžiui, jeigu šeimoje nustatoma <...>, kad ir smurto, ir yra taikoma atvejo vadyba, tai paslaugų kai kuriose savivaldybėse taip, trūksta“ (E1). „<...> sakyčiau <...>, kad trūksta tų priemonių. <...> negaliu sakyti, kad nieko neturim, nes tikrai turim ir pakankamai daug esam padarę nuo nepriklausomybės atgavimo, bet ir <...>, ne tame dar esame taške, kur galime sakyti, kad labai puikiai viskas veikia“ (E5).
	Programų, priemonių ir paslaugų trūkumas naujų technologijų keliamoms problemoms spręsti	„<...> Lietuva <...> neturi <...> vaikus nuo to netinkamo turinio apsaugančių priemonių, nes informacinės technologijos plėtojasi ypatingai greitai <...>, ir mes taip vis iš paskos su tais sprendimais velkamės <...>, niekaip neatliepiam“ (E5).
	Programų, priemonių ir paslaugų įgyvendinimo nuoseklumo trūkumas	„<...>, yra pavienių dalykų, <...> pavienių iniciatyvų, <...>, mokymo programų, <...>. Bet tai yra, nu, tokie epizodiniai projektai, <...>, nėra kažkokios va tokios sistemos, <...>“ (E4). „<...> mes turim tokius fragmentiškus veiksmus, <...> yra kažkokių gerų dalykų, ar ne, vat gyvenimo įgūdžių programa, „Saugus internetas“, <...> Pagalbos centro tas stiprinimas <...>, bet jie tokiais fragmentais yra, va ten kažkas truputį yra, ten kažkas ir tada kartais vaikams ir šeimoms yra sudėtinga susigaudyti vat, kur aš galiu gal kažką gauti, kažkokią informaciją, ar su kažkuo susipažinti, <...>“ (E5).
	Programų, priemonių ir paslaugų tęstinumo trūkumas	„<...> kai kuriose savivaldybėse yra mažai tos prevencijos arba kad būna kažkokia tai prevencinė programa, jinai atliekama kažkurį tam tikrą laiką, užsibaigė ir viskas. Nėra tos ilgalaikės, tęstinės prevencijos, kad, na, pastoviai šviest visuomenę, <...>“ (E1). „<...> tęstinumo nėra, <...> tokių po truputėlį, <...>, yra daugiau, negu kad turėtų kažkokius tęstinius dalykus, <...>, kažkokio nuoseklumo, <...> tęstinumo <...>, tas yra svarbu <...>“ (E3).
	Programų, priemonių ir paslaugų prieinamumo problemos	„<...> pagalba vaikams tokia yra labai, nu, neišvystyta, mes turim tikrai va tą, kaip tas Centras yra prie SADM'o, <...>, kur, žodžiu, teikia tą pagalbą nukentėjusiems vaikams, bet ten kokiuose regionuose, nu, tai tas būtų labai sudėtinga, <...>“ (E4). „<...> ne tik šių <...>, bet visų paslaugų kontekste visada bus savivaldybių, kur tos paslaugų prieinamumas ir jų kokybė yra ten stipresnė ir kažkokia didesnė ir visada bus savivaldybių, kur jau tas darbas yra kažkoks prastesnis ir paslaugų prieinamumas tam tikrose srityse irgi yra

		prastesnis, tai, tame tarpe, kalbant apie vat prevenciją seksualinio smurto srityje“ (E5).
	Informacijos apie vykdomas programas trūkumas	„<...> trūksta žinojimo apie tai, kokios programos yra vykdomos. <...> trūksta žinojimo, o kas vykdo, <...> kažkokio tai, kur gali ten keliais mygtukų paspaudimais kompiuteryje rasti, tarkime, visus tos paslaugos teikėjus pagal tiesiog regionus, ar ne, pagal amžiaus grupes, pagal tai, ką jie siūlo, trumpus programos aprašymus“ (E3). „<...> informuotumo prasme gal reiktų didesnių pastangų, todėl kad, tarkim, vat apie tas prevencines programas, kurias vykdė Pagalbos centras, tai aš nepasakyčiau, kad jos buvo labai stipriai kažkaip viešinamos, galbūt ten buvo ta informacija, aišku, skleidžiama per mokyklas, <...> bet nesakyčiau, kad buvo labai stipri <...> viešinimo ir sklaidos dalis“ (E5).
	Specialistų trūkumas	„<...> specialistų šioje tematikoje yra nedaug, netgi labai nedaug, jeigu dar pasigilint į tų specialistų kompetencijas, <...> ir tos kompetencijos dažnu atveju kelia tam tikrų klausimų, kiek tie žmonės, kiek tie specialistai įsivaizduoja, kad jie yra specialistai ir kiek iš tikrųjų jie yra specialistai, <...>“ (E2). „<...> psichologai yra tie, kurie specializuojasi ir galbūt tų specializacijų turinčių psichologų trūksta, bet <...> tas ir parodo, kad <...> seksualinis smurtas yra dar tokia pakankamai tabu tema“ (E5).
Programų, priemonių ir paslaugų įvairioms tikslinėms grupėms trūkumas	Programų, priemonių ir paslaugų trūkumas linkusiems nusikalsti asmenims	„<...> yra keletas šalių pasaulyje, kurios turi įstaigas arba prevencines programas, kur žmonės, turintys pedofilijos sutrikimą, bet nei karto nenusikaltę <...> gali kreiptis ir jie sulauks <...> pagalbos, <...> ir, <...> yra priimami sprendimai, kad nedirbti su vaikais, negyventi vietovėse, kur yra daug vaikų, nu, tokio tipo, sakykim, bandymas reguliuoti, ar ne. Tai Lietuvoje nėra tokių programų, <...>“ (E2). „<...> galim kalbėti ir apie kaltininkus, ar ne, tai pavyzdžiui, <...> yra paskiriama bausmė, dažniausiai tai bus įkalinimas, <...>, tai vėlgi tų programų jokių nėra, tie žmonės neturi jokio motyvo keistis, nes neturi teisės į lygtinį paleidimą, <...>, ir išeina arba nepasikeitę į gerą pusę, arba <...>, dar tampa pavojingesni visuomenei ir tiems patiems vaikams, <...>“ (E4).
	Programų, priemonių ir paslaugų trūkumas pažeidžiamoms grupėms	„<...> yra ir tam tikrų vaikų grupių, kurių poreikiai yra specifiniai <...> tarkim, vaikai, kurie, nu, pavyzdžiui, turi <...> negalią, tai bendro pobūdžio kažkokios informacinės kampanijos, <...>, nu, netinka, <...>, ir mes tada, kai turime tik bendro pobūdžio, tai kai kurie vaikai, jie tiesiog iškrenta iš to pasiekiamumo lauko, <...>, lygiai taip pat vaikai migracijoje, tai jeigu mes turime visą informaciją tik lietuvių kalba, <...>, tai tada mes irgi apribojam galimybę vaikams gauti pagalbą, nes galbūt kažkur kažko jie nesupras, neperskaitys, <...>“ (E5).
Programų, priemonių ir paslaugų	Vaikų neįtraukimas į programų, priemonių ar paslaugų kūrimą	„<...> mes neįtraukiam pačių vaikų ir jaunų žmonių į jų kūrimą <...>, mes, žodžiu, su tuo vaikų dalyvavimu sprendimų priėmimo, <...> nesam labai stipriai pažengę, nes

veiksmingumo užtikrinimo problemos		<...>, tos visos programos yra sukurtos, nu, tiesiog kažkokių ekspertų ar specialistų ir jos neturi vat vaikų to požiūrio integravimo ir tada <...>, tas poveikis vaikams yra tiesiog prastesnis, nei galėtų būt, jeigu vaikai irgi dalyvautų ir turėtų vat galimybę pasisakyti, kaip jie mato tą problemą ir pagalbos poreikį“ (E5).
	Poveikio vertinimo priemonių trūkumas	„<...> turime ir ribotus resursus, ir ribotas, tikriausiai, patirtis daryti poveikio vertinimą, ar ne, nes tarkim, priemonių galimų vertinti yra labai daug įvairių, bet <...> kyla klausimas, vat to, kaip mes žinome, ar tai daro, pavyzdžiui, kažkokį pokytį, <...>“ (E5).
Dėl specialistų nekompetencijos kylančios problemos	Specialistų bendravimo su vaikais, profesinio pasirengimo kompetencijų trūkumas	„<...> ne tai, kad neigiamybė, bet trūkumą – darbuotojų kompetencijų, <...>, kaip šnekėt su vaiku, kaip vaikui aiškinti, kaip <...> teikiant tas jau paslaugas, <...> vaiką įkalbėti priimti tas paslaugas, <...> čia galbūt išskirčiau tokį, <...>, trūkumą, kad specialistai, nu, vaikas atsisako, <...>, specialistas kartais net nebendrauja su vaiku, <...> vaikas pasako – ne, ir viskas, nu, ta prasme, nėra tos motyvacijos. Galbūt, jeigu specialistas, turėdamas tinkamą kvalifikaciją, ta prasme, kaip bendrauti su vaiku, būtų išmokytas, kaip jį motyvuoti, <...>“ (E1). „<...>, netgi psichoterapeutai, dalis jų, nėra pasiruošę dirbti su vyrais, kurie turi pedofilinį potraukį. Netgi psichoterapeutams, baigusiems mediciną, psichoterapiją, tai yra per daug jautri tema ir, nu, tiesiog, kurios nenori iš esmės, <...> tai čia tada va tai, nu, rodo, kiek reikia to pasiruošimo, nu, ir mokėjimo dirbti, ar ne“ (E4).
	Didesnio žinomumo specialistams / įstaigoms vieniems apie kitus trūkumas	„<...> kartais tikrai net dirbant kartu ne vienerius metus, vis tiek iki galo nežinai, ką ta institucija veikia, ar ką tas konkretus specialistas veikia, ką jie teikia, ar ne, kokios įstaigos teikia prevencines programas, <...>. Tai man atrodo, kad papasakoti vieni kitiems apie save, vat šita dalis yra tikrai probleminė ir tikrai ta, kurią reikia stiprinti <...> bent jau tuos pagrindinius partnerius, jų veikimą svarbu žinoti, <...>, tai visada, man atrodo, turi būti atnaujinama kažkokie tai susitikimai, informacijos pateikimas, prieinamumas, čia tikrai įvardinčiau, kaip problemą, kad vieni apie kitus mažai žinome“ (E3).
Neužtikrinamos prevencinės priemonės dėl naujų technologijų kylančioms problemoms spręsti	Lengva prieiga vaikams prie pornografinio turinio	„<...> turime tam tikrų sričių, kurių neatliepiame <...>, tai yra vat vaikų lengva prieiga prie pornografinio turinio internete ypatingai, <...> ir dažnai tai nebūna, kad vaikas kažkaip specialiai ieško to turinio, bet <...>, pavyzdžiui, kai vaikai naršo internete, <...> būna visokių <...> iššokančių langų, kurie tiesiog yra vat tas lengvas būdas vaikui netyčia, tarkim, nuspausti ir pamatyti tą turinį, kurio neturėtų matyti“ (E5).
	Atsirandančios naujos galimybės išnaudoti vaikus	„<...>, kai atsirado va dirbtinis intelektas, kurį ypatingai žmonės, išnaudojantys vaikus, vat moka <...>, ten paimti vaiko atvaizdą ir tada su dirbtinio intelekto pagalba <...> sukurti ir tuos dypfeikus (<i>angl.</i> deep fake) vadinamus, ar ne, kur vaikas dalyvauja, pavyzdžiui, lytiniame akte ir, nežinau, nuotraukas sukurti su to vaiko veidu ir nuogu kūnu <...>, tai vat daug atsiranda galimybių papildomai pasiekti vaikus ir

		juos išnaudoti ir dar ne visur mes turime tų priemonių, kurios sustabdytų tokius dalykus“ (E5).
Neigiamas požiūris į seksualinės prievartos prieš vaikus prevenciją	Tabu tema suaugusiems apie ją kalbėti su vaikais	„<...> šita tema yra pakankamai, na, matyt, nauja kultūrine prasme žiūrint, kad būtų galima kalbėti, <...> apie kūną, apie su kūnu susijusius dalykus, tai net tėvai lyties organų pavadinimus įvardinti tikraisiais vardais arba iš viso apie tai nekalba“ (E3). „<...> vėlgi, yra tema, kuri jau daug kam yra girdėta, bet jinai <...> yra tabu tema, ir, kad mokyklos, jos bijo tos temos ir kalbėjimo tokia prevencine prasme, nes nelabai žinoma, ką ir kaip kalbėti, kaip ten lytiškai tuos vaikus kažkaip šviesti ir aiškinti, kas gali nutikti ir ką tokiu atveju daryti“ (E4).
	Suaugusiųjų motyvacijos trūkumas išitraukti į prevenciją	„<...> dabar net jeigu ir turime, tarkime, išvystytą tinklą prevencijos, <...> yra ta kita pusė, kiek žmonės kreipiasi, ar jie siekia tų programų, ar jie jose dalyvauja, ar jie ima tą turinį, <...>“ (E3).
	Žiniasklaidos keliamas baimė ir nesaugumo jausmas	„<...> žiniasklaida pas mus yra labai negatyvi ir iš principo orientuota į negatyvių žinių ir baimių skleidimą. <...>, apart gąsdinimų ir susirūpinimų, ir kaip viskas blogai, nu, mes pozityvių žinių neturim arba turim labai nedaug, ar ne. Ir tada, nu, kai yra rašoma apie <...> kažkokius tokius sunkius fenomenus, kaip vaikų seksualinio smurto, <...>, nu, žiniasklaidos pateikimas yra toks, kad viskas yra blogai ir bus tikrai blogiau ir dabar visi bijokit“ (E2). „Nesu turbūt matęs ar skaitęs nei vieno protingo straipsnio ar reportažo, nu, kuriame būtų mėginama kažkaip aiškintis iš esmės dalykus, jų neskandalizuojant, nebauginant ten pedofilija arba pedofilais ir panašiai, <...> jie tiesiog, nu, ieško skandalų, ieško kažkokių istorijų, kiek įmanoma pikantiškesnių, <...> visuomenėj dėmesiui pritraukti, pagąsdinti kažkaip ir panašiai, tai“ (E4).
	Neigiamas visuomenės požiūris į lytinio švietimo ugdymo programą	„<...> su kokiomis problemomis susiduriame, kai siūlome vaikam užsiėmimus kūno saugumo temomis, kuriose net nėra kalbama nei apie seksą, ar ne, apie lytiškumo dalykus jokių, tiesiog tinkamų – netinkamų prisilietimus, <...>, tai tėvai kartais užkerta kelią ir sako, mes neleisime vaikui į tokį susitikimą. Tai, kol suaugusiems tas atrodo kaip grėsminga, kad vaikas negali kažkokios medžiagos žinoti, <...>, tai niekur neišjudėsime, <...>“ (E3). „<...>, didžiulė turbūt ir kliūtis, ir neišnaudojamas šansas, tai yra lytinis švietimas, ane, kuris va tų konservatyvių sluoksnių yra vis blokuojamas, kad maždaug šeima turi pati nuspręsti <...>, kaip čia ką naudoti ar nenaudoti, tai vat per tai būtų galima daug ką padaryti, <...>. Bet kadangi <...> tėvai priešinasi ir ten konservatyvūs sluoksniai priešinasi, nu, tai iš karto yra prarandama tokia gera niša tiems dalykam, tos pirminės prevencijos prasme, ar ne“ (E4).

4 lentelė. Neigiami seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos aspektai baudžiamajame procese

KATEGORIJOS	SUBKATEGORIJOS	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
Įrodymų rinkimo problemos	Įrodymų trūkumas	„<...>, įtariamo seksualinio smurto atvejai, <...> yra labai išskirtiniai, lyginant su visom kitom smurto formom, nes <...>, jos turi kažkokių akivaizdžių bruožų arba, kitaip tariant, yra objektyvūs <...> įrodymai, <...>. Seksualinis smurtas išsiskiria nuo kitų smurto formų, nes dažniausiai nebūna objektyvių įrodymų, <...> iš esmės vaiko apklausa ir vaiko žodiniai parodymai yra esminis įrodymų šaltinis, kuriuo remiantis teisėjai turi priimti sprendimus“ (E2).
	Specialistų kompetencijų trūkumas atliekant vaikų apklausas	„<...> turi būti užduodami atviri klausimai, <...>, o ką mes pastebim <...>, kad yra užduodama, vyrauja uždari klausimai: <...>, ir į tokius klausimus vaikai linkę atsakyti arba taip, arba ne, su didesne tikimybe atsakyti taip, nes vaikai turi polinkį įtikti apklausėjui“ (E2). „<...>, ne visą laiką laikomasi to, kad būtų filmuojama, kad apklausa būtų tik vieną kartą, būna, kad žmonės dalyvauja ten kaip psichologai arba vaiko teisių apsaugos darbuotojai, bet dalyvauja formaliai, per daug į vaiko ten tuos poreikius nesigilina ir panašiai“ (E4).
	Vaikų parodymų patikimumo problemos	„<...> mažamečiai vaikai, <...> kuo jie mažesni, tuo jie yra dažniausiai mažiau iškalbūs, tuo daugiau jų parodymuose yra netikslumų, kuriuos, vėlgi, teisiniame kontekste reikia vertinti labai atsargiai, <...> ir todėl nemaža dalis tokių procesų, jie baigiasi išvada, kad neužtenka įrodymų dėl įrodymų nepakankamumo. <...>, nes įrodymai būna arba vaikų pasisakymai būna, taip liaudiškai tariant, per silpni, nepakankami, abejotini <...>“ (E2). „<...> seksualinis smurtas, tai dažnai būna tai, kas vyksta tik tarp vaiko ir smurtautojo, ir tada yra vaiko žodžiai prieš smurtautojo žodžius. <...> vaikas dėl trauminės patirties dažnai painiojasi parodymuose, <...>, jis vieną dieną gali taip pasakyti, kitą dieną taip pasakyti, todėl kad <...>, smegenys <...> bando apsisaugoti nuo traumos, tai kažką iškreipia ir tada vat gaunasi, kad mažai vaikų pasiekia iš tikrųjų teisingumą <...>, nes tai būna tiesiog smurtautojo žodis prieš vaiko žodį <...>“ (E5).
	Domenų rinkimo ir fiksavimo problemos	„<...> duomenys nėra tinkamai fiksuojami. <...> ne visi bendraujant su vaikais, <...> įrašinėja. <...> bet rašo ranka ten raportus, <...>, ataskaitas, bet tose ataskaitose gali būti klaidų, gali būti praleista svarbi informacija, nu, atsiranda šališkumo ir klaidų tikimybė ir tos tikimybės, ta prasme, jos pasireiškia, jos yra praktiškai neišvengiamos“ (E2).
Vaiko teisių užtikrinimo problemos	Vaiko nuomonės neišklausymas ir neatsižvelgimas į ją	„Kad ta nuomonė jo, nu, yra teisinga, tiesiog specialistai, na, ne visada į ją galbūt rimtai žiūri, nu, aš turiu išklausti vaiko nuomonę, aš išklausysiu. Bet galbūt turėtų į ją atsakingiau pasižiūrėti, <...>“ (E1).

baudžiamajame procese		„Tai, ką aš girdžiu iš pavienių atvejų, būna visaip. Labai dažnai būna, kad tos nuomonės nieks negirdi, neklauso ir jinau yra neįdomi niekam“ (E4).
	Netinkamas vaiko atstovavimas	„<...>, kaip pavyzdį galiu duoti <...>, kai nėra sprendžiamas klausimas dėl vaiko atstovų pagal įstatymą, <...>. Tai <...> vienas atvejis, kai, na, tiesiog nebuvo vertinama, kad tėvai netinkamai atstovaus vaiką. Ten, pavyzdžiui, mama yra už tai, kad, <...>, tėvas čia nieko nepadare, vaikas, daleiskim, išsigalvojo. Nu, tai toks atstovas pagal įstatymą, na, aišku, yra netinkamas, bet tiesiog tais atvejais nebuvo reaguojama ir, <...> mama atstovavo, <...>“ (E1).
Tarpinstitucinio bendradarbiavimo problemos	Neužtikrinamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas nagrinėjant smurto atvejus	„<...> bendradarbiavimo, aš sakyčiau, yra labai nedaug, o galbūt ir iš viso nėra arba tas bendradarbiavimas yra labiau dokumentais paremtas, ar ne. Bet tokio kaip veiksmų koordinavimo ir bendresnio sprendimų priėmimo aš visai nematau. Aš matau, kad yra skirtingos institucijos, kurios veikia nepriklausomai viena nuo kitos, <...>“ (E2). „<...> trūksta bendradarbiavimo, nes institucijos <...>, žiūri grynai iš savo perspektyvų, <...>, kažkas rūpinasi vaiku ir šeima, kažkam tiesiog reikia nubausti kaltininką ir tie dalykai, nu, kartais būna nesuderinami tarpusavyje, <...>“ (E4).
	Pasikeitimo informacija tarp specialistų / institucijų trūkumas	„Trūksta tos informacijos kaitos, <...> ne visada informuojama apie kardomųjų priemonių paskyrimą ar tai pakeitimą skyriui, <...>. Tiek trūksta to bendradarbiavimo, kai vaiko teisių apsaugos skyrius neperduoda kažkokios tai informacijos visos galimos, kurią gali žinoti atvejo vadybos specialistai. <...> Atitinkamai ir atvejo vadybos specialistai neinformuoja tarnybos, kai mato, kad <...> vaiko situacija šeimoje blogėja. Nesikreipia ne tik, kad metodinės pagalbos, bet ir neinformuoja, kad vertintų vaiko situaciją“ (E1).
Baudžiamojo persekiojimo įgyvendinimo problemos	Nėra apibrėžto veiksmų kiekio, leidžiančio konstatuoti smurtą	„<...> nėra kažkokio apibrėžto veiksmų kiekio, kuris leistų konstatuoti, kad smurtas buvo ar nebuvo, tai vertinimo klausimas, jis irgi yra pakankamai sunkus ir kažkuria prasme tikimybinis, o baudžiamojoje teisėje egzistuoja logika, kad neturi likti abejonių, bet ta abejonė iš principo, jeigu nėra objektyvių įrodymų, <...> visada lieka, <...>“ (E2).
	Kardomųjų priemonių skyrimo problemos	„<...> nėra visada skiriama kardomoji priemonė ir vaikas gali būti įtakojamas, pavyzdžiui, keisti parodymus. Tiek po to būna per ilgai ta kardomoji priemonė laikoma ir nenutraukiama, <...> kai jau poveikio vaikui jokio nėra <...>“ (E1).
	Ilgai bylų nagrinėjimo terminai	„tie procesai, <...>, tie tyrimai, jie nevyksta greitai, <...> bandoma pagreitintu būdu kažkaip spręsti, bet tai gali užtrukti geriausiu atveju mėnesį, tai per tuos mėnesius yra pridaroma įvairiapusės žalos <...>“ (E2).
	Mokymų specialistams trūkumas	„<...>, jų apmokymas ir griežtesnių arba aiškesnių instrukcijų diegimas, kaip reikėtų atlikti apklausas, kaip reikėtų atlikti vertinimus, kaip reikėtų saugoti duomenis, kad

		atsirastų galimybė tuos duomenis pakartotinai vertinti, tai yra šimto tūkstančių eurų klausimas“ (E2).
Pakartotinis vaiko traumavimas dėl netinkamų specialistų veiksmų, neigiamos aplinkinių reakcijos	Daugkartinių apklausų atlikimas	„Yra didžiulė rizika <...>, dar kartą išgyventi traumą. Ypatingai baudžiamasis procesas vaikui yra tikrai labai sudėtingas, nes vėl turi pasakoti, vėl turi detalai prisiminti ir susakyti viską, kaip buvo“ (E3). „<...> pakartotinis traumavimas, tai yra, jeigu vaikas yra apklausiamas labai daug kartų, nes vis tiek vaikas pasakodamas, nu, <...>, kai mes pasakojam apie įvykius, tai mums sukelia prisiminimus, ar ne, ir prisiminimai yra tokie pat stiprūs, kaip, nu, tas tiesioginis išgyvenimas“ (E5).
	Vaikui įteigiama informacija apie patirtą smurtą	„<...> jeigu tie vaikai, tarkim, buvo labai maži, kai viskas prasidėjo ir galbūt ne iki galo supranta iš viso, kas vyksta, tai <...> kadangi teisminiai procesai buvo labai ilgi, kartojosi daugybę kartų ir apie tą pačią patirtį, kurios iš tikrųjų galbūt ir nebuvo, reikėjo kalbėti su daugeliu žmonių, jie pradeda įtikėti ir tada klausimas yra, tai kokias pasekmes jie išgyvena dėl to įtikėto smurto?“ (E2). „<...> dažnai būna taip, kad vaikas, tarkim, nesuvokia ir tik tada, kai įsijungia visa sistema, jis pradeda suvokti, kad čia kažkas buvo blogai ir kažkas buvo labai negerai, kažkas labai baisaus ir va tas suvokimas tada dar labiau tą žalą jam, <...> padidina, ane“ (E4).
	Antrinė vaiko viktimizacija dėl neigiamos aplinkinių reakcijos	„<...>, tai, ką daro, reiškia, va ta visa sistema, tai, ką daro po to aplinkiniai, kai visi sužino, aha, va ten jisai ar jinai, ar ne, ten taip ir taip buvo, kaimynai kalba, ten, nežinau, giminės, dar kažkas, ar ne, ten kažką žino, kažko nežino, ten kažkokie dalykai tokie pusiau tiesos būna ir dar po to, ką su tuo daro žiniasklaida, jeigu <...> sužino, tai jie ten taip irgi rašo, kad maždaug duomenys neskelbia, bet labai dažnai tu ten pagal tuos aprašymus, ypatinai iš mažesnių miestelių, gali suprasti apie ką čia eina kalba iš tiesų, tai tada, nu, gali būt, kad žala didesnė negu to įvykio kažkokio, <...>“ (E4).

5 lentelė. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės programų, priemonių ir paslaugų ir instituciniame lygmenyse

KATEGORIJOS	SUBKATEGORIJOS	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
Prevencijos programų, priemonių ir paslaugų plėtra	Programų, priemonių ir paslaugų diegimas pažeidžiamoms grupėms	„<...> seksualinis smurtas dažniausiai vyksta tarp bendraamžių paauglių. Tai ką tai reiškia, <...>, kad būtent čia ir reiktų labiausiai orientuotis ir stiprinti prevenciškai, nu, ta prasme, diegti prevencijas būtent tarp paauglių ir bendraamžių“ (E2). „<...> yra dar poreikis vat plėtoti tas prevencines veiklas tuo supratimu, kad kai kuriems vaikams reikės daugiau dėmesio ir kažkokių specifinių tų įrankių ir priemonių, kurios juos pasieks, nes tokios bendro pobūdžio <...>, tos viešinimo kampanijos ar panašiai, tai jos, nu, nepasiekia tų tikrai pažeidžiamų vaikų“ (E5).

	Programų, priemonių ir paslaugų diegimas linkusiems nusikalsti asmenims	„<...> būtų gerai, jeigu būtų kažkokios tai programos, kurios vykdomos iki galo asmenų, kurie, na, nuteisti už seksualinius nusikaltimus, atlikę bausmę, išėję iš įkalinimo įstaigų. Kaip toliau su jais būtų dirbama, <...> ta prevencija galbūt būtų labiau su jų, na, nepaleisti to asmens iš akiračio, o tiesiog stebėti jo elgesį, kontaktuoti su juo, žiūrėti, ar jam nereikalinga kažkokia pagalba, tiesiog, kad, nu, vėl neužseitų noras jam daryti tokių nusikaltimų“ (E1). „Šitoj vietoj aš įvardinsiu tik vieną sritį, <...> dėl to, kad inai yra aklojoje zonoje ir labai mažai apie ją kalbame. Tai yra pagalbos priemonės žmonėms, kurie yra linkę nusikalsti, <...> jie lieka tokiam, na, užribyje, nes kuo bus daugiau žmonių, kurie linkę daryti nusikaltimus, jie ras būdų daryti. <...>, bet kuo šita sritis bus mažesnė, kuo mažiau žmonių nusikals prieš vaikus, tuo labiau mes apsaugosime juos, ne jau po fakto, bet prieš, <...>“ (E3).
	Programų, priemonių ir paslaugų, skirtų suvaldyti naujų technologijų keliamas problemas, kūrimas	„<...>, paieškoti tiesiog kažkokių naujų sprendimų tom šiuolaikinėm problemom, tai vat, tiek dėl informacinių technologijų, tiek dėl didėjančių nepilnamečių pačių smurto, tiek dėl tų visų vaikų vat to pornografinio ar kito netinkamo turinio tokio lengvo prieinamumo <...>, reikia priemonių naujų šitom problemom, kurių mes šiai dienai, nu, beveik niekaip nesprenžiam“ (E5).
	Tėvų vykdomos prevencijos vaikams stiprinimas	„<...>, pradėčiau nuo šeimos, kad šeimoje turėtų būt šnekama ta tema su vaikais, priklausomai nuo jų amžiaus, nuo jų supratimo. Turėtų būt mokoma, kaip apsaugoti“ (E1). „<...>, prevencija turėtų prasidėti nuo pokalbių su vaikais, su paaugliais šeimose, kad tėvai turėtų paaiškinti, kas yra tinkamas elgesys, kas yra netinkamas, kokios gali būti net gi ir pasekmės, ir kur yra ribos tarp tinkamo – netinkamo elgesio“ (E2).
	Strategijos kovai su smurtu kūrimas	„<...> norėtųsi tos arba bendros vaiko teisių strategijos, arba smurto prieš vaikus prevencijos ir tos problemos sprendimo strategijos, kurioje būtų visų sričių naujos priemonės, kurios atlieptų tuos naujus iššūkius, nes kuo aiškiau mes turėtume surašytą visų sričių atsakomybę vienoj vietoj, tuo būtų lengviau spręsti ir to fragmentiškumo išvengti“ (E5).
	Didesnis informuotumas apie vykdomas programas	„Kiek paaugliai arba nepilnamečiai turi informacijos apie tas teikiamas paslaugas, <...> klausimas. Vėlgi, subjektyviai, jeigu reikėtų atsakyti, sakyčiau, kad tikrai žinių turi nepakankamai ir galima būtų šioje vietoje stiprinti tas žinias apie galimybes tiek edukuotis, tiek gauti pagalbos esant poreikiui, <...>“ (E2). „<...> galbūt tokį pastiprinimą tiems paslaugos teikėjams, kad, nu, kažkaip jie apie save garsiau praneštų ir plačiau apie tai kalbėtų.“ (E3).
Institucijų veiksmų koordinavimas	Institucijų veiksmų koordinavimas, siekiant išvengti fragmentiškumo	„<...> svarbu, kad apskritai veiksmai būtų koordinuoti <...>, veikiama, na, sisteminiu požiūriu, ar ne, tokiu visuminiu. Ne tai, kad chaotiškai kažkur kažkas kažką padarė, tai <...> svarbu irgi į tą bendrą veikimo modelį ir tos prevencinės

		veiklos tada daugiau įtraukti kas, kur, kada, ką daro, kokiam etape kas įsijungia, ar ne, kas tai yra tie pagalbos teikėjai, kas užtikrina, tai tokio, na, sisteminio požiūrio“ (E3). „Vat lygiai taip pat turėtume ir mes veikti, ta prasme, suderinti visus veiksmus tarpusavyje, kad jie apsiungtų į vieningą sistemą, o ne tikrai kažkokiais gabaliukais, <...>“ (E5).
	Pasikeitimas informacija apie žinomus smurto atvejus	„<...>, kad institucijos nebūtų užsisklendžiama, nu, gavo kažkokį tai atvejį ir jisai būna išnagrinėjamas pačioj vat, pavyzdžiui, ugdymo įstaigoj, neperduodant vaiko teisių apsaugos skyriui ar policijai, nes seksualinio smurto atveju, nu, bet koku atveju, mokykla pati neištirs ir turi būti reaguojama ir pranešama tiek vaiko teisių apsaugos skyriui, tiek policijai“ (E1).
Įvairių tikslinių grupių įtraukimo į prevenciją didinimas	Linkusių nusikalsti asmenų sąmoningumo didinimas	„<...> ką dar galėtumėm padaryti, tai vat, <...>, man kažkaip atrodo, kad tie žmonės, kurie daro nusikaltimus, nu, jiems patiem reikia pagalbos, bet jie tiesiog nepripažįsta ir nesikreipia laiku. Jeigu jie kreiptųsi, jeigu jie sakytų, kad turiu tokį potraukį, pavyzdžiui, nu padėkit, tai čia ne tik nuo specialistų sąmoningumo, bet ir vat nuo pačių žmonių sąmoningumo“ (E1).
	Susitikimų su tėvais organizavimas, siekiant suteikti žinių apie vykdomas programas	„Tai, galbūt turėtų švietimo sistema būtų va tokia atviresnė ir organizuoti daug ir tų konsultacijų ir kažkokių vat informacinių susitikimų su tėvais, kad jie, nu, turėtų tą visą info apie turinį ir suprastų jį tinkamai“ (E5).
	Specialistų kompetencijų kėlimas	„<...> svarbu tikrai, kad tie žmonės, kurie veiktų, jie žinotų, ką daro. Tikiu, kad taip ir yra, bet, ta prasme, bet kuri ten iniciatyva be kompetencijos, ar ne, nu, tai yra tikrai labai blogai. Tai, kad tos visos iniciatyvos būtų su kompetencija, <...>“ (E3). „Tai čia mes turime tikrai investuoti daug į specialistų, <...>, kompetencijas <...> reikia ne tik dirbti su įgūdžiais, ne tik suteikti žinių, <...>, bet čia reikia daug dirbti ir su nuostatomis, ir su vertybiniais požiūriais, ir su <...>, tam tikru atpalaidavimu, <...> reikia, <...> didesnių investicijų į tas kompetencijas, nes mokymai vis tiek dažniausiai orientuojasi į tai, kad žiūrėk, čia yra toks toks turinys ir vat tu apie šitą šitą ir turi papasakoti vaikams. Tai mes tada turime tą iššūkį, kad <...> specialistai, <...> yra žmonės su savo požiūriais, vertybėmis, išgyvenimais ir neužtenka tik žinių“ (E5).

6 lentelė. Seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijos tobulinimo galimybės baudžiamajame procese

KATEGORIJOS	SUBKATEGORIJOS	PAGRINDŽIANTYS TEIGINIAI
Efektyvesnis atvejų nagrinėjimas	Efektyvesnis duomenų rinkimas ir fiksavimas	„<...>, pradėkim nuo greičiau rinkti ir fiksuoti duomenis, ugdykim specialistus teisingiau tuos duomenis analizuoti, tai yra, remiantis metodikom ir instrukcijom, daryti teisingesnes, labiau duomenimis paremtas išvadas, <...>, ir prioretizuokim tiek, kiek galima, kad laiko prasme tai neužtruktų taip ilgai, <...>“ (E2).

	Pakartotinių apklausų vengimas	„<...> jeigu jau vaikui įvyko tokia nelaimė, tai visos institucijos, visi asmenys turėtų dėti visas pastangas, kad vaikas kuo mažiau bendrautų ta tema, bendrautų ta tema tikrai su specialistais, kurie, nu, įgalioti ir kompetentingi atlikti tą vaiko apklausą ir bendrauti su vaiku, <...>“ (E1). „<...> vaikas turi būti apklaustas, apskritai, vieną kartą, jeigu yra įmanoma, arba kuo mažiau kartų, jeigu ten reikia kažką būtinai patikslinti, nes ten kažkoks įkaltis tada bus prarastas. Tai kuo mažiau, bet visada tai turi būti specialistas, kuris yra paruoštas, parengtas tinkamai apklausti vaiką“ (E5).
	Mokymai specialistams, siekiant padidinti jų kompetencijas	„Mokyti ir tobulinti tiek žinias, tiek įgūdžius dirbant vaikų seksualinio smurto atvejais. Tai, vėlgi, pažindinti personalą visų institucijų, su naujausiomis rekomendacijomis, <...>, turėti prieigą, domėtis ir diegti tas naujausias rekomendacijas <...>“ (E2).
Vaiko teisių užtikrinimas baudžiamajame procese	Vaiko nuomonės išklausymas ir atsižvelgimas į ją	„Tai, kai įvyksta smurto atvejis, į vaiko nuomonę visada turi būti atsižvelgiama“ (E1). „<...> vaikas privalo būti viso proceso dalyvis, ten, tarkim, dėl paslaugų planavimo, dėl jo situacijos kažkokio išsiaiškinimo <...> ir išsakyti savo nuomonę ir jo nuomonė turi būti integruota į sprendimų priėmimą, <...>“ (E5).
	Vaiko informavimas apie jo teises baudžiamajame procese	„Vaikui, <...>, turi būti paaiškinama visa procedūra teisinė, <...>, jeigu sužino tarnybos darbuotojai, tai pradedant nuo tarnybos, kad jeigu bus atliekamas psichologinis vertinimas toje tarnyboje, tai kokie specialistai su juo bendraus, apie ką su juo bendraus, ar jisai bus apgyvendinamas, ar ne <...>. Kai yra atliekama vaiko apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją, vėlgi, vaikui turi būti aiškiai paaiškinama, kad, nu, vyks dabar apklausa, kad teisėjas ten suformuluos klausimus, <...> visa ta procedūra <...> nuo atėjimo į vaiko apklausos kambarį iki išėjimo turi būti paaiškinama, <...>“ (E1). „<...> svarbu sakyti vaikui dalykus, kuriuos jam reikia žinoti, ar ne, jisai turi žinoti, kas vyksta, kad jis dabar važiuos <...>, į teismą, kad jis dabar važiuos pas gydytoją, kaip bus, kas bus, tai jam suteikti, nežinau, bent minimalią kažkokią tai kontrolę, kokią jisai gali turėti, <...>“ (E3).
	Tinkamas vaiko atstovavimas, siekiant, kad jis nenukentėtų savo paties apsaugos procese	„<...>, turėtų turėti vaikas tiek atstovą pagal įstatymą baudžiamajame procese, nu, tai arba tėvus, arba vaiko teisių skyriaus specialistą, tiek turėtų turėti įgaliotą atstovą, advokatą. <...> ir tiesiog jo įstatyminiai atstovai, <...> turėtų imtis visų galimų veiksmų, kad <...>, apklausė vaiką, vaikas gauna psichologinę pagalbą ir vaikas nuo to proceso būtų tiesiog, nu, daugiau netampomas apribojamas, apsaugojamas ir kad vaikas galėtų atsistatyti tiesiog psichologiškai ir gyventi toliau“ (E1).